# DE VESVVIANO INCENDIO NVNTIVS.

Auctore

IVLIO CAESARE RECVPITO NEAPOLITANO
E SOCIETATE IESV.

NEAPOLI;
Ex Regia Typographia Egidij Longhi MDCXXXII.
*SVPERIORVM PERMISSV.*

# HIERONYMVS DE ALEXANDRO
## E SOCIETATE IESV
### Prouincialis in Prouincia Neapolitana.

CVM libellum de Veſuuiano Incendio à Patre Iulio Cæſare Recupito Societatis noſtræ latinè conſcriptum, tres eiuſdem Societatis Theologi, quibus id commiſſum fuit, recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint: nos, poteſtate nobis facta à Reuerendo admodum Patre noſtro Generali Mutio Vitelleſco, facultatem, vt in lucem edatur, concedimus: ſi ijs videbitur, ad quos editio librorum ſpectat. Romæ die 10. Aprilis 1632.

*Hieronymus de Alexandro.*

# EMINENTISSIMO,
## AC REVERENDISSIMO DOMINO
Meo Colendiſſimo

# D. FRANCISCO
## S.R.E. CARDINALI
## BARBERINO.

AVdet, Eminentiſſime Cardinalis, opella hæc ſuſtinere maie-ſtatem aſpectus tui: atque inter excurſiones flammarum exarata curſim, per plures menſes à me tenebris, quibus eam perpe-

tuo

tuò deſtinaueram, inuoluta, lucem tandem à claritate tui Nominis mutuatur, quam à Veſuuij flamma non hauſerat. Leniet acerbitatem materiæ, libello præfixa commemoratio benignitatis tuæ: atque amariſſimis deflenda lacrymis Apes tuæ gentilitiæ mellea dulcedine aſpergent. Etenim illud inter tot infortunia fortunatiſſimum contigit, quòd Veſuuiana flamma, quæ, vt olim, toti pæne Europæ vaſtitatem minitabatur, Vrbem planè non attigit. Vrbem appello, quæ Orbis terrarum caput, ac prope vna Orbis eſt. Arſit hoc incendio Campania: cinis vltra Italiam auolauit: fudit vndequaq; Veſuuius nubes flammeas, dum interim Romæ, iuxta Amos vaticinium, ſtillant montes dulcedinem, & colles fluunt lac, & mel. Agnoſco

Apes

Apes Romanorum collium re-
gnatrices: agnoſco in Aureis Api-
bus aureos mores tuos, auro in-
cendia nil formidante, &, ſi fla-
gret, exploratiore. Eadem erit, vti
ſpero, fortuna libello huic, au-
ſpice Te; qui ad maxima natus
minima non aſpernabere. Nam
diuinum quoque Numen, cui So-
lis cælo lampas accenditur, ce-
reas aris faculas non dedignatur.

Eminentiæ Tuæ

Seruus humillimus

*Iulius Cæſar Recupitus.*

# DE INCENDIO VESVVIANO NVNTIVS.

INCENDIVM Veſuuianum conſcribere, eiuſq; cauſas inquirere, conſilium mihi eſt. Anno à noſtræ ſalutis exordio CIƆIƆCXXXI. xvij. Kal. Ianuarias, imminente hora poſt Solis occaſum decima quarta, albeſcente iam die, ne famoſæ tragœdiæ ſpectatores deeſsēt, cùm viginti, & eo amplius terræmotus ea nocte præceſſiſſent, prima quædam futuræ calamitatis veluti tentamenta: mons Veſuuius duodecim à Chriſto nato, multò pluribus ab Orbe condito clarus incendijs, ex eo latere, quo per ſubiectam planitiem ad mare vergit, poſt bombi ſonitum, quaſi dato ſigno, flammam eructare cœpit, & cinerem. Cinis fumo, bitumine, aliaue materia picea per-

*Plin. iunior epiſt. lib. 6. in epiſt. ad Tacitum.*

miſtus, iam in nubem concreuerat, quæ quò longius agebatur è monte, eò ſe latius porrigens, primò vt olim, teſte iuniore Plinio, in pini ſimilitudinem, tum in vaſtiſſimi effigiem montis excreuit, quà hiantis in voragines, quà in antra, & cauernas recedentis introrſum, & prærupta rupium oſtentantis: vt mons montem peperiſſe videretur. Hic incredibili celeritate primam aeris regionem, nubeſq; tranſuectus, Neapolim verſus, vrbem non procul à Veſuuio ſitam, vento impellente, ferebatur. Cumque globi cinerei, alij ex alijs perpetuò erumperent: montes videbantur aggeſti montibus; quaſi, iuxta Poetarum fabulas

*Xiphilinus è Dione in Tito.*

(quod in alio eiuſdem montis incendio ſub Tito ſuſpicatos fuiſſe ethnicos, tradit Dio) gigantes noua in Iouem bella inſtaurarent. Emicabant identidem inter offuſam caliginem fulgetra, lapidum ignitorum prænuncia; qui è fundo ſubmiſſi iactabantur in altum, ingenti boatu tonitrus imitante. Montem diceres fulminare, tonare, miſcere Campaniam, & non ſemel olim de cælo tactum fulmina in cælum retrudere. Interea vicina loca fumus obſedit, qui momento temporis Neapolim vſq; delatus, adulta iam die, ita lucem eripuit, vt vrbs in vrbe media quæreretur, hoc vno non iniucundus, quòd periculi proſpectum adimeret. Oppidani Veſuuio propiores eò, vnde ſonitus acciderat, animis, oculiſq; conuerſis, vt Montem latè flammis relucentem, cinereos inter flammas vomentem turbines, fumoq; opplentem omnia conſpexere: inopinato malo perculſi, & iam ſibi extrema imminere rati, deſertis laribus, raptimq;

aſportatis ijs, quæ cuique expeditiora caſus obtulerat, ſe ſe in effuſam fugam dedere. Diffugiebant hac, illac, inter agreſtium turbam multi viri nobiles, ſemiſopiti, ſeminudi, cum coniugibus, ac liberis, tanto impendentis mali pauore; vt à Sacerdotibus in itinere obuijs publicè noxarum ſolutionem expoſcerent. Cardinalis Boncompagnus, Neapolitanus Archiepiſcopus, qui tum forte commorabatur Herculani, quò ſe paucis ante diebus ob cæli clementiam receperat, eamque noctem inter terræmotuum iactationes, ac ſtrepitus planè inſomnem traduxerat; animaduerſo viciniore periculo ab igne, quàm quod ſibi à terra metuerat, pedes proripuit ſe ad littus, mox equo, dein ſcapha exceptus, qua celerrimè Neapolim appellens, ciues aſpectu montis iam territos, illico ad preces, ac vota conuertit. Princeps Caſtilionis Gonzaga, hoſpes apud Caſertæ Principem in pago, quem Porticus appellant, paganorum trepidatione comperta, ex diuturna febri adhuc æger valentiſſimè fugam arripuit, quandoque ingenti metu vires addente, quas leuior ſolet infringere. Erat hic in Siciliam nauigaturus ad abducendam coniugem, Kattolicæ Principis filiam, niſi morbus importunè detinuiſſet. ſed, nondum tranſmiſſo freto, Aetnam in Veſuuio reperit, faces maritales ea flamma commutaturus; niſe opportunè diſcrimini ſubduxiſſet. Hunc mox ſecutus eſt Caſertæ Princeps Aquauiua, qui ſuorum vociferationibus excitatus, cùm muliebrem metum ſuſpicaretur, monitus vt aſpiceret, decerneretq; oblato per feneſtram Montis aſpectu, ad

quem expalluiſſet audacia, expiari ſe velle inclamauit. Quod vt à Sacerdote, qui tum fortè aderat, ritè, raptimque præſtitum eſt; ipſe cum ceteris Neapolim verſus contendit. Viſebantur refertæ fugientibus viæ, quaſi hoſtis vrgeret à tergo: & miſerabilis turba mulierum, infantibus appreſſis ad vbera, gradum celerare conantium, omnia luctu, ac terrore complebat. Hæc tum rerum facies inter initia ſurgentis incẽdij: hic, veluti amoto ſipario, primus fuit ſcenæ conſpectus, mox daturæ tragœdiam nobis, ac poſteris lacrymabilem. quæ quaſi quinque concluſa actibus, inter damna innumerabilia, quinque terrores exhibuit.

Primus terror, terræmotus. Præluſerat futuræ cladi paucis ante diebus cœca quædam montis obmurmuratio; quæ à nonnullis nocturno ſilentio animaduerſa, nec vulgata, metu vel diſſimulato, vel ſpreto. Tum nocte, quæ incendium prægreſſa eſt, terræmotus identidẽ auditi, ſed tenues, quaſi leues quædam velitationes ante prælium. Demum, erumpente flamma, ingens fragor è cacumine montis acceptus. quem, tanquam tubæ clangor pugnam prænunciaſſet, terræmotus excepere adeo crebri; vt non multi, ſed vnus per dies multos, continenti ductus halitu videretur. Nutare perpetuò ſolum, ſæpiſſimè ſucuſſari, frequenter etiam ſubſultare: idque ea, quæ ſecuta eſt, nocte circa primam horam, & quintam; poſtridie circa decimam ſeptimam tanto impetu, vt Vrbem ſuis diuellendam ſedibus putaremus: neque moueri tecta, ſed euerti. Nemo certè fuit

pectoris adeo ſaxei, quin ſaxis, terraque trementibus contremuerit. Repente mutata facies vrbis: & iam, ſilente forenſi ſtrepitu, exaudiebantur clamores veniam, ac miſericordiam depoſcentium. Conuolauere pæne omnes ad eluendas confeſſione labes: neque ſolùm confertiſſima fuere templa, ſed in foro etiam ſacerdotes petentibus aures dedere. Extortæ ſunt eo metu confeſſiones criminum, quæ longo, aut etiam toto vitæ decurſu pudor impudentiſſimus obſtinato ſilentio texerat. Vetuſtiſſimæ inimicitiæ depoſitæ: nefariæ amicitiæ reſectæ: concubinæ aut deſertæ, aut in coniuges commutatæ. Profectò nullus maior terror mortalibus, quàm è terræ concuſſione: dum ab ea ingruit bellum, quæ nos, vt communis parens, excipere ſolet, atque alere. Vnicum in ceteris malis præſtat illa perfugium. ſi fulſerit, ſi tonuerit, ſi fuerit quidpiam tactum de cælo; præbent valles, & antra ſecuritatem. ſi venti, ſi pluuiæ, ſi grando furat; aeris iniurias tecta defendunt. ſi flumina exundent; tuta eſt in ſicco ſalus. ſi mare deſæuiat; ad littora, portuſque confugitur. at, dum terra concutitur, quæ cetera ſuſtinet; ipſe ruinam minari videtur Orbis terrarum; &, quaſi fundamento lapſo, cuncta corruere. Admonemur etiam, nihil hic fixum, ac ſtabile reperiri: quando nutant immobilia, atque illud ipſum experimur inſtabile eſſe, in quo ſtamus. Periculo tamen huic minus patent campi patentes, ac liberi, quàm conſitæ tectis vrbes. nam qui degunt in campis, quamuis terra fluctuet; niſi dehiſcat, liberi ſunt ab omni pernicie. in vrbibus verò

tecta

tecta ruentia habitatores vnà præcipites trahunt, & ſubeuntes ruinis opprimunt. Itaque, vt ad inſtitutam narrationem redeam, cùm, exacto iam die, aduecta nox planè illunis metum ſolitò ſpiſſioribus tenebris geminaſſet: commigrauere plerique ad apertam planitiem, quæ Neapoli latè funditur circa ſuburbia; atque vrbs in ſolitudinem, campi in vrbem tranſiere. Deſerebantur alta palatia ſerico, aulæiſque conſtrata. non hyemis aſperitas, non noctis inclementia, non venti, non pruina, non niues, non halitus aeris è vicina conflagratione grauior timebatur. victa hæc omnia metu maiore. Erecta per campos viris primarijs tentoria, quaſi aduerſus naturæ bella caſtrametatis. multi etiam, rhedis per campos, atque hyppodromos diſpoſitis, ſternebantur, vehiculis itinerum in quietis domicilia commutatis. Quamquam quæ quies mortalibus eſſe poterat, cùm quietem tellus ipſa dedidiſceret? Quotus enim quiſque fuit, qui noctes illas non planè vigiles duxerit, ſtrepitu excutiente ſoporem, & timore, quaſi tortore, vigilias imperante ad ſupplicium? Quòd, ſi quando ſomnus feſſis obreperet; mox territi excitabantur, inter ſomnia vanis ludente imaginibus, atq; animis obſtrepente metu. Pleriq; ad templa confugere quaſi, diuina inſectante iuſtitia, ad commune aſylum reorum: rati aduerſus naturæ inſultus non alibi ſe præſidium habituros, quàm apud conditorem, & moderatorem naturæ: nacti apud aras perfugium, ſi euaſiſſent; tumulum, ſi cecidiſſent. Ex hac tamen peſte damni minus illatum eſt, quàm terroris. Per duos dies

terræ

terræ trepidatio perpetua,ſuccuſſus frequentiſſimi: quinque diebus conſequentibus terræmotus per interualla rariores: tandem iactatio reſedit: nulla Neapoli domus corruit: multæ concuſſæ, laxatis compagibus,rimas egere. Herculani,ne quid ibi ad cladem deeſſet, palatium Neapolitani Archiepiſcopi terræmotu aliqua ex parte collapſum eſt. Tanti ſtetit terror ſeptem dierum: & tam ingens terræmotuum vis tam parua clade detonuit. Equidem crediderim hanc terræ,quam experti ſumus, iactationem non eidem cauſæ adſcribi debere,cui ceteri terræmotus. Eduntur fere hi à ſpiritibus calidis intra terræ cauernas occluſis,atque exitum molientibus, nempe indignatis, quadam ſe ignis cognatione ad celſiora loca natos,infernè quaſi carcere detineri; ideoq; vnà impetu facto, tentantibus clauſtra perfringere,atque euadere ad ſuperna. Quamobrem à ſpiritu,qui extra fluit,venti; ab eo, qui intra, terræmotus proficiſcunturr Quod teſtatus eſt Ariſtoteles,cum dixit, *cauſam terræmotus eſſe ſpiritum, cum intro fluxerit*. Longè aliter hic dicendum: neque hæc terræ concuſſio ſpiritibus deliteſcentibus,ſed flammis prodeuntibus tribuenda. Nam, quemadmodum in tormentorũ exploſione, ignis exiliens ex anguſto, tanta vi aerem elidit; vt tormentum ipſum æneum ſponte reſiliat, & vicinæ intremant domus: ita ex anguſto montis hiatu perrumpentibus flammis, atq; ingentis magnitudinis lapidibus magno impetu, quaſi è tormento pilis exploſis,tum monti circumfuſus aer,tũ eiuſdẽ cauernis infuſus magno impetu collidebatur.

*Ariſt. lib. 2. meteor. c. 2.*

Con-

Concuſſo monte, adnexa planities,vt loquuntur Philoſophi, *per conſenſum* contremuit, catenata quadam partium inter ſeſe inhærentium ſerie,nexuque.Eius rei argumento eſt,quòd vicina iactabantur,remotiora erant immunia: & quò longius ferebatur à monte;eò terræmotus tenuior,donec ſenſim euaneſceret. Huc accedit,quòd initio feneſtræ per totam vrbem, valuæq; ſponte ſua quatiebantur, dum neq; terræ vllus motus, neq; ventorum vis vlla appareret,tanto inſolentis terrore ſpectaculi; vt iam terræmotus eſſet in votis. Id verò referri non poteſt, niſi in aerem concitum impetu,iactuq; volitantium ſaxorum. Reſonabant etiam non raro ingentes bombi, exploſioni tormentorum ſimillimi, quos mox terræmotus validiſſimi conſequebantur: vt hinc facilè appareat viciniora contremuiſſe, dum Veſuuius vi latentium flammarum ex anguſto foramine ſaxeas pilas extruderet; atque inuſitato naturæ miraculo in bombardæ locum mons cederet. Illud etiam animaduerſione dignum, *terræmotus*, teſte Ariſtotele, *plurimos, & maximos tranquillitate fieri*,feriantibus ventis,ac ſilente cælo,nempe ſpiritibus intra terræ viſcera digladiantibus.Hi verò *terræmotus plurimi, & maximi* contigere, ventis flantibus: quia ſcilicet non à ſpiritibus ortum duxerant intra terram luctantibus,ſed ab iiſdem ſeſe foras ex arcto efferentibus; cùm faucium anguſtiæ impetum morarentur. Quamobrem intra paucos dies diſrupto monte, & laxata voragine, cuius nunc diameter ad mille fere paſſus protenditur, liberiore flammis exitu patefacto, terræ-

*Ariſt. lib. 2. meteor. c. 2.*

motus

motus conquieuere . vnde etiam licet conijcere, Veſuuianum incendium maximo Dei beneficio eſse adſcribendum . ſiquidem terræmotus, conflagrationum comites, leuiores eſſe ſolent, & citra ingentem ruinam . Nulla in maximo illo Veſuuij incendio ſub Tito ex terræmotu iactura: adeo vt ſenior Plinius, teſte iuniore, nutantibus tectis, altè, & ſecurè dormierit, halitu poſtea igneo ſuffocatus in littore. Sub Nerone verò, vt refert in libello de terræmotu Seneca, ob terræmotus, qui abſque vlla conflagratione contigere Veſuuio, magna Herculani pars, & Pompeij integri abſorpti . Quare, ſi pæne immenſa ſpirituum, & materiæ bituminatæ copia, quæ iam perpetuò in cineres, & fumum egeritur, ſubterraneis conſtricta ſpecubus, obſtructos aditus reperiſſet: facilè, quaſi per latentes cuniculos accenſo puluere tormentario, oram omnem Veſuuio finitimam, ipſamque Neapolim ſubruiſſet. Ita Vrbis regiæ incolumitas vnius Montis ruina, & multorum oppidorum impendio coempta eſt. Hæc de terræmotu, qui Veſuuianæ flammæ comes, & primus vicinarum vrbium terror fuit.

*Plin. Iunior lib 6. epiſt.*

*Seneca in lib. de terræmo.*

Secundus terror, pluuia cinerum. Nam nubes illa, quæ, vt paulo ante diximus, è Veſuuij faſtigio inter incendij primordia ſe in ſimilitudinem montis erexerat, pæne momento temporis ventorum impulſu delata Neapolim, mox deſedit in cinerem. qui interdiu minutiſſimus, noctis acceſſu ſpiſſior, grauiorque decidit, frigore conſtipante partes terreas, eaſque ab igneis excernente. Poſtridie mane, vt illuxit, apparuere omnia conſper-

ſa cinere,tecta,ſolaria,viæ. Crederes Vrbem ſoluto in cineres Veſuuio tumulum condidiſſe. Quanquam non Vrbs vna, ſed Orbis ipſe terrarum auguſtiorem Veſuuiano cineri parabat vrnam. Pæne fidem excedit,quod dicam: ſed, qui veteres leget annales,multò etiam maiora reperiet. Eodem die, quo Mons primùm ardere viſus, per pleraſque Neapolitani regni vrbes cinis depluit, Beneuenti, Baroli,Barij,Tarenti, Lupijs: quò nubes cinerea vicesima ſecunda eiuſdem diei hora, peruenerat, octo dierum itinere totidem horis confecto. Nubes alia expeditior, ventis ferentibus, in Dalmatiam tranſmiſit,igneum globum, quaſi facem præferens,inter eam, quam vehebat,noctem ferali luce internitente, quæ periculum oſtentaret. Ignis aſpectum ſecutus eſt cinis, qui per diem integrum pluit Aſcriuij.Neque immunia fuere maria. Cinis excuſſus è nube, Aegæum prope texit, horrendo ſpectaculo fluctu inter cineres caneſcente. Nauibus incidens, à nautis exceptus, atque inter merces aſſeruatus,circumlatuſque oſtenti loco.Ex altera verò parte,quæ meridiem ſpectat, cinerem aduectum nouimus in Lucaniam, atque Stilum, extremæ Calabriæ oppidum,facilè hinc, traiecto mari,in Africam transfretaturum. Ridebunt profectò hæc poſteri, quæ nos flenda conſpicimus; vicemque nobis rependent, qui Veſuuianum cinerem pluiſſe Bizantij,quod Procopius, & alij referunt; tranſuolaſſe in Africam, quod tradit Dio; *totā Europæ faciem contexiſſe*,quod refert in Chronico Marcellinus;denique *teſtimonio agnitum Vniuerſitatis*, vt loquitur in epiſtolis Caſſiodorus,nume-

*Procop. lib. 2. de bello Gothico.*
*Dio in Tito.*
*Marcell. in Chron.*
*Caſſiod. variar. epiſt. 50.*

merabamus inter ſpléndidiora mendacia. Nimirum hac poſtrema conflagratione vidimus per triginta fere dies perpetuò cinerem è Montis faucibus inhalari compactum in nubes, quas ventis quotidie diuerſis commiſſas, in omnes Orbis terrarum partes immigraſſe credimus, quaſi eas quòuis deſtinante Veſuuio, nuncias incendij, teſtes fortunæ ſuæ. Has tandem vento ſeneſcente deſtitutas, ac per diſſitas Mundi plagas iam ſolutas in cinerem, propediem nuncios expectamus: vt non immeritò dixerim, Veſuuiano cineri vrnam eſſe Orbem terrarum. Quantos verò in ijs vrbibus, vnde litteras iam accepimus, prodigioſa ea pluuia motus animorum exciuerit, nemo facilè poterit aut cogitatione aſſequi, aut narratione complecti. Lupijs, duabus ante Solis occaſum horis, offuſa nox viſa eſt ſolitò celerius maturaſſe. Subducta repente lux *nocturnis in die tenebris*, vt accidiſſe olim in eiuſdem montis incendio, Marcellinus tradit. Cinis mox decidens, tactu potius, quàm viſu deprehenſus. Sanè maior ex inſperato metus. Nihil ciues de Veſuuij conflagratione audierant: nihil omnino ſuſpicabantur. Obſtupuere primùm: tum, admiratione in metum verſa, obriguere omnium animi: non quidem, vt olim apud ethnicos contigiſſe refert Dio, arbitrati omnia in fabuloſum Chaos reditura, ſed igneum diluuium elementa ſoluturum in cineres, & Mundo iam adeſſe ſupremum diem. Itaque hac, illac lymphati, & vix mentis compotes ferebantur. Vt verò ex inopinato metu ſpiritum collegerunt, ad flagitandam à Deo miſericordiam, ac veniam, omnium

*Marcell. in Chron.*

*Dio in Tito.*

curæ, & cogitationes conuerſæ. Itur è veſtigio ad preces, ad ſupplicationes, ad vota. Interea nubes illa cinerea ita proſpectum oculorum abſtulerat; vt, dum ſacras per vrbem imagines circumferrent, comes comitem non videret. Quod Nolæ etiam, & alibi eueniſſe traditur, priſcis Aegypti tenebris denuo redditis, quando denuo in multis mortalium cor veluti Pharaonis obduruit. Idem planè in incendio ſub Tito contigiſſe narrat Dio. qui *occultatus*, inquit, *Sol nõ aliter, quàm ſi defeciſſet*. Cinis Lupijs vſque ad quintam noctis horam pluuius tecta, viaſque omnes oppleuit. Par Bario terror illatus, quò, quamuis ea vrbs multò propius à Veſuuio diſtet, quàm Lupiæ; cinis multò ſerius inuectus eſt, nimirum circa ſecundam noctis horam. Quid noctu non potuit caligo illa fœdiſſima, quæ noctem obtruſerat in diem? Nempe ad tæterrimæ nubis aſpectum tenebræ viſæ exhorreſcere, & nox ipſa nocteſcere. Secuta monſtra multò maiora. Pluit primò cinere, tum arena, poſtremò fuligine. Nox precationibus, ac votis exacta, nocturno tumultu veros, vanoſque aggerante metus. Illuceſcente die apparuere campi latè nigrantes, & quaſi pulla veſte contecti, Veſuuio quodammodo parentaturi. Ferunt, cùm omnes ad D. Nicolai confugerent, Sacerdotem quendam, accepta cryſtallina phiala, in qua manna è ſacris Nicolai oſſibus fluens aſſeruabatur, eo aerem aſperſiſſe, cui cinereus turbo inſidebat: hunc diſiectum mox aliò aduolaſſe. Scilicet eius liquorem, cuius patrocinio, vt canit Eccleſia, *à Gehennæ incendijs liberamur*, tartareus cinis ferre non potuit. Baroli aliud-

*Dio in Tito.*

quid-

quidpiam admirabilius contigiſſe traditur. *N*am, cùm ciues in eodem metu, ac periculo verſarentur, & ſacram Euchariſtiam per plateas chriſtiano ritu circumgeſtarent; ſcribunt viri fide digni, ad ſalutaris hoſtiæ aſpectum nubem luctificam refugiſſe: columbam præterea cuidam viſam neque turba, neque clamoribus territam, ante ſacra myſteria leuiter volitaſſe, ijſque in templum illatis, præ foribus conſtitiſſe, omen felicitatis. Certè, quas memorauimus vrbes, eæ leue hactenus à portentoſa pluuia detrimentum cepere. timetur quidem campis, timetur frugibus, timetur ſegeti. *N*on defuere tamen loca, quibus cinis damnum creauit timore maius. Nolæ cinis tectis inſidens, tanto oneri fuit; vt lacunaria decubuerint, & multæ domus, parietibus hinc inde ſtantibus, cælo pateant, detecto vertice. Erat quippe cinis ille grauiſſimus, tantique ponderis, vt in cinere Montem agnoſceres. Vidi ego è diuerſis Apuliæ locis huc ad nos miſſum, quaſi ad inſpectandum prodigium. vbique pluerat oneroſus, nempe lapidum flammis abſumptorum reliquiæ, ſpiſſus, ſubnigri coloris, illique ſimillimus, quo Chriſtianorum capita rite conſpergi ſolent, Sacerdote inſuſurrante, *Memento homo, quia puluis es*: vt, quando ad hominum voces obſurdeſcimus, montes ipſi diuino nutu vocales fiant, ſparſoque cinere noſtræ nos mortalitatis admoneant. Nuntiatum eſt etiam ex agro Melphitano pluiſſe ferro, ferreum teſtante ſeculũ: pluiſſe etiam chalybe. Certè cinis inde huc remiſſus, partes aliquas præferebat internitẽtes, & chalybi ſimiles. Enimuero armatus è cælo cadebat

imber,

imber, quaſi cum hoſtibus dimicaturus, chalybe, ac ferro bellum ferentibus, cinere funerum nuntio. Longè diſpar eius cineris conditio, quem primo incendij die Neapoli pluiſſe diximus. hic enim, vt animaduerterunt non pauci, continebat probatiſſimi argenti non parum, quaſi cælo argenteus imber efflueret, Ianuario Martyre metus, ac terrores populorum in auſpicium nobis vertente felicitatis.

Tertius terror fuit, pluuia lapidum. Lapidatum enim de cælo in modum creberrimæ grandinis non ſolùm Nolæ & in oppidis Veſuuio viciniori-bus; ſed etiam, quod magis mirere, in agro Melphitano. qui quidem quaſi in vmbilico Apuliæ ſitus, diſtat ferè centum millibus paſſuum à Veſuuio. vnde lapides exerti tanta copia, vt imbrem ſaxeum efficerent; tanta vi, vt procul etiam naturalis obliti ponderis auolarent. oppreſſere animantia ſub dio reperta: protriuere portas: perrupere muros: perfregere tecta; vt profectò lapidibus vi flammarum iactatis, quaſi tormentarijs pilis immiſſis, Mons vnus vrbes plurimas quatere, ac bello petere videretur. Neque tantùm pumicibus pluit, aduerſus quos olim, quia magno impetu concidebant, Plinius auunculus, vt nepos refert, capiti ceruical impoſuit; ſed ſaxis etiã magnitudine planè immanibus. quercũ vnum ferunt tantæ repertum molis, vt decem boum paria vix, aut ne vix quidem dimouere loco potuiſſent. Diceres non lapidem pluiſſe, ſed rupẽ. Fides eſto penes auctores. Conſonant tamen his ea, quæ refert Dio, dum dicit, ex hoc monte *immenſos lapides exilijſſe*.

*Plin. in epiſt. loc. cit.*

*Dio in Tito.*

Con-

Concinnius rem eandem explicat Caſſiodorus, qui de Veſuuio loquens, *Longe*, inquit, *latèq; pulueres rotat: vicinis autem quaſdam moles eructat. Quis credat tam ingentes glebas vſque in plana deductas de tam profundis hiatibus ebulliſſe; &, ſpiritu quodam efflante, montis ore conſputas, quaſi leues paleas, eſſe proiectas?* Hactenus Caſſiodorus. Neque inconſultò Marcellinus addit, eundem Veſuuium *exuſta viſcera euomere*. Quippe non deſunt teſtes oculati quamplurimi, qui montem viderunt lapides ignitos eiaculantem. Hi, quocumque incidiſſent, ceteras inter clades noua miſcebant incendia: atque obluctantes arbores, Veſuuij dorſo imminentes, tum mole, tum flamma euulſas, atq; incenſas, propellebant ad maria. Littora ego ipſe vidi pluribus in locis fumantia, ingentes truncos, ac ramos adhuc depaſcente flamma. Sunt, qui teſtantur, lapides in altum iactos quandoque in eaſdem montis fauces, vnde prodierant, decidentes occurriſſe alijs eodem impetu ſubſilientibus tanta inter ſe colliſione, ac fragore; vt inde mugitus ille contingeret, quo identidem vicina omnia perſonabant. Vicina, dixi: addiderim etiam, remotiora; ſi res, quam in ſuperiori æuo abſque exemplo reperio, repertura ſit apud poſteros fidem. Dicam tamen id, quod ideo ſolùm euenire potuiſſe credo, quia ſcio eueniſſe. Teate, & Adriæ in Samnio, Baroli, & Siponti in Apulia, Recineti in Piceno, Peruſij in Hetruria, &, vt poſtremi nuncij referunt, Aſcriuij in Dalmatia, auditus eſt Veſuuij bombus adeo terrificus; vt Teatini è proximo monte Nicate (Maiellam vulgus indigitat) eiuſ-

*Caſſiod. lib. var. epiſt. 50*

*Marcellin. in Chron.*

eiuſmodi fremitum accipi exiſtimarent. Barolitani verò ſedentes ad maris littora, ſimilitudine ſoni decepti, qui à tormentis æneis in pilarum iactu reddi ſolet, arbitrarentur aut nauali bello duas inter ſe claſſes in alto decernere, aut, quia è continenti ſonus accidere videbatur, vrbem aliquam ex improuiſo obſeſſam, tormentis peti. Dalmatæ etiam, præmiſſis exploratoribus, inſtruxere aciem, ac ſtrenuè comparauere ſe ad prælium. Alibi quoque ad arma conclamatum ab ignaris, cum monte eſſe bellandum. Huius rei teſtes habemus, quotquot eæ vrbes incolas habent. Olim *emugijt Veſuuius*, vt teſtatur Procopius, *& proximos accolas ingenti formidine affecit*. Aliquando eiuſdem *tantos mugitus extitiſſe, vt Capuam vſque audirentur* vrbem, quæ à Veſuuio quindecim milliaribus diſtat, pænè miraculo vertit Xiphilinus. Veſuuij ſonus nunc ad trecenta milliaria auditus: dum ijs, qui propius aberant, non tam ſtrepere, quàm obmurmurare Mons, & quaſi muſſare videretur. Sanè, quòd fragor is exaudiri potuerit in Apulia, ac Dalmatia, expeditior eſt ratio: quia venti eò è Veſuuio flantes, vnà cum nubibus cinereis conuexere ſonum. nam rectà per aerem multò minus ſpatium intercipitur, quàm per ſola terrarum; vbi iter agentes, viarum anfractibus circumducuntur. Non eadem ratio eſt de Samnio, & Piceno: quò, ſi venti è Veſuuio mouiſſent; vnà cum fremitu cinerem importaſſent, quod minimè eueniſſe compertum eſt. An, dum prope Veſuuium Apenninus in Samnium, ac Picenum continenti tractu montium ducitur, per latentes cauernas, & ſpecus altè de-

*Procop lib. 2. de bell. Goth.*

*Xiphil. in Seuero.*

deſoſſas, ſibi inuicem reſponſantes ita fragor eſt ductus; vt mons monti ſonum, numeroſiore repercuſſu, Echo cõgeminante, redderet? An, quod vero videtur ſimilius, immenſa igneorum ſpirituum copia, quæ in Veſuuij viſceribus rixabatur, aliqua ſui parte per occultos terræ meatus ad Sãnij, Picenique montes traducta, ibidem eodem tempore tumultuata, ſtrepitum edidit Veſuuiano ſimilem? An denique Mons tonitru ſonare potuit, qui rupibus pluerat? Certè, vndecunque id contigerit, res fuit admiratione digniſſima: tantumq; ſonum inter naturæ miracula recenſendum, fama in æternitatem protendet. Hæc occaſione ſoni, quo Mons immugijt in illa ingentium lapidum eruptione: quæ tertia lues, ac terror fuit in incendio Veſuuiano.

Quarta lues, ac terror, torrens igneus. Portentum narro, cui fidem faciunt populorum clades, oppidorum ruinæ, camporum vaſtitas. Die Mercurij, qui ab ortu incendij alter illuxit, multis mortalium, totique fere Campaniæ feralis; nobis, ac poſteris luctuoſus, cùm cinerum, pumicumq; repetita pluuia, & crebri terræmotus terrorem ipſamet multitudine minuiſſent, multiſq; aſſuetudo pæne ſecuritatem feciſſet: non pauci oppidanorum, quibus pecunia potior, quàm ſalus fuit, domos ad bona vel tuenda, vel recuperanda, rediere. Percrebuerat rumor, nec ſine ſuſpicione veri, fures eò aduolaſſe, vnde coloni deceſſerant, opportunitatem nactos furandi, non cinerum, non lapidum, non flammarum vicino periculo territos: à quorum vnguibus magis, quàm à Veſuuij faucibus

D

bus bonorum depopulatio timebatur. Multi præterea, cùm in extremo diſcrimine quiſq; ſibi proſpiceret, in illo æſtu ſe à coniugibus, ac liberis querebantur auulſos; ad quos quærendos amor extimulabat, ſubituros eamdem fortunam, & commune periculum. Non pauci deſtituerant parentes, quibus ætate confectis animus, aut pes ad fugam defuerat: eòque pietas reuocabat, vnde metus deduxerat. Alios cura Larium, & ipſe neſcio qua perfuſus dulcedine patrij cæli halitus alliciebat; cùm vel inter calamitates, & clades dulcis Ithaca ſit cuique ſua. Multos fames adigebat flammæ vicinior, & durum telum, neceſſitas. etenim per campos vagabantur palabundi, & extorres, cuſtodibus ad Neapolitanæ vrbis portas diſpoſitis, ne tanta multitudine agreſtium introducta (pluſquam decem millia ferebantur) annonæ charitas, & fames ciuibus importaretur. Quod poſtea decretum meliore conſilio mutatum eſt: dum plus ciuium ex vrbe terræmotuum metus deduceret, quàm eò aduenarum adduceret Montis æſtus. Ergo, dum ab ijs, qui aditu prohibiti fuerant, alijſque non paucis, vt diximus, deſerta oppida repetuntur; & iam quiſque domi ſedet vicini ſpectator incendij, formidine pæne in voluptatem conuerſa: ecce tibi ſubitò ſub meridiem inter fumeos turbines cæca nox; quaſi recedente Sole ne Mundi oculus aſpicere cogeretur tot funera. mox lucem ferens, quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice Montis exilijt, qui bitumine, ſulphure, cinere illitus per cliuum ſe ſummo impetu, parique fragore deijciens, in plani-

nitiem cœpit excurrere. Hic hæret calamus, horretque vel ipſam tantæ calamitatis memoriam. Recrudeſcit exulceratus ea commemoratione dolor: & iam libet magis flere, quàm ſcribere. Certè eo ipſo die, effuſa poſt ignes pluuia, viſum eſt ipſummet cælum noſtris cladibus illacrymaſſe. Itaque cùm largiſſimè ignis deflueret, atque horrendo ſibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur: oppidani vndique flammis obſepti, ſera intempeſtiui reditus pœnitentia, quæ loca peterent, quæ vitarent incerti, hærere, trepidare, omnia luctu, & clamore miſcere. Exaudiebantur eiulatus mulierum, fletus infantium, vociferationes virorum: & cuncta ſono incondito, ac lamentabili perſonabant; qualis eſſe ſolet in vrbe capta, dum hoſtis ferro, flammaque graſſatur. Multis timor conſilium, ac vires excuſſerat, animis, pedibuſque labantibus, inhibente metu fugam, quàm ſolet imperare. Iam pallor ori ſuffuſus mortem præuerterat: nec defuere fortaſſe, quibus, obrigeſcente ſanguine, metus ipſe ſpiritum hauſit, quem mox flamma poſcebat. Multi tamen collegere ſe ſe ad fugam. ſed profecto parua ſæpe mora magna rerum momenta intercidunt. Nam dum pars carioribus mercibus, pars coniugibus, ac liberis proſpicit, pars opperitur inualidos, pars contendit euadere, pars cunctatur, pars feſtinat: in mutuam perniciem implicati, alij vix adornata fuga, alij tentata, inter fugiẽdum oppreſſi. Anteitum remedijs pernicitate mali. Quippe torrens igneus, antequam è Monte deuolueretur ad campos, in plures, veluti riuos, ac ramos quadam fluminis ſi-

militudine deriuatus, ſeptem, vt ferunt, aliò, atque aliò flammarum fecit diuortia: vt ſcilicet vndequaque ſimul plures opprimeret, neque vllus fugæ locus daretur. Vnus ignei fluuij riuus in pagum effuſus, qui tergo Montis impoſitus à S. Georgio nomen accepit; pagum, paganos, pecora, tuguria, tecta, contignationes, ſupellectilem, vno verbo, omnia exhauſit. Duo in obſcuri oppiduli ruina luce digna reperio, quæ à Ferdinãdo Capycio viro & genere, & legum peritia nobili cõperta ſunt: cuius ibidem prædium ſatis amplum conſpiciebatur, & villa turrita. Vnum eſt, quòd cùm eò is inſpecturus bonorum ſuorum reliquias, aduolaſſet; cinerem reperit in tantam altitudinem excreuiſſe, vt ad centum fere palmos aſſurgere crederetur, longè ſupra turrim elatus, quæ ad quinquaginta palmos excitata, culmen cineri ſupponebat. Alterum præterea memoratu dignum oculatus teſtis narrabat, viſos inter cinerem ſanguinis riuos decurrere: humum, vbicumque defoderetur, elicere ſanguinem; qui largè manarat ex animantibus inter tectorum ruinas, & ſaxorum fragmina obtritis. quaſi flamma ipſa deſæuiret in vulnera, ne cruore tanta clades vacaret. Alter ignei fluuius riuus (riuum appello: mare igneum, vt narrant ſuperſtites, ab inſpectantibus putabatur; quaſi ipſum ignis elementum ſuis delapſum ſedibus exundaſſet) Herculanum ad radices Veſuuij collocatum maiori clade defluxit. Erat hoc oppidum ob cæli temperiem antiquiſſimis quoq; medicis exploratiſſimam, adeo celebre; vt in eo ad decem millia capitum recenſerentur. Amplæ domus,

*Galen. lib. 5. meth. c. 12.*

mus,turrita culmina, auguſta templa, vno prope temporis momento partim flammis abſumpta, partim cineribus conſepulta. Iacent nunc omnia ne ſeruato quidem veſtigio prioris fortunæ:ſoloque cinereo æquabiliter ſuperfuſo, vix à gnaris locum digito commonſtrantibus dici poteſt, Hic Herculanum fuit. Oppreſſi multi oppidanorum vnà cum domicilijs in ſepulcra conuerſis,hoc vno fortunati, quòd natalis ſoli ruinas non viderint; idemq; ſupremus fuerit & ciuibus,& patriæ dies. Herculano euerſo, latius peruagata calamitas adiunxit Pompeios. quod oppidum pariter,eò deriuatis alio ſurculo flammis,deletum eſt: vt,quando Herculanum,& Pompeij,vetuſtiſſimi vici Parthenopæi crateris, eandem ſemper ſubiere fortunam, ſub Nerone eodem terræmotu diruti,ſub Tito eodem incendio deuaſtati, pari eiuſdem conditoris gloria nobiles; nunc etiam communione cladis in eundem pæne rogum impoſiti, pari fato, pari flamma decumberent, excitandi fortaſſe poſterorum beneficio ex hoc cinere, atque ex hac ipſa pyra viuacius reuicturi. Multa in hac duarum, prope dixerim, vrbium euerſione contigere digniſſima,quæ poſteritati tranſmittant hiſtorici,deflenda lacrymis Orbis terrarum. Ego,ijs conſultò præteritis, in hoc deſtinato ad abſentes nuntio communem dolorem leniendum cenſeo fauſta commemoratione diuinæ beneuolentiæ,quæ in pueri cuiuſdam incolumitate inter tot clades eluxit. Rem ita ſubijcio, vt mihi ſpectatiſſimæ fidei Sacerdos narrauit ex eorum familia, qui piè ſe ægrotorum ſeruitio deuouerunt,ab oculatis teſtibus

*Seneca in lib. de terremotu.*

*Dio in Tito. Pompeij à pompa dicti, qua Hercules, deuicto Geryone, vaccas egit. Solinus lib. 8.*

bus veritatem diligentiſſimè perſcrutatus. Herculani mulier, Camilla nomine, cùm inter fugam aduentantes flammas vidiſſet, atque effugia interclusa; conſilium ab ea cepit, quæ rebus extremis ſpem facit, deſperatio. Saltu è rupe ſe proiecit ad littus: & nepotem quinquennem, Ioſephum nomine, in ipſis planè mortis faucibus coacta relinquere, elatis ad cælum oculis, Sancte, inquit, Ioſeph tibi commendo Ioſephulum. Nec plura. Mox tota in fugam incubuit, quamcelerrimè littus legens, timore pedibus alas addente, atque arenis vix hærente veſtigio. Vt periculum euaſit; ſubijt iam ſui ſecuram prima cura puerulus; quem, quoniam rebatur iam mortuum, flebat primo ætatis flore demeſſum, & vſura lucis defunctum, quam vix libauerat. Inter eiulatus, ac fletus, cùm deueniſſet ad pontem, ſub quo inter ingentes fornices tenui Sebethus amne delabitur, nomine compellari ſe ſenſit. eò conuerſa, vnde notæ ſonum vocis acceperat, Ioſephum videt ſuum, eumque ſoſpitem, ac ſubridentem. Hæſit primò prope ſaxea præ ſtupore: tum, recepto ſpiritu, percontatur, Quis eò tam multis ereptum periculis duxiſſet; reſpondit alacriter puerulus. Sanctus Ioſeph manu preheſum per flammas medias huc ocyſſimè me duxit incolumem: vbi iam diu te moror. Mulier puerum amplexata, mœrorem in gaudium, eiulatus in diuinas laudes, fletum acerbiſſimum in lætitiæ lacrymas commutauit, altero felicius fonte deductas. Hæc è diuina pietate ſolatia reliquijs excidij Herculani. è quibus vnius pueri miraculo quæſita ſalus inter multorum cædes clarior; dum

Pom-

Pompeijs vnius feminæ mors in communi ſalute miſerabilior. Nam, quamuis tectis prope omnibus dirutis, Herculanum, Pompeioſque peruaſerit calamitas pæne par; fui t tamen incolarum cõditio longè diſpar. Herculani, vt dictum eſt, multi mortalium abſumpti: Pompeijs præter mulierculam extinctus nemo. Neque id vacaſſe miraculo dicitur. quippe cum primùm ignis micare coepit è monte, pleroſque Pompeianorum tantus inuaſit timor, vt illico fugam capeſſentes, nunquã poſtea, laxato timori ſedando ſpatio, ad ſua tuenda redire, in animum induxerint, tacito quodam horrore cohibiti. Pauci quidam ex aduerſo in ſuis ædibus perſtiterunt inſtinctu neſcio quo inter cõmunem trepidationem, ac fugam, quaſi fide à flãmis accepta, ſoluti metu, curiſq;. Etenim vtriuſq; partis conſilium, eorum, tum qui fugerant, tum qui manſerant, probauit euentus. Ignis tranuerſim actus, domos eorum, qui aberant, vacuas depopulatus: à paucis eorum tectis, qui aderant, prorſus abſtinuit, vnico capite, eoque iam pridem morti debito contentus, anicula. Hoc à clariſſimo teſte, oppidi eiuſdem Domino compertum, Virginis patrocinio iure adſcribitur: cuius, vt vocant, Annuntiatæ appellatione nobile apud Italos oppidum, ea conditione flammarum arbitrio permiſſum eſt, vt incolis parceretur, deditione facta, ſaluis, innoxijſque capitibus. Templum Deiparæ, quæ oppidanis incolumitatem peperit, ruinas inter, immune, inuiolatumque perſtitit, ingentium arborum ſtrue eò appulſu ſpirituum antelata, quæ fuit pro munimento, atque aggere. Alia torrentis

ignei

ignei ſcatebra Retinam, pagum Herculano proximum adorta, antiquiſſimum fanum D. Mariæ, vt vulgo appellant, ab Apuliano ſacrum, Petri Apoſtoli olim præſentia, nunc memoria celebre, planè intactum præterijt, totius viciniæ vaſtatione. Alia Maſſam non Lubrenſem, ſed alteram Veſuuij tergo inſidentem, clariſſimorum virorum eò ſe Neapoli recipientium domicilio illuſtrem, pagoſque finitimos omni ex parte ſubruit. Maſſæ quidem illud accidit memorabile. Concurrerant pleriq; ad templum; cùm igneus turbo minas è vicino monte intentaret. ibi, obſeratis foribus, continebant ſe pauidi ac tremebundi. attoniti vultus, ſuſpenſæ aures: neque ſilentium, neque tumultus; ſed mœſta quædam obmurmuratio. Obſcurato interea cælo, cœcus quidam exaudiebatur fragor, quem captabant è limine, horrore perfuſi neſcio quo, tanquam dirum aliquid eueniret, quod cogitatione aſſequi non poſſent. Vt breuiſſimo interuallo detonuit; reſeratis foribus, apparuit maior, quàm pro ſtrepitu clades. Tecta, officinæ, turres, villæ, viæ, forum nuſquam viſa; perinde ac ſi euanuiſſent. Nihil obiectum oculis, præter cinerem, & campos, vbi pagus fuit. Refugerat ignis ab æde ſacra; quòd viri quidam pij, ex ara maxima ad limen Deiparæ imagine aſportata, eo propugnaculo templi aditum obuallaſſent. Duo præterea Neapolim verſus ignei riui excurſionem fecere. Vnus pagum, cuius paulo ante meminimus, Porticus, appellatum magna ex parte vaſtauit. Erat is inter paganorum caſas multis externorum procerum ædificijs clarus. Locatus etenim in aprico,

largiſſimè, & ex integro Solis radios excipit, ægrorum phthiſi laborantium ſuprema ſpes, Neapolitanorum nobilium hyemales deliciæ, hortis, fontibus, xyſtiſque conſpicuus, Squallet nunc illuuie obſitus, atq; horrorem incutit ex voluptatis memoria grauiorem. Intumuere aggeribus cinerum dorſa camporum, quibus inſanæ turrium ſubſtructiones æquatæ. Viſuntur etiam nunc ingentes parietum fornices ſemiſepulti, victricium monumenta flammarum, ignis Veſuuiani trophæa. Excitabo aliquid ex huius pagi ruinis dignum, vt arbitror, memoria ſeculorum. Degebat hic quidam obſcuri generis, & clariſſimæ probitatis, Nicolaus nomine, viris etiam nobilibus apprime carus. Is, cum ſua, tum ab alijs conquiſita pecunia, inauratam ſtatuam tutelari Angelo affabre faciendam curauerat, collocatam poſtea in eiuſdem pagi æde ſacra. Aedes non multò poſt in hac Veſuuiana procella ignei vi turbinis perijt, partim incenſa, partim diſiecta ſupellectili ſacra: ne inter tot rapinas, ac cædes execrando Monti ſacrilegij crimen deeſſet. Interea Nicolaus, relicta caſa, ac prædiolo, fugam molitus, Neapolim ſe recepit, vbi interrogatus ab amicis, Numquid detrimenti eius prædium accepiſſet; reſpondit fidenter, Omnino nullum: nam meus tutelaris Angelus adſtat ad agelli limites mei, omnem ignis iniuriam propulſaturus. Ita ille, diuino vtique afflatu. nam hoc ſiue votũ, ſiue oraculum non fefellit euentus. Velificante non multò poſt cymba prope Porticus, ij, qui vehebantur, videre pueri ſpeciem veluti adnantis littori. Rentur fortuito merſum in aquas, dum ce-

teri naufragium faciebant à flammæ. addubitant, an adhuc halitus in eo vitæ ſuperſit: imperant nautis, vt vela contrahant: parent illi, eòque remis contendunt. cùm propius acceſſiſſent, agnoſcunt ſtatuam Angeli tutelaris, cuius conflandæ Nicolaus curator fuerat, erecto vertice extantem vndis, adſtantem ripis, quæ eiuſdem Nicolai prædio prominebant, quaſi limites cuſtodiret eodem planè modo, quo ille vel optauerat, vel præſenſerat. Agnoſceres Angelum ad terreſtris Paradiſi fores inſtructum gladio non, vt olim, flammeo, ſed flammas arcente. Cuſtodiam Angelicam agri eiuſdem eſt teſtata felicitas, inter ceteros deuaſtatos innoxij. Luxit in hoc, ſeu potius luſit diuina clementia: Luxit in altero diuina ſeueritas. Quidam famoſus latro à iudicibus conquiſitus ad necem, in pagum, quem diximus, ventitabat. fortè tunc aderat, cùm flagrare Mons cœpit. Inter aliorum fugam admonitus à Sacerdote, vt in re tam plena aleæ, plenaque periculi & capiti, & æternæ ſaluti conſuleret: irriſit communem metum iampridem inter mortis fauces iocari ſolitus, atque in eo pago perſtitit contumaciæ non ſemel reus. Gliſcente Montis murmure, ille inter metum, audaciamq; ſed huic propior, cùm in arborem, velut in ſpeculam, aſcendiſſet proſpecturus, an quid mali immineret; repente ignis appulſu, tanquam fulmine ictus, interijt. Dum caderet, ramo traiectus pependit è trabe, ſuſpendij pœna præpoſtera, ſpectaculum ijs, qui ſuperuenere, admiratione digniſſimum: quòd laqueum, & flammas meritus, ſuſpenſus perijt, & combuſtus, diuina iuſtitia vindice,

car-

carnificis miniſterium præuertēte Veſuuio. Quod adijcio, commiſerationem habet, & nobile in ignoto capite pietatis exemplum, nulla obliuione delendum. Aufugerat quidam ad primos veluti nutus è Monte nictantis flammæ, deſerto patre, quem inualidum ad iter morbus reddebat, & ſenectus ipſa morbo grauior. Poſtmodum, oblatrante conſcientia, celerius remigrauit, quàm diſceſſerat, parentis vicem ſollicitus. quem enixè hortatur ad fugam, pios humeros cariſſimæ ſarcinæ ſuppoſiturus. Aeneæ, inter Troianum incendium, Latino Poetæ celebratam pietatem homo virtute, quàm genere clarior inſtaurabat. Abnuit obſtinatè ſenex iam vita feſſus, mortem ætati maturam intra domeſticos Lares oppetiturus in patria. Neque hic adduci potuit, vt ſe filio geſtandum præberet: neque ille, vt fugam repeteret, relicto patre. cui, obfirmato ad omnem euentum animo, adeſſe voluit in extremo diſcrimine ſuprema officia perſoluturus. Non diſcreuit flamma, & fortuna, quos amor, & natura coniunxerat. Reperti poſt effoſſas ruinas velut inter mutuos complexus extincti, reddente filio ſpiritum parenti, à quo hauſerat. Poſtremus flammæ riuus per agros traductus, alijs exuſtis, alijs non ſine diuino numine intactis, per labyrinthos, ac ſpiras Mæandrũ igneum referens, tandem in viam regiam incidit. Erat hæc, vt fere ſemper, rhedis, equis, peditibus confertiſſima: quippe vnica Neapoli per oram maritimam Salernum vſque tenditur, indeque ad Lucanos, ac Brutios. Vt proſpexere viatores ignem è Monte exilientem, in campos delatum

 in-

incredibili celeritate decurrere: improuiſo monſtro perterriti, qui eò tendebant, gradum referunt; qui contra, diuerſi abeunt, diſſipatique, conſternati omnes in fugam: rati, vt quiſq; curſu princeps, ita fore poſtremum periculo. Sanè perperam in libello de terræmotu pronunciauit Seneca, *incendium fugientes non ſequi*. Nam inter cetera incendij Veſuuiani portenta illud eſt, quod ſiue quiſpiam rectà tenderet, ſiue deflecteret, ignis in fugientes inſiliebat; multis etiam, dum in tergus reſpectant, fronte circumuentis. An quia vltor ſcelerum ſontes quocunque inſectabatur? An quia, ſi naturalem cauſam venari velimus, inter fugam pulſo anteriori aere, & poſteriori euocato, ſimul halitus ille leuiſſimus trahebatur? Præcluſa fuga, rhedæ, vt ferunt, integræ abſorptæ: multi hominum enecti: pauci ambuſti vix euaſere. Spectaculo alijs fuere, tamquam flammas viciſſent, qui effugerant, ſpecioſa ijs perinde fuga, quàm pugna. Narrabant hi, repentino ignis acceſſu congemiſcentium clamorem vix tolli cœptum, & compreſſum, querelas occupante flamma: mox vias, quæ vltro, citroque turbis fugientium feruebant, apparuiſſe deſertas, paucis ijs, qui ſuperuixere, addubitantibus, ſatiſne vigilarent, an ea nocturna forent ſomnia, aut præſtigiæ, captioneſque oculorum. Quidam, cùm Salerno Neapolim iter faceret, ac forte ea hora in locum incidiſſet flammis obnoxium: proſpecto periculo, non ſegnis ad fugam in vicinã ſyluam deflexit, quò alij etiam duo diuerterant. his ille cùm ſe tertium adiunxiſſet, neſcio quo caſu detentus à vepribus, paulisper hæſit. Mora in inco-

*Seneca in lib. de terræmo.*

colu-

columitatem ceſſit. quippe, cùm breui ſe extricaſſet; animaduertit, comites paululum progreſſos turbine abripi, atque oculis repente ſubduci. quorum cùm ne reliquias quidem, aut ſupremum cinerem videret: exiſtimauit nouo terræ hiatu voratos. Ipſe ingenti periculo defunctus, conſilio caſui permiſſo, inter circumuolitantes flammas è deuij ſaltus anguſtijs tandem euaſit. Hic, alijque feminecces, & mortuis, quàm ſpirantibus propiores Neapolim cùm deueniſſent; tantum ciuibus incuſſere terroris, vt iam iam Vrbi flammam imminere arbitrati, non pauci aliò auolauerint, omnia in maius augente metu. Deſæuiebat interea vis flammarum, quæ ſiue fulminis in morem, ſiue igni, vt Meteoriſtæ vocant, fatuo ſimilis, erratica, exlex, hac, illac tranſiliens, pleroſque cæde; luctu, ac metu ceteros funeſtabat. Neque minor è cinere peſtis, quàm è flamma. Nempe inter circumducta in orbem flammarum volumina turbines cinerei admiſcebantur. In hos aliqui, quos cineris aſpectus fefellerat, dum incurrunt, miſerè conflagrarunt, ſub doloſo cinere flamma deliteſcente ad fallendum. Illud admirabilius, quòd cinere, quo extincti fuerant, deſidēte in aggeres, tumulabantur: &, verſis naturæ legibus, præbebat tumulum cinis; dum cineri tumulus præberi ſolet. Iam in via regia ignis, & cinis publicè graſſabantur: iam quidquid obuium fuerat, demoliti, ſi Neapolim attigiſſent; tectis ruinam, ciuibus funera, vrbi vaſtitatem minitabantur. Perfecerant impium conſilium mali Dæmones, quorum, vt reor, impulſu peſtis illa ferebatur: niſi Deipara, vt aſſolet, eorũ

impetus retudiſſet. Surgit ad viæ limites non procul Neapoli ædes dicata Virgini, cui à Succurrendo appellatio. Hic forte Sacerdos coram conferta multitudine faciebat: cùm ex improuiſo fugientium clamores, morientium gemitus, flammarum crepitus exauditi. Perculit omnes præſentia periculi, & ſæpe letho grauior lethi metus. Obuerſabatur animis, oculiſque vicina mors: atq; in ea, veluti cauea, deprehenſis aut miſerè expectanda nex erat, aut flammæ temerè occurrendũ. Timendum etiam, ne inter loci anguſtias, & ingruentem turbam, ſi eniterentur, obtriti (vt ſuperioribus annis in fortuito incendio contigit) vltro interitum anteuerterent. Ergo dum, inter fugiendi, ſiſtendiq; conſilium, hæſitant, clareſcente iam ſonitu, & flamma propius crebreſcente, clamitare omnes, pectus tundere, atque humana ſpe deiecti, opem Virginis implorare, vnicum in re deplorata ſuffugium: cùm torrens igneus, turboque cinereus, viſi ad fores vſque decurrere, mox ædiculam deuoraturi, qui palatia, turreſque ſorbuerant. Sed patrocinio Deiparæ reſedit ad fores turbo cinereus: torrenſque igneus vel extinctus, vel, vt alij ferunt, ad mare delapſus. Nimirum non poterat ignis ille tartareus è Veſuuij faucibus, tanquam è Gehennæ portis emiſſus, in templum illi ſacrum perrumpere, quæ dicitur Porta Cæli. Cernitur ad hunc vſque diem ante fores, vnde decliuis ad tẽplum eſt aditus, ſupra tres vlnas elatus cinis, vlterius progreſſurus; niſi Deipara inhibuiſſet. cuius etiam manus amnes igneos, Neapolim, vt ferunt, collineantes à Neapolitanis muris reiecit, Vrbem

in-

indemni, & iam defuncta tanto inetu. Multi ex ijs, quos diximus, riui ad mare vicinum procubuere. Nempe hoc vnum ad fluuij ſimilitudinem deerat, vt ſiue vndantes flammæ, ſiue flammantes vndæ, inundatione per campos facta, tandem ad mare defluerent. in quo tamen incendium pertinacius exarſit: vt, quo terræ inundauerant, eodem mare conflagraret. Ardebant, nouo miraculo, inter vndarum vortices flammæ: & ignei fulgoris aſſultu latè maria collucebant. Triumphabat inter aquas ignis, à quibus toties cladem acceperat. Commiſcebatur marinus fremitus ſtridori crepitantium flammarum: & fretum æſtu nouo, ac non ſolito exæſtuabat. Crederes æmulatione vicini Montis nouos è mari erupiſſe Veſuuios. Non præteribo hic lacrymabile quorundam infortunium, qui cùm ignem vndique occurſantem proſpicerent, fugam ad littora meditati, proiecere ſe tandẽ ad mare, ſiue mitius occubituri inter aquas, ſiue nandi peritia ſalutem ſibi ab vndis polliciti, quam à flammis impetrare non poſſent. ſed irritæ ſpes, conatuſque. etenim ibidem ab igne deprehenſi in ipſummet lethi genus, quod fugiebant, incurrunt, extincti maritimo incendio, inter aquas non naufragi, ſed combuſti. Profectò incredibile videri non debet, faces in Dodonæo fonte ſuccendi: in ſtagno Samoſatæ vrbis linum, in Lyciæ Hephæſtijs mõtibus riuos ardere; ignem in Nymphæo aquis pluuijs inardeſcere: cùm certis auctoribus nouerim, duodecim, & eò amplius dies inter Tyrrhenas aquas ignem Veſuuianum arſiſſe. Erat quippe materiæ bituminatæ, & oleagineæ, illi ſimi-

*Plin. lib. 2. c. 103. 104. 106.*

*Plin. ibidem c. 106.* ſimilis, quæ, vt animaduertit Plinius, in Chimæra, Lyciæ monte, aquis accenditur: terra, fœnoque
*Strabo lib. 1.* extinguitur. Simile quid narrat Strabo, *prope Modonem, igneo halitu erumpente, mare ad quinque ſtadia ferbuiſſe*. Idem planè de flammis Aetnæis
*Aug. lib. 3 de ciu. c. 32.* Auguſtinus refert, qui, *legimus*, inquit, *apud ethnicorum hiſtorias Aetnæis ignibus ab ipſo montis vertice vſque ad lacum proximum decurrentibus ita ferbuiſſe mare, vt rupes exureret: cùm & pices nauium*
*Iulius Ethnicus apud Ludou. Viues ibidem.* *ſoluerentur*. Hæc Auguſtinus ex Iulio Ethnico, qui addit, magnam tum piſcium multitudinem exanimatam enataſſe. Hoc olim contigiſſe in Veſu-
*Zona. & Dio in Tito.* uiano incendio tradunt Zonaras, & Dio: & nunc omnium teſtantur oculi. Siquidem aquis inter flammas ebullientibus, infinita prope vis piſcium extincta, ne in maris quidem fundo à Veſuuij faucibus tuta. Extitere poſtea ingentes piſcium turmæ ex imo ad mare ſummum eiectæ, flammis iã, & aquis elixæ, atq; in dapes paratæ, prædæ, & gulæ irritamentnm. Sed abſtinuere incolæ, quòd halitu infectos ſuſpicarentur, ſapientiores profe-
*Oroſius lib. 5. cap. 10.* ctò, quàm olim Liparenſes. qui, vt narrat Oroſius, piſces Aetnæ incendio exanimatos cùm auidè deuoraſſent, mox morbo arrepti, abſumptique ſunt, peſtilentia in eam inſulam importata. Illud etiam inter hæc contigit prodigio ſimile. Mare per id tempus viſum deſtituere littora; vt iure
*Pſ. 113.* vſurpari poſſit illud Prophetæ, *Mare vidit, & fugit*, nauibus, quæ Neapolitanum portum tenebãt, pæne hærentibus in ſicco, niſi mare mox reflueret, perituris. ſed, æſtu reciprocante, & aquis relabentibus, emerſere. Idem contigit in Surrenti-

no

no littōre, per paſſus fere mille areſcente mari. Non defuere, qui dicerent euocatas è littoribus auxiliares vndas, quà bellum ab igne timebatur: cùm flammæ veluti coniuratæ volitarent ad maria. Sed reijcienda iſthæc inter commenta, luſuſq; poetarum. etenim, ſi res ad philoſophicam trutinam expendatur, in tanta effuſione ignium, cinerum, lapidum, metallorum, ac materiæ prope immenſæ, Natura, quæ tantopere abhorret à Vacuo, ne in penitiſſimis Veſuuij receſſibus quidquam interciperetur inane, aquas eò per latibula attraxit, attractaſq; detinuit: donec, laxato, aut intruſo aere, aquæ per eoſdem meatus ad ſedes priſtinas dimitterentur. Atteſtatur hoc arenæ tanta vis effuſa, quantam ne mille quidem arenariæ profudiſſent. Reperta quoque inter cetera purgamenta Montis marina conchylia: vt parum Veſuuio fuerit ſe ignibus ingurgitaſſe, niſi etiam in gulam maria conderet. Pluribus præterea in locis, tum prope Porticus, tum inter Pompeios, & Herculanum mare prorſus euanuit. Ibidem ſuperingeſta enormi trabium, & cæmentorum materia, quam torrens ille deuexerat, extuberante tellure, portus emerſit non contemnendus peninſulæ in modum, mari hinc, inde circumfuſo, longo tractu porrectus: opus momento confectum, cui per plures annos vix opes regiæ ſuffeciſſent, futurum poſteris perenne Veſuuij monumentum. ad cuius nutum enatæ peninſulæ, extructi portus, exhauſta maria. Mutati etiam ſinus, ſtationeſque littorum, mari ſedibus alijs decreſcente, ſuccreſcente alijs. Porro extāt longè maiora terris Veſuuianæ flam-

mæ veſtigia. Apparet alia quædam,& lacrymabilis rerum facies. Oppida, quibus frequentiſſimis maritimum Montis latus refertum erat, vbi fuerint non agnoſcitur. Tecta partim ſolo tenus deiecta, partim ſurgunt deuſta, quaſſata, ſemiruta. Pauca, quæ integra ſuperfuere, ſqualent incolis viduata. Agri, quà ignis excurrit, arboribus ſpoliati. Syluæ reſectæ apertam præſtãt planitiem. Campi, in quos multi rami, truncique inciderunt, iam pæne ſylueſcunt. Aequatæ valles, quæ vicinis oppidorum ruinis creuere. Cinerum tumuli pluribus in locis prope in montes aſſurgunt. ſiquidem turbines cinerei, quos vnà cum torrente igneo Mons efflauit, antequam ad mare procumberent, ſubſedere terris. iamque alij alijs aggeſti plurium referunt collium imaginem, ſterilem, ſqualidam, horridam, nunquam vnius montis diſpendium inſtauraturi. Sed ſpectaculum inter cetera, funeſtiſſimum exhibent loca, quæ Pompeios, & Herculanum interiacent. Nuda cernuntur nullo diſcrimine prope immenſa camporum ſpatia, paulò ante diſcriminata villis, ac turribus, & lectiſſimis vitibus conueſtita. Non arbor ibi ſuperſtes, non ſeges, non frutex, non herbula. Solum, quod læta modò viriditate herbeſcebat, planè exherbatum ſaxis peruſtis, alijſque montis eiectamentis conſpergitur. Non vnum Campaniæ iugum, ſed Pelion, Oſſan, Olympum, & pæne quidquid vbique eſt montium, diſrupta credas in lapides. Hæc feralia ignei tramitis, flammæque veſtigia, in vaſtiſſimos protenſa tractus, incredibile eſt quantum ſpectatoribus terroris incutiant. Nemo eò acce-

dit

dit (acceſſere autem fere omnes è vicinis vrbibus, atque oppidis æque ſummi, & imi) quin fateatur aſpectu vinci, quidquid magnum mente præceperat. Stuporem auget vaſtitas tanta in loca tam diſſita fere momento importata. Viæ præterea per plures dies occluſæ, obſtructæque cinere, qui varijs in locis ad ſex, ad decem, ad quindecim etiam palmos attollebatur, domorum culminibus, &, pæne dixerim, pinnis turrium exæquatis. Tentatum eſt per cinerem iter, quà iacebat humilior: ſed luere pœnas audaciæ, qui auſi ſunt. Hærebat pes in viſcoſo cinere, ac ſi in tenacem argillam incidiſſet. Non homo, non equus, non bos inde ſe expedire poterant: quamuis maximè adniterentur: &, niſi celerrimè ſubuentum eſſet, miſerè deperibant. Quidam, dum aliorum metum irridet, & contemptim, ac ioco cinerem calcat, intra paucas horas extinctus eſt. Perurebat acrius cinis, quàm ignis: neque, vt ſolet, flamma in cinerem, ſed cinis abibat in flammam. Narrauit mihi vir fide dignus, qui tertio, an quarto incendij die ad ea loca propius acceſſerat auiditate ſpectandi, vidiſſe ſe in via duo iumentorum corpora, ſex hominum, cinere demerſa, & exanimata: vnius ex his dexteram inter exultantes flammas adhuc inardeſcentem nihilo ſecius, quàm ſi piceam faculam ignis corripuiſſet. Retraxit ille gradum eo ſpectaculo territus, ne Plinij audaciam æmulatus interitum etiam ſortiretur. Iacuere palã in foro quædam delata in Vrbem combuſtorum cadauera, lugubre ſpectaculum, quod non parum elicuit lacrymarum: ora nigrantia à buſtis diſſita, oſſa carni-

bus dilapſis extantia; manus, pedes, crura diſiecta, Veſuuianæ cladis exuuiæ. Huc recidere ſeptem, quos recẽſuimus, torrentis ignei riui, ſeu potius, quæ ſeptem, nec fabuloſa extulit capita noua Hydra, fœcunda in perniciem. Ceterum veritatem eorum, quæ de torrente igneo diximus, comprobat id, quod ſcripſit Oroſius. qui, *abruptum*, inquit, *Veſuuij montis verticem magna profudiſſe incendia ferunt: torrentibuſque flammarum vicina regionis cum vrbibus, hominibuſque deleuiſſe*. Ex Aetna quoque monte, qui Catanæ, celeberrimæ in Sicilia vrbi, adiacet, fluuium igneum decurrere ſolitum teſtantur incolæ, pernicie, quacunque fluit, agris inuecta, omnia deuaſtaturum, niſi malo ciues occurrant, Agathæ Virginis velum haſta ſuſpenſum igni oſtentantes. ad cuius aſpectum, quaſi ad erectum pudicitiæ trophæum, reuoluto curſu, flammas trepidantes effugere, conſtantiſſimè fama fert.

*Oroſius lib. 7. c. 9.*

Quintus, & poſtremus terror, aquarum inundatio. Malè conſultum reor ijs, qui magna, & noua conſcribunt: cùm nouarum magnitudo rerum, animis ad diſſentiendum pronis, fidem demat hiſtoriæ. Profectò poſteri, qui hæc legent à peritioribus dirigenda in annales, facilè in ſuſpicionẽ venient, non tam narrationem hanc eſſe omnia ad veritatis normam metientis hiſtorici, quàm fabulam multa ad voluptatis licentiam ementientis poetæ. Quis enim credat eodem planè tempore ex eodem Monte ignium, & aquarum ſcaturigines prodijſſe, partamque flammam vnda obſtetrice? Quis ſibi perſuadeat (quod inter ea, quæ fieri nequeunt,

queunt, recenſeri ſolet) aduerſantia elementa, ignem, & aquam, coiјſſe inter ſe ſe, ac pæne fœdus inijſſe? Quis non inter fabulas numeret, eumdem Veſuuium, quà mare proſpicit, torrentem igneum, quà continenti adnectitur, torrentem aqueum demiſiſſe; &, quaſi diuiſis copijs, ex vtroque latere flammis, & vndis; fulmine, & flumine; conflagratione, & inundatione oras finitimas inuaſiſſe? Hæc tamen verè ita eueniſſe, noſtro detrimento didicimus, non multò grauiore à flammis quàm ab aquis accepta clade. Scilicet in hac veluti rebellantis Veſuuij defectione omnia cum eo in noſtram coniurauere perniciem elementa, Terra cõcuſſionibus, Aer pluuijs cinereis, ac lapideis; Ignis conflagratione; Aqua eluuione: vt hinc præſenſionem quãdam haberemus extremæ diei, & ſuprema diuinæ iræ argumenta: dum iam *pugnat Orbis terrarum contra inſenſatos*. Itaque, dum Veſuuius per maritimam oram cinere, flammiſque bacchatur, pæne maria debellaturus: ex alio latere, quo Palmæ, Nolæq; campos deſpectat, ingentem aquarum vim magno impetu cœpit effundere. Sæuijt hæc, quà rabies ignis defecerat, quicquid flammarum voracitati ſubductum fuerat, demolitura. Namque in agros effuſa, omnia longe, lateque demerſit: vt æquora camporum tranſijſſe viderentur in maria. Primò, vijs occluſis, aquæ ad quindecim palmorum altitudinem aſſurrexere, æmulatione quadam ingentium fluuiorum. quæ, quamuis non multò poſt detumuerint; non tamen tranſiri vado poterant à mirantibus, vnde tam ſubitò nouus hic fluuius erupiſſet. Couiurauerat Sap. 5.

uerat

uerat nõ cum flammis modò,ſed cum àquis etiam cinis, qui plurimus torrentis alueo ferebatur. Horrent adhuc circumfuſo cinere arborum fibræ, non ſine ſuſpicione peruſtarum radicum, ſpe quoque proximæ colligendæ vindemiæ pæne perdita. Hæc dubia pernicies, & futura proſpiciens: illa certior, & cum præſenti iactura. Aquæ, cum eodem, quo flammæ, impetu quaſi certatim è Monte decurrerent, atque obſtantes arbores, glebas, trabes, cæmenta, ſaxa, alueo iam tumidiore conuoluerent; non in mapalia ſolùm, & tuguriola, ſed in domos etiam, ac tecta irrupere. & iam, tabulatis effractis, in cellas vinarias intruſæ, dolia vino pretioſo abunde plena ruptis compagibus, exonerauere. Natabant pauimenta vino: & inter aquas iam rubeſcentes, amnis purpureus excurrebat, labore, lucroque præteritæ vindemiæ vnà cum vini riuis effuſo. Neque ea ſolùm lues ab aquis fuit. nam per agros villæ, caſæque deturbatæ: per pagos non paucæ domus deiectæ, aliæ obſeſſæ: itinera obſtructa: commercia ſublata: quaſi perruptis obicibus, Eridanus, aut Danubius exundaſſet. Memorandum illud, & in re tenui non tenue diuinæ prouidentiæ argumentum, quod in agro Nolano contigiſſe narratur. Rapuit cunas, & iacentem infantulum vis aquarum, quem repente è ſuorum auexit oculis. Credidere illi mortuum, doluere, fleuere. vix trahentem auras, abſorptum aquis, atque in terra naufragum querebantur. itur forte poſtea ad ſyluam. repertæ ibi cunæ vnà cũ pupulo incolumi planè, ac ſoſpite: quaſi aquæ illi admurmurantes, blandæ ſomni conciliatriculæ; & frondium

dium aquis adſtrepētium fragor fuiſſet pro nænia. Admirationem peperit, quòd rapidiſſimè vecta inter aquarum vortices ciſtula euaſiſſet in cymbulam; & faſciolis vſa pro velis, diuinæ clementiæ afflatu, nauarco Angelo, ripam ſecundo curſu tenuiſſet. Præſagiere non pauci, infantem ad ſupremos honores conſcenſurum, tanquam nouum Moyſen in fiſcella ſcirpea ad ripam fluminis aſſeruatum, aut nouum inter ſyluas Romulum, maiore miraculo, vnda nutrice, non lupa. Suſpicienda ſcilicet in eo diuina potiſſimùm prouidentia, quæ magnam ſe exhibet vel in paruis. Suſpicienda pietas in ſalute pueri, omni humana ope deſtituti: cùm per idem tempus & virorum plerique, & multa pecudum millia hac eluuione demerſa perierint, in antiquum prope chaos recidentibus elementis; & aqua terris vndante, cùm mare flammis igneſceret. Hic quintus terror, & poſtremum ſpectaculum Veſuuianæ tragœdiæ, quæ vna multis in locis plures tragœdias excitauit. Acclamationes, & plauſus ceſſere in querimonias, ac lacrymas. magna rerum, ac luctuoſa catoſtrophe ſcenæ ſeruijt defuncta excidijs vrbium, & funeribus populorum. Inter tot tamen calamitates, & clades vrbs Neapolis vicino malo perſtricta leuiſſimè, immo omni planè pernicie immunis fuit, nullum publicum detrimentum paſſa, præter ingentem timorem. Id ſecundùm Virginem, cuius in primis patrocinium Parthenopes nomen ipſum ominatur, Martyri Ianuario præcipuo tutelari, ac patrono acceptum refert. Senſerat olim in Veſuuianis incendijs Ianuarij præſidium, non quidem, dum ille viueret,

*Exod. 2.* *Liu. lib. 1.*

viueret, vt nullius antiquioris teſtimonio nixus memoriæ prodidit Maiolus, ſed centum ſexaginta ſeptem annis ab eius obitu natalitio: nempe in conflagratione, quæ contigit anno poſt Chriſtum natum quadringenteſimo ſeptuageſimo, non primo, vt plerique, ſed ſecundo; cuius extinctæ laudem omnes Ianuario tribuunt. Fuerat ea facilè omnium maxima: in qua, vt ſupra cum Marcellino diximus, *tota Europæ facies minuto puluere contecta eſt*. Ideoque, vt habetur in peruetuſta de S. Ianuario homilia, *toti Europæ conflagratio imminere videbatur*. Confugerat per id tempus Neapolitana ciuitas ad Ianuarium; cuius iam tum & patrocinio gloriabatur, & ſanguine, experta in præſentiſſimo periculo opem præſentiorem. Reſtinctas enim Ianuarij beneficio flammas & totus pæne terrarum Orbis agnouerat, & Græcia (vt ex Marcellino, & Procopio refert Baronius) annua memoria teſtabatur. Itaque, cùm hæc à maioribus tradita, Neapolitanorum ciuium animos imbuiſſent, vbi flammula è Montis vertice viſa ſplendeſcere, noui duxit incendij prima veluti lineamenta: nihil ij habuere antiquius, quàm vt ad implorandam Ianuarij opem curas omnes, animoſque conuerterent, auctore in primis Cardinali Archiepiſcopo, qui periculo ereptus, vix Neapolim attigit, cùm Ianuarij ſanguinem eductum ex arcula, eiuſdem capiti appoſuit: vt vſitato miraculo ad eius aſpectum liqueſceret, quaſi ad fontem reſiliens, vnde ſcaturijt. Sed cœperat iam nouo prodigio, antequam cum capite congrederetur, ſponte molleſcere, commiſeratione, credo, cladis, quam Veſuuius,

*Maiolus colloq. 56.*

*Marcellinus in Chronico.*

*Baron. in notis mart.*

*Marcell. in Chron.*

*Procop. lib. 2. de bel. Goth.*

*Baron. loc. ci.*

inferre

inferre iam cœperat. Indicta præterea ab Archi-epiſcopo ſupplicatio,qua caput,& ſanguis Martyris publicè deferretur. Affuit ciuium multitudo ſupra captum. centum fere millia capitum fuiſſe tradunt. Sequebatur Prorex nobilium corona ſtipatus. Quo ſenſu animorum id factum ſit,dum inde flammæ lucerent,hic tenebris cuncta nigreſcerent, nubes cælo cinereæ impenderent, terra motibus quateretur:facilius alij coniectura aſſequentur,quàm ego narratione.Adſtrepebant terræ fragoribus clamores hominum,veniam à Deo,opem à Ianuario flagitantium. Manabant è Veſuuij ſupercilio flammæ;ex omnium oculis lacrymæ. Nemo eo die,vt opinor,ita obfirmatus in ſcelere, pectoriſq; adeo ferrei fuit, qui vnà cum Ianuarij ſanguine non liqueſceret. Enimuero non tot hominum millia concionatores diſertiſſimi è peccatorum cœno deducta ad Dei amicitiam traduxere vno ſeculo; quot vno die Veſuuius. ſcilicet Mons elinguis linguis igneis loquebatur: neque vnquam ſine ingenti fructu fuere linguæ igneæ. Igitur cùm eo, quo dictum eſt, ſenſu pietatis ſupplicatio per vrbem vaderet: primò ad templum Diuæ Mariæ à Carmelo, quod peruetuſta religione colitur, tum extra portam, quæ Veſuuium proſpicit, itum eſt. Quod, cùm poſtridie præſente Cardinali Archiepiſcopo, qui primo die morbo detentus abfuerat,repeteretur: ferunt qui aderãt,vt Montis aſpectui ſacer Ianuarij ſanguis oblatus eſt, nubes cinereas, quæ à Veſuuiano incendio conflatæ, atque halitibus igneis intermiſtæ,tunc ad Vrbem, quaſi meditatæ perniciem, ferebantur, non auſas pro-

 gredi,

gredi,viſaſque refugere. Erubuere,credo,flammæ victorem ſuum, eiuſque aſpectum ſuſtinere ignis non potuit, à quo ſe victum, proſtratumq; meminerat. Coniectus olim Martyr, dum viueret, in fornacem,illæſus euaſerat; vt iam tum flammis imperare aſſueſceret: & paruo Nolæ incluſus camino, præluderet ille victorijs, quas erat tot poſtea ſeculis de Veſuuio reportaturus, inter Nolanas flammas integer; vt nos etiam eius beneficio inter Veſuuianas innoxij eſſe poſſemus. Quod ſi, vt Cyprianus ait, *Gehennæ ignes Martyrum glorioſo cruore ſopiuntur*; certè mirum non eſt, Veſuuianum ignem, Tartarei indicem, Ianuarij ſanguine conſopiri. Hunc eius diei ſupplicatio exitum nacta eſt; cuius omen iam omnes animis, ac ſpe præceperãt. Fulſerat eo die dubia lux, vt Sol non tam lucere cælo, quàm lugere videretur. tum fœdiſſimæ nubes planè Solem condiderant, omnibus cœca caligine circumfuſis. Vix Ianuarij ſanguis geſtandus per vrbem, ex ara maxima efferri cœptus, cùm Sol repente intermicuit, ac feneſtram, quæ ſupra ianuam patet, clariſſimè colluſtrauit, omnibus, quaſi eo radio ſpes certa ſalutis affulſerit, auſpicatiſſimam lucem, & miraculo ſimilem inclamantibus. Illud præterea ſilentio præterire nō poſſum, quod per omnium ora vulgatum, multis etiam perſuaſum, teſtantur non pauci, viſum ibidem inter eam lucem Ianuarium infula, baculo, & pontificia veſte fulgentem; quaſi eo aſpectu oppignerata fide, Vrbem ſub eius tutela, ac patrocinio futuram. Ex illo omnia nobis tuta, omnia fauſta euenere. Illud omnino liquet, Ianuarium ſi minus aſpectu,

*Cypr. ep. ad Mart.*

qui

qui ſub oculos cadat, certè ope affuiſſe. Inter tot terræmotus nulla ruina. Torrens igneus prope Neapolim vel compreſſus, vel retortus. Cinis, qui leuiter hic initio pluerat, opportuna, atque inſperata pluuia mox abſterſus. Nubes cinereas ſæpe vidimus rectà Neapolim à ventis impelli, mox repelli. quandoque etiam animaduertimus, ſupra proximos colles Vrbi veluti coronam circumduxiſſe, quaſi tacitè ſucclamantes acceſſu ſe prohiberi. quotidianum Deiparæ, ac Ianuarij miraculum inclamant omnes, diffitetur nemo. Euolutus pæne menſis erat à die naſcentis incendij, cùm cinis in immenſa congeſtus volumina vndique Neapolitanum cælum obtexit. Inſtaurantur metus, conſternatio, clamores. Rurſus omnia luctus, querimoniæ, vota. Diluuium cinereum metuebatur, non pluuia; cùm ex inſperato detectus aer: reſtitutum cælum: depulſæ nubes, vix tenui cadentis cineris relicto veſtigio, quaſi nobiſcum ea leui aſpergine iocarentur. Ridemus iam quotidianas minas adhuc furentis Veſuuij. Nubes prodigioſæ, quas è Montis culmine ſemper egeſtas videmus aliò iter arripere, quocunque ierint, portentum, ac metum aſportaturas; iam ſpectaculũ multis exhibent non iniucundum. Monſtra, quæ hinc in alias Mundi plagas luctus, ac funera conuehunt; nobis pæne ad voluptatem trahuntur. Quanquam, vt paulò ante dicere cœperam, nihil hic interea prætermiſſum, quod vel ad mulcendam diuini Numinis iram, vel ad conciliandum Deiparæ, ac Ianuarij patrocinium conducere potuiſſet. Ter Ianuarij ſanguis ad Montis aſpectum allatus: vt qui flam-

ma terrorem incuſſerat,ſanguine terreretur. Supplicationes ferè per menſem quotidie repetitæ tã multæ diebus ſingulis,vt ſæpe vna pluribus occurreret,inter viarum anguſtias implicatæ ad pietatẽ. Iam forum, plateæ, compita non alijs vocibus, quàm gemitibus, ſuſpirijs, precibus reſonabant: adeo vt Vrbs tota vnius templi faciem redderet. Chori virginum paſſis crinibus ad commiſerationem; turbæ virorum ſiue ſe loris acriter diuerberantium, manante iam è laceris humeris ſanguine Veſuuij incendia reſtincturo;ſiue capite coronam ſpineam, humero crucem, collo funem geſtantium,argumenta concepti doloris;agmina religioſorum animo ad pietatem, vultu ad modeſtiam compoſito, Deiparæ, ac Sanctorum ſuffragia implorantium, quotidiana per hos dies Vrbis fuere ſpectacula. Ambigeres,an ſacra hebdomada præuolaſſet. vt non immeritò cordatus vir dixerit, incendia Veſuuiana reponenda eſſe in optatis. quippe dum exhibet Gehennam Veſuuius; cæleſtem Neapolis exhibet Paradiſum.Nihil hic exaggeratè dico. Profectò magnus eſt officij magiſter metus. Illud prætere a relatu dignum.Triginta pellices, quæ venali forma pudicitiam quæſtui, animum Diti deuouerant, conſilio ad meliora conuerſo per Vrbem turmatim prodiere,acciſis capillis, atque ad Chriſti è Cruce pendentis pedes appenſis,tanquam ſciſſi cordis indicibus,conſtantiæ vadibus,pœnitentiæ trophæis. Neq; minor in viris ad deteſtanda ſcelera pietas. Quidam antea facinoroſus publicè per plateas ante Chriſti effigiem,elata voce, patrata vulgauit crimina tanto

animi

animi ſenſu; vt ab omnium oculis prope fletum extorſerit, iam concionator è reo. Infinitus planè ſim, ſi perſequar ſingula . neque deſunt, qui hæc exactius, & minutius conſcripſere. Vt multa paucis, nemo in communi calamitate ſibi deeſſe viſus eſt, nemo ſuis. Inter omnes tamen eminere viſi, & excellere Eminentiſſimus Cardinalis, & Excellentiſſimus Prorex; quorum vterque optimi Principis egregiè munus impleuit. Cardinalis Archiepiſcopus tum in Eccleſia matre, tum in ceteris ſacram Euchariſtiam exponi iuſſit, inter clades & præſidium, & ſolatium. Ipſe precibus, concionibus, ſupplicationibus aſſiduè interfuit. Parochos præterea paganos, qui propius periculo aberant, vt pro ſuo quiſque munere ſuis non deeſſent hortatus, ſummo in id ſtudio inuigilauit. Non paucos etiam è religioſis familijs ad oppida, quæ vel ruerant, vel arſerant, ſiue ad tumulãdos mortuos, ſiue ad ſubleuandos ſuperſtites deſtinauit. Inter quos (abſit iuſtæ commemorationi iactantia) Patrum noſtræ Societatis charitas, atque ardor eluxit. qui, cùm adhuc ferueret incendium, Herculanum vſque delati, inter æſtuantes flammas, & ſaxa volantia, cadauera ex alto cinere defoſſa, atque in humeros impoſita, noui Tobiæ, ne Veſuuiano cineri humanus commiſceretur, tumulo honeſtiori mandarunt. Veſuuij funalibus parẽtalia celebrata. Hæc profecta ex Archiepiſcopi Cardinalis induſtria. Par apud ciues Proregi commendatio, qui aſpectu, imperio, opibus, ope non defuit. nam & ſupplicationibus per plures dies quotidie affuit pedes, detecto inter imbres capite, vir alioqui du-

biæ valetudinis; & ea,quæ ſecuta eſt,nocte edicto cauit, ne quis ad pellices auderet accedere: qui accederet, quæ accedentem exciperet, capite plectendi. Exemplum ſanè,quod omnis admiretur poſteritas: qui clauum imperij tenent,etiam imitentur. Eiuſmodi edictum eadem noctis hora per duodecim Vrbis regiones, præmiſſo tubarum ſonitu, promulgatum maximo ciues terrore compleuit. Quaſi ijs tubis inter nocturnas tenebras, ac cinerum pluuiam reſonantibus,ſupremæ buccinæ ſonitus,ſupremus Mundi cinis, ſuprema nox adumbraretur. Vias præterea, quæ altiſſimo ſepultæ cinere,itinera planè intercluſerant,miſſis eò pluribus hominum millibus, aperiendas Prorex curauit: ijſque oppidis,quæ nondum funditus flãma vaſtauerat, opportunè ſubuenit. Nocturnas etiam per Vrbem excubias, ſuis diſtributas locis, aptè diſpoſuit,ne nouæ turbæ excitarentur. Quippe occupati maiore formidine animi non reguntur legibus,aut imperio: &, cùm ſemel apud vulgus turbatur, trepidatio in tumultum euadit. Sed inter hæc omnia principem commendationis obtinet locum cùm Archiepiſcopi,ac Proregis, tum priuatorum ciuium in exteros homines pietas. qui flammas inter elapſi, deſtitutis laribus, Neapolim pæne omnes confugerant, initio excluſi, poſtmodum admiſſi. Hi vaſtatione oppidorum, & Veſuuiana illà veluti proſcriptione, bonis omnibus ſpoliati,egeni, proſtrati, quidam etiam ſemiuſti,ac veluti precarium trahentes ſpiritum, nõ homines,ſed laruæ,atque vmbræ hominum vagabantur. Alius ereptum parentem,alius coniugem,

alius

alius liberos lamentabatur: omnes patriam, qua nihil eſt pleriſque mortalium carius. ex his non pauci paulò ante locupletes, domibus, prædijſque deperditis, decem, viginti, quadraginta etiam millium aureorum, vno die effuſo pretio, aut fame emori, aut, quod ijs morte grauius videbatur, ſtipem emendicare cogebantur. Mulierum præterea pudicitia in magnũ diſcrimen adducebatur. quarũ multæ parẽtum, & coniugum interitu orbæ, ac viduæ per vrbẽ errabant, ſtipatæ gregibus puellarũ: in quibus maius periculum creabatur à forma, quàm impendiſſet à flamma. Ergo, cùm nõ deeſſet pietati materies, ciuiũ pietas materiæ non defuit. Reſerata marſupia, detectæ arcæ, aurum veluti è carcere eductum: quæ præcipua Solis progenies longo tempore lucem non viderat. Neque ſolùm ijs, qui petebant, pecunia, & omnis generis commeatus ſolito largius erogata; ſed multi etiã conuenarum à primarijs viris, deni, quindeni, viceni à ſingulis excepti perbenignè hoſpitio, quos Mons arcebat inhoſpitalis. Multæ præterea domus conductæ, eoque loci mulieres adductæ, eæ potiſſimùm, quarum pudor periclitabatur; excitaturæ hic maius incendium, quàm quod in Veſuuio fugientes reliquerant. In has impenſas non ſolùm è publico Vrbis ærario, ſed ingens etiam pecuniæ vis effuſa ex ijs, quos iure Montes vocant, quia ad pietatis munia deſtinantur, quæ locum obtinent cælo proximum. Largior in hoc fuit is, quem Montem Miſericordiæ appellant, contrahendi etiam æs alienum vſque ad decem millia aureorum poteſtate petita: vt Montem Monti, & Veſeui ſæ-

ſæuitiæ non niſi Miſericordiæ Montem opponeremus. Septem fere hominum millia, quæ flammas euaſerant fame lentius conficienda, Montis Miſericordiæ impenſis, atque opera enutrita partim in oppidis, partim Neapoli extra pomœrium, ad ædem Martyri Ianuario ſacram: vt vel hinc appareat, eos à Veſuuiano æſtu ſubductos, ſub Ianuarij tutela, atque vmbra conquieſcere. Certatum in his pietate inter eos, qui præerant imperio: atque in hæc opera tum Archiepiſcopus, tum Prorex non auctoritate ſolùm, atque induſtria, ſed magnis etiam largitionibus conſpirauere. Præluxere Duces exemplo, quo in ceteris pæne ſancita lex eſt. Equidem crediderim his maximè placatum diuinum Numen, à noſtris cladibus temperaſſe. Dixerit ſanè impiè Seneca, *Non ira Numinis terram concuti: ſuas iſta habere cauſas: neque imperio ſæuire.* Nobis, quibus hæc ſunt Chriſtiano radio metienda, longè aliter ſentiendum. Deus eſt, vt Regius Vates ait, qui *tangit montes, & fumigant*. Deus eſt, Moyſe teſte, qui *montium fundamenta comburit*. Non potuit is incendij huius auctorem quaſi digito clarius indicare. Veſuuium tantùm non nominat. *A Dei facie*, vt præſenſit Daniel, *fluuius igneus, rapiduſque egrediebatur. Deus eſt*, vt Tertullianus ait, *verus Prometheus, qui ſigna maieſtatis ſuæ iudicantis edidit per imbres, per ignes*. Flamma ipſis ab aquis fota, vt in euentu conſimili Petrus Damiani dixit, *perſpicuè fuit diuini furoris indicium: cùm quidquid mergebatur, extingui non poſſet, et aqua quodãmodo humida non eſſet, vt ardentia poſſet extinguere.* Ambigas, an extra communẽ

*Senec. in lib. de terram.*

*Pſal. 103.*
*Deut. 32.*

*Dan. 7.*
*Tertul Apol. contra Gen.*

*Damian. ſer. de S. Ruffin.*

na-

naturæ aleam conſtitutus ignis ille ſit,cuius impetum non circumſeptæ parietibus domus, non vlli obices remorabantur; ſolutis illico cunctis in cinerem, veluti flamma in ſarmenta, aut ſtipulas incidiſſet. Cinis ipſe,qui per menſem fere integrum momentis ſingulis in immenſas nubes difflatus,ac poſtmodum deoneratis nubibus, onerata tellure, tecto mari, iam mille Veſuuios exhauſiſſet; olet profectò aliquid natura maius. Gehennæ adumbratam quandam imaginem Deus nobis in Veſuuio refert: vt vel hoc metu à culpis inhibiti intelligamus,quàm acriter ignis ille torqueat,cuius vel ipſe cinis exurit. Pauſilypi, Mergellinæ, & plagæ Lucullanæ delitias, hinc Puteoli cingunt, inde Veſuuius, gemini Naturæ exæſtuātis camini,adiecta voluptati ſupplicia. Quippe *de Aetna,Vulcano, ac Veſeuo,* vt Abulenſis ait, *à quibuſdam indubitatò aſtruitur,quòd Inferni quædam ora ſint.* Neque hoc tantùm tulit ſuperſtitioſa vulgi, & plerumque fallax credulitas, ſed ſapientium quoque ſententia momentis librata rationum. Profert idem Abulenſis Mayronum, clariſſimum Scoti aſſeclam docentem, poſt extremum Mundi diem hæc montium æſtuantium ſpiracula eſſe occludenda,& tūc demum Inferorum fores obſignandas, quæ nunc mortalium terriculo patent. Non diſſentit ab hoc ſapientiſſimus vir Surius, qui, *Quidquid,* inquit, *dicant philoſophi,quædam ſunt Tartari oſtia, aut loca puniendis animabus deſtinata. Vt in Islandia mons eſt Hecla dictus, qui ignem euomit. Viſuntur illic mortuorum ſpiritus,qui in nota ſpecie efferuntur familiaribus colloquijs hominum.* Addit infra. *Voluiſſe Deum*

*Abulenſis parad. lib. 5. c. 99. & ſeq.*

*Mayronus apud eundē.*

*Sur. in com. ann. 1537.*

*in terris extare huiuſmodi loca: vt certius noſſent mortales, quæ maneant impios poſt hanc vitam; & ſic diſcant timere Deum, vt poſſint æternos ignes euadere.* Teſtatus eſt idẽ (vt è Metaphraſte Maiolus refert) Pion presbyter paulò ante martyriũ, cùm chriſtianam religionem ſanguine teſtaretur. Conſonant his ea, quæ Gregorius tradit de Theodorico Rege Arriano, Ioanne Papa, & Simmaco iudicibus, in ignem Liparitanum demerſo. Habemus denique de hoc ipſo Veſuuio apud Petrum Damiani teſtimonium luculentiſſimum. Libet verba tranſcribere, quia ad rem, qua de agimus, maximè faciunt. *Deſiderius*, inquit, *religioſus, Caſſinenſis monaſterij Abbas* (hic fuit poſtea, pace eruditiſsimorum virorum, non Vrbanus II. ſed Victor III.) *mihi aliquãdo narrauit, quod ipſa ratio perſuadet, vt ſcribam. Seruus Dei Neapolitanæ regionis in prærupta rupe iuxta viam publicam habitabat ſolitarius: qui nimirum, dum nocturno tempore pſalleret, & feneſtram cellulæ horarum explorator aperiret: ecce vidit multos nigros homines, tanquam Aethiopes, iter carpere, & longo tractu ſarcinarios comminare. cumque eos inquireret, qui eſſent, cuiuſve rei gratia hæc iumentorum pabula deuectarent; Maligni, inquiunt, ſpiritus ſumus: hæc paramus non pabula pecoribus alendis, ſed fomenta potius ignium hominibus comburendis. Ita planè ſecundum ſimilitudinem illam Apoſtoli, ſupra fundamentum hoc alij ædificant fœnum, & ſtipulam: quale cuiuſcunque opus ſit, ignis probabit. per fœnum, & ſtipulam peccata ſignificans; quæ Gehennæ accenſa incendio perpetuo peccatores incendent. Pergunt illi. Præſtolamur enim in proximo Principem Capuæ Pandulphum,*

*Maiolus colloq. 16.*

*Greg. Dialog. lib. 4. c. 30.*

*Petrus Dam. epiſt. ad Dominicum Loricatum.*

*Epiſt. 1. ad Cor. cap. 3.*

*phum, qui iam decumbit, & Ioannem Magiſtrũ militũ Neapolitanæ ciuitatis, qui adhuc viuit incolumis. Illico vir Dei præfatum Ioannem impiger adijt: quæ viderat, quæque audierat, fideliter cuncta narrauit. Per idem tempus Otho Imperator II. aduerſus Saracenos præliaturus in Calabriam feſtinabat. His igitur auditis, Ioannes ait. Modò neceſſe eſt, nos Imperatori occurrere, & cum eo ſimul de huius terræ ſtatu prouida conſideratione tractare. Porro poſt Imperatoris abſceſſum ſpondeo, quia & ſeculum deſeram, & monaſticum habitum ſumam. Vt autem probaret, vtrum verum eſſet, quod ille narrabat, nuntium protinus ad mœnia Capuana direxit: qui veniens, Pandulphum iam mortuum reperit. Ipſe quoque Magiſter militum Ioannes, antequam iſtas partes Imperator attingeret, vix diebus quindecim ſuperuixit. Quo mortuo, Mons Veſuuius, vnde videlicet Gehenna frequenter eructat, in flammas erupit: vt liquidò probaretur, quia fœnum, quod à Dæmonibus portabatur, nihil aliud fuit, niſi ignis trucis incendij, qui prauis, & reprobis hominibus debebatur. Nam, quandocunque in illis partibus reprobus diues moritur, ignis erumpere de prædicto Monte videtur, & tanquam ſulphureæ reſinæ congeries ex ipſo Veſuuio protinus fluit: vt torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare deſcendat. Vbi videlicet corporaliter videri poteſt, quod in Apocalypſi Ioannis de reprobis dicitur, quia pars illorum erit in ſtagno ardenti igne, et ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Enimuero & Salernitanus Princeps, huius videlicet Guaimarij æquè Principis, qui ante non plures annos pro multis violentijs, atque tyrannicis oppreſſionibus, ſuorum gladijs peremptus eſt, auus, cùm procul aſpexiſſet quadam* Apoc. 20.

*die de prædicto Monte Veſuuio piceas, atque ſulphureas repente flammas erumpere; pratinus ait. Procul dubio ſceleratus aliquis diues in proximo moriturus eſt, atque in Infernum deſcenſurus. Sed, ò cœca mens reprobi hominis, immo ſuper nos terribile iudicium Conditoris. Superueniente ſiquidem proxima nocte, dum ſecurus cum meretrice concumberet, expirauit. quem illa, vt poſtmodum referebat, quid contigiſſet ignorans, diutius pertulit: & vix tandem à ſe non hominem, ſed cadauer exanime proſtituta deiecit. Quibus cognitum eſt, non reprobos tantùm diuites, ſed carnis putredine inquinatos, ac denique peccantes omnes quouis genere mortalium peccatorum, ac ſine pœnitentia morientes, Gehennæ ſubituros ſupplicium. Quidam præterea in Neapolitanis partibus presbyter, uolens certius quàm licebat, addiſcere, illuc vbi gehennale barathrum feruentius eructabat, præſumptoria decreuit audacia propinquare. Miſſarum igitur ſolemnia celebrauit: ſicque infulatus, velut armatus, iter arripuit, ſed, dum vltra, quàm ſolebant homines, temerarius ſcrutator acceſſit; redire non valens, poſtmodum non apparuit. Alius verò presbyter matrem ſuam Beneuenti reliquerat ægrotantem. cùmque per Neapolitanos fines domino ſuo comitatum præberet, exundantibus flãmis intendens, clamorem lugentis audiuit: quem ſuæ matris eſſe proculdubio cognouit. Notauit horam: & tunc euidentiſſimè comperit, matrem fuiſſe defunctam.*
Hæc Petrus Damiani. è quibus facilè conijcias, maiores noſtros conſtantiſſimè in ea fuiſſe ſententia, ignem Veſuuianum, tanquam Gehennam vmbratilem, à Deo nobis identidem oſtentari ad terrorem. Quod verò addit de Aethiopum prænun-

ciatione fœnum geſtantiū, ſimile quid nunc quoque contigiſſe narratur, nec tantæ cladi ſua defuiſſe præſagia. Multa circunferuntur in vulgus, quæ hactenus mihi ſunt dubiæ fidei, inter ingentem calamitatem animis ad deteriora credenda, linguis ad narranda proniſſimis, in Vrbe præſertim rerum nouarum ſtudioſa, ſerendis, augendiſq; rumoribus nata. Fama eſt, Aethiopem ea ipſa nocte, quæ fudit incendium, cuidā viſum manu fœnum geſtantem, &, indicato Monte, dixiſſe magnā inde imminere cladem: rhedam præterea inter Montis auia conſpectam, auditumque inſuſurrari ab ijs, qui vehebantur, expectari ferendæ flammæ Plutonis imperium: armatos demum è Veſuuio prodire viſos, ac faces incendio ſubdere. Illud horribilius, ſi auctor pro comperto haberetur. Dicitur in cœnobio ſupra tumulum ſito prope Herculanum monachus Camaldulenſis, per noctem reſerata feneſtra, quà proſpectus ad Veſuuium patet, armatos equites in Monte vidiſſe, quaſi ad bellum inſtructos, ſonitu etiam raucius inſonantis buccinæ exaudito. Nec reticendum cenſeo, quod certò didici, repertam in agro Nolano ſub eo, qui pluerat, cinere ſepultam tubam an fortuito, an prodigio. Neq; hæc tantùm ex vrbe Nola narrantur monſtra. Effigiem humana maiorem, & giganteas vmbras vidiſſe ſe mulierculæ affirmant, teſtes impares tantæ rei. Gigantes etiam inter flammas olim viſos, Dio refert. Magnus profectò ſpectrorum artifex metus. Fortaſſe conflagrationem præſenſere mulieres, ne Veſuuiano incendio ſuæ deeſſent Caſſandræ. Nuntij inſuper accepti, in via re-

*Dio in Tito.*

re-

regia extare ferarum veſtigia inſolentis figuræ rectà Nolam verſus, hinc inde quaſi mathematico radio deſignata, interiectis indicijs, tractibuſque catenarum. In celeberrimo Templo S. Mariæ, cui ab Arcu cognomen, viſam Deiparæ faciem animari, moueri, inditia doloris efferre, tum etiam illacrymare quidam citra dubitationem affirmant. Rumor incertus, & anceps de his ſententia pro cuiuſque ſtudijs, & ingenio, dictitantibus multis, apud ethnicos quoque horum non abſimilia vel dolo ficta, vel metu credita. Illud hic ſingulare, ſed recenſendum inter fabuloſa; niſi foret ab ijs, qui auctoritate fidem extorquent, accuratè indagatum, & pro explorato habitum. Ruſticus, cui Io. Camillus nomen, ad villam ierat in Veſuuio ſitam ipſo diei Paſchatis peruigilio. Ibi repente alto ſopore deprimitur incœnatus. Non multò poſt, ſomno ſponte diſcuſſo, expergiſcitur: neque vltra loci facies, vbi dormire iam cœperat, oculis redditur. nouum cælum, nouum ſolum, noua regio. non vltra Mons viſitur arboribus conſitus; ſed murus longiſſimo ſpatio exporrectus viam obſederat. Inerat muro porta ingens. Obſtupuit ille nouo aſpectu: &, vbinam locorum eſſet, exploraturus, portam verſus iter arripuit. excubantem ibi ianitorem offendit fratrem è familia S. Franciſci, ætate, vti præferebat aſpectus, adoleſcentem. Antonium Patauinum fuiſſe, multorum fert coniectura. Ab hoc ille primò in ſpeciem repulſus, tum introductus in atrium, indeque procul abductus, eo duce ad locum frequentibus ædificijs conſitum peruenit. An id re contigerit;

tigerit; an (quod ſolemne prophetis fuit) per ſimulacra rerum obiecta menti, ſapientibns dijudicandum relinquo. Aedificia ibidem horridiſſima, ignem vndequaque vomebant, non tam ſaxis extructa, quàm flammis. Inferorum eas eſſe ſedes & ille facilè coniecit ex ſeſe, & à ductore didicit. Multos ibi ſe agnouiſſe narrabat infelicium domorum incolas infeliciores. Xenodochij præterea ſpeciem oblatam, & turbam flammas inter, & angues decumbentium: quoſdam etiam, addito ſupplicijs ludibrio, à nigris vmbris ad bufonem vorandum adactos, velut in pœnam indignè ſuſceptæ Eucharistiæ, & hauſti ad mortem vitæ pabuli. Inde traductum ſe ad Purgatorij, vt appellant, loca. Demum poſtero die redditum ſibi, ac Veſuuio: imperatumque, vt nunciaret, magnam ex eo Monte impendere accolis cladem: proinde in preces, ac vota incumbendum. Die ſacro Paſchatis ſub meridiem oppido reſtitutus, viſusque ab oppidanis cinere inſperſus, fumoſa, ac nigrante facie, tanquam ex incendio euaſiſſet. Interrogatus à multis, qui quaſi ad oſtentum confluxerant, ecquid illi accidiſſet; narrauit omnia candidè, homo antiquæ ſimplicitatis: & futuram Veſuuij conflagrationem prope duobus ante annis prænunciauit. Ne morer pluribus, amens habitus eſt; vt leuiſſimè, ebrius. Centies auditus: centies irriſus. nunc, euentu probante oraculum, irriſio in admirationem verſa. Simile quid ante euerſionem Hieroſolymæ vrbis contigiſſe, narrat Ioſephus, hominem è fæce plebis, ac terræ filium quotidie clamitaſſe, *Væ tibi Hieruſalem*, primùm ſibilo, ac riſu;

*Ioſeph. de bel. Iudai. lib. 7. c. 12.*

ſu;

ſu; tum virga,ac verberibus exceptum. Hæc,horumque conſimilia in tectis, in triuijs, in angulis paſſim cuncti narrant: multi credunt: quidam irrident. pueriles nugas,aniles fabulas, ſomniantium deliramenta,virgula cenſoria,ac ſeuero ſupercilio difficiles Ariſtarchi conclamant. Equidem neque hæc temere probanda pronuncio, neque inconſultò ridenda. Par in vtroque ſtultitia. Nempe afflicta Republica, & ſemel in deterius inclinata fortuna,falſa,vera; dubia,comperta; inania, ſolida nuntiantur: & ſæpe tenuiſſimæ auditiones vnius ore ſubnatæ quamcitiſſimè adoleſcunt. Sed,ſi veritas multis, vti aſſolet, intermiſta mendacijs excernatur,conſentaneè credi poteſt, tam ingentem calamitatem ſuis non caruiſſe præſagijs: vt intelligeremus hæc non ſine diuino numine,nutuq; contingere, igne vltore ſcelerum, ac diuinæ iuſtitiæ vindice: primam huic incendio facem noſtra inieciſſe flagitia: his flammam follibus euentilatam. Quamquam non inficior,ſuas hæc etiam naturales cauſas agnoſcere, quibus vtitur naturæ
Sap.8. conditor, *diſponens omnia ſuauiter*. Has quoque cauſas vt breuiter attingam,admoneor.quod quò præſtari clarius poſſit,non accidet, niſi fallor, ingratum; ſi Montis huius aſpectum,ſitum,figuram, hiſtoriam,breui narratione perſtricta, quoad eius fieri poterit,oculis,animiſq; ſubiecero.

Eſt Veſuuius, qui & Veſeuus Latinis dicitur, Poetis etiam Veſuius, Campaniæ Mons ſeptem fere millibus paſſuum diſſitus ab vrbe Neapoli: cui Sol tum æſtate,tum hyeme quà è dorſo, quà è capite Montis enaſcitur, in aduerſum Pauſilypi

collem

collem occubiturus:vt mirum non ſit,ex eo Monte per interualla ſeculorum ignem effundi, à quo quotidie cernimus fundi Solem igneæ naturæ, vt quidam autumant, &, ſi Anaxagoræ credimus, glebã igneam. Geminum (quod proprium habet, ac ſingulare) cælo caput attollit: vt vel vnum in duplici, vel duplicem in vno Montem agnoſcas. Diſſidium hoc ortum habuiſſe fertur ab incendio, quo antea inter ſe compacta ſub vno vertice latera diſſiluere per interiectam voraginem diametro vltra mille paſſus hiantem. Montem congeminaſſe, & non ſolùm bicipitem, ſed etiam dicas eſſe bicorporem. Voraginis huius meminere Procopius, Zonaras, & Dio; cui Veſuuius amphiteatri formã habere viſus eſt, Vrbi regiæ, in quam procumbit, ludos, & ſpectacula daturus, ſed ludos funebres, & ſpectacula tragica. Mihi verò pyramidis formã refert. nam margo per latiſſimam planitiem circũfunditur viginti trium millium paſſuum ambitu. Quòque Mons altius aſſurgit, eò latera arctius coeunt: donec ſenſim in pyramidem cuſpidentur. Gemina in vtroque faſtigio cuſpis, gemina pyramis, ſiue geminum monumentum in eo Monte ad vbertatem, & voluptatem luxuriantis, ac veluti triumphantis Naturæ; ſiue omen incendij, geminus erectus condendo tanto cineri tumulus. Gemina etiam bijugo Monti vtrinque ſuffuſa planities: quarum altera mari, altera mõtibus cingitur. Tyrrhenum Veſuuio mare ſubſternitur, quod ex aperto conductum, ſinu illo beatiſſimo clauditur, quem Sirenum ſedem, & craterem argenteum lacte plenum admirata dixit antiquitas. Prima

*Procop. lib. 2. de bell. Goth. Zona. & Dio in Tito.*

cernitur in ipſo crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, Vrbs regnorum prope æmulatrix, numero ciuium inter Italas facilè maxima, opportunitate mercium nobile Europæ totius emporium, amœnitate ſitus Bizantio non abſimilis. quippe mare procurrens, & alluentes vndas complectitur bis lunata in ſemicirculum, omen deficientis fortunæ. Latere in campos excurrit: fronte iugis attollitur, corona collium cincta, ſi fas eſt dicere, Tyrrheni maris Regina. Veſuuium à læua proſpicit imminentem tantæ Vrbi, ſpectaturum, & ſpectandum. Inde inter beneficia cetera dulces manant aquæ, quæ partim obſtrictæ in riuos, atque in Regios aquæductus infuſæ, ad vrbanos puteos, fonteſque magna copia deriuantur, potu perbenignæ, ac ſalubres: partim labuntur in fluuium: qui ad Veſuuij pedes latiſſimos campos tortuoſis flexibus ambiens mira fertilitate perfundit: atque hinc, inde arboribus inumbratus, leni, & vix ſub aures cadente murmure, lapſuque placidiſſimo aquas in vicinum mare demittit. Amnis quidem perexiguus, & impar tanto Monti progenies, ſed Poetarum carminibus, & Sebethi nomine celebris, fama maior, quàm alueo. Non procul hinc ad Veſuuij radices frequentibus pagis, caſtelliſque conſperſas celeberrima oppida, Herculanum, & Pompeij, pæne dixeram, ſedent, deceptus recenti memoria priſtinæ felicitatis. Dicendum potius, iam ſederunt, deſederunt; nunc vana nomina, & nihil præter cinerem, ac ruinas, documenta poſteris, Vrbes quoque eſſe mortales. Inde quà littus flectitur ad meridiem, viſuntur antiquæ

Sta-

Stabiæ,ſeu potius vmbræ antiquarum. Secundùm has, æſtiuæ deliciæ, Surrentum: cui breui ſpatio iungitur Maſſa Lubrenſis,peruetuſta Mineruæ ſedes,à qua Promontorium appellationem accepit. Hinc anguſtiſſimo,ac proceloſo freto diremptæ Capreæ,Inſula Tiberij domicilio, qui Vrbem Seiano dilacerandam dederat,non tam nobilis, quam infamis, nempe flagitiorum latebra. Hæc in auſtrum obuerſa, in altiſſimam ſe rupem attollens, certare videtur culmine cum Veſuuio,quem rectà proſpectat è mari: ſed aſpectu ipſo humilior deprehenditur,& infra Veſuuianum iugum.Hic ſitus Montis ex ea fronte, qua mare deſpicit, & cadentem Solem: ex altera verò,qua Solem naſcentem excipit,in ampliſſimam Palmæ planitiem deſinit, atq; arua latiſſima. Iacent ſub eo Veſuuij vertice, quaſi ſub vmbra,ac tutela Montis innumerabilia, per campos oppida. Inter quæ vrbs Nola conſpicitur,tum Felicis,ac Paulini memoria, tum Annibalis clade, quem prima docuit poſſe vinci, & Marcelli victoria celebris.Hàc Veſuuius Apenninis montibus iungitur, qui dorſo Italiæ totius impoſiti ad Alpes vſq;tenduntur. Ab ijs tamen inter ſe tractim connexis ſuperba quadam oſtentatione diuulſus, & in ſemet fidens, longè altius tollitur, quaſi ceteris imperaturus.Per tria paſſuum fere millia euaditur ad cacumen. Ad medium vſque Montem iter clementiſſimum, cliuo ſenſim fallente,& leniter accliui. reliquum verò præruptum, & aſperum; vt ad apicem non tam ambulando, quam reptando enitare. In vertice non parua planities: quamuis Mons ex imo cernentibus appa-

reat faſtigiatus in cuſpidem: vnde longè, latèque deſpectus patet ad campos, & maria. Tota inde Campania proſpici poteſt vnico proiectu oculorum, quaſi ſedens ſub vnius Montis imperio, quod in tyrannidem, ac vaſtitatem euaſit. Certè nihil Veſuuio, vt ira, æſtuſque detumuit, aut iucundius, aut vtilius. Totus ex orientali latere, quà continēti iungitur, culturæ patiens. Summa ſui parte nemora procera, & antiqua ſuſtinet, Montis vertici capillamentum: quo, dum per hyemem albet niuibus, quaſi canitiem oſtentat. Inde cæduæ trahuntur ſyluæ ſiue ignis pabulum, ſiue nauium materies, deſtinatæ aut flammis, aut aquis. Montem reliquum ex vmbilico ad ima vites veſtiunt; quæ non, vt pleriſque in locis, repentes humi, ſed altis adnixæ populis, ramis vtrinque multiplici flexu implicatis, mutuo complexu in arbuſta conſurgunt: vt mirum non ſit, dici à Floro *inter Campaniæ montes amictos vitibus pulcherrimum omnium Veſuuium.* Pulchritudini reſpondet vbertas. Integrum quandoque ex vna vite dolium repleri affirmant. Vina habentur in pretio tum ſapore, tum robore, vinetis latè apricantibus, & Sole percoctis, arenoſo etiam ſolo humoris luxuriem depaſcente. Incendium, niſi aqua domentur, venis excitant: in quo agnoſcas Veſuuiū. Prima nobilitas albis, quæ Græca vocitāt, peregrina etiā ad vites traducta litteratura. Sanè ijs Græca fides. Quippe largius epota, dū palato, ac ſtomacho blandiuntur, capiti moliuntur inſidias, mentēq; dimouent Baccho perfuſam. Laudantur etiā rubra, ſucco apud omnes nationes inclyto. lacrymas appellant, funeſtum omen

*Florus lib. 1. cap. 16.*

Mon-

Montis in vtraque fortuna lacrymabilis. Solum, quamuis vina fundat abunde, olerum ſemina non reſpuit. & nunquam feriata tellus, eodem tempore & vitibus, & ſeminibus pabula, ſuccumq; ſufficit, quodque captum ſuperat, nullo flumine, nullo ne riuulo quidem, aut fonticulo irrigata. Par in occidentali Veſuuij fronte fertilitas, ſed non vbique conſtans. nam quà Neapoli iungitur, omnia non ad fœcunditatem ſolùm, ſed etiam ad voluptatem compoſita. Montis fere ſemper herbeſcens viriditas, qualem nulla ars pennicillo imitari, ſola natura nutu poſſit effingere. *Cæli* ſemper verna temperies, quæ omnes anni partes pari amœnitate percurrit. Quod cauſæ eſt, cur non ſolùm villæ, ac prædia, ſed oppida quoque, pagique plurimi quà lateri, quà margini Montis inſiſtant. Viſuntur hic horti lectiſſimi, arte, manuque conſiti. inter quos longæ ambulationes concameratæ in fornices, buxo, myrtoque contextæ in multiformes aſpectus ductili. Syluæ aureis pomis refertæ, Vere per hyemem in frondibus prope ſmaragdinis perennante. Fontes inter gemmea prata pellucidi, aquas per tubos exilientes marmoreo labro exudante. His Veſuuius blanditijs cineri præludit, ac flammæ. Quanquam ex eo latere, quo demittitur in oppida, Pompeios, & Stabias; ipſe ſibi conſtat, ac ſe verè prodit Veſuuium. Horret ibi ſaxis exeſis, tætris, peruſtis, quæ vetus adhuc incendium ſpirare, & nouum minari videantur. Inter hos tamen præruptos ſcopulos verius, quàm rupes virgulta quædam ſponte naſcuntur. quæ ignis pabula maximè ad coquendos panes accomodata, non

me-

mediocre lucrum apportant: vt vel ipſa Veſuuij ſaxa, dum flagrant, nobis aurum excudãt. Demum nec ipſa quidem vorago fructu vacat, & lucro. Inter ipſos hiatus perforati montis, & terræ dehiſcẽtis abſceſſus, quà gemino interiecta vertici vallis decubat, paſcua læta reperies, æſtate alendo pecori aptiſſima. Nam, quæ imminent annoſæ quercus, æſtum ingentibus ramis propellunt, mitius inter vmbras cadente Sole. Patuere cælo Montis viſcera; vt ſe totum nobis euiſceraret ad fruges, aurum certè nullo foſſore daturus, ſi condidiſſet. Quanquam quæ fodinæ tantum auri contegunt, quantum Veſuuius exhibet? Decies fere centum millibus aureorum æſtimatur id, quod ſingulis annis ex hoc Monte deuehitur. Tantum in vno iugo ad humanam vitam præſidij parens Natura conſtituit. Sed profectò nihil ex omni parte beatum. Rara omnino apud mortales, aut nulla eſt ſyncera felicitas. Ingentibus bonis ingentia mala eadem Natura permiſcuit, non, vt quidam rentur, ex parẽte nouerca, & odio plane nouercali; ſed ſapientiſſimo conſilio cauens, ne animum ineſcaret nimia dulcedo fortunæ. Ex eodem Veſuuio vina, & flammæ; ſegetes, & cineres; annona, & vaſtitas; pabula, & clades; vita, & nex. Ambigas, an plus inde detrimenti vno die, quàm vno ſeculo emolumenti proueniat. Non ſemel arſit incredibili Campaniæ totius pernicie, cuius toties funus elatum; quoties funereis facibus præluxit Veſuuius. Huius à Chriſto nato conflagrationes duodecim ante poſtremam hanc, quam oculis hauſimus, hactenus ex hiſtorijs comperi.

Prima

Prima conflagratio contigit Anno octogeſimo primo, Kal. Nouemb. hora ſeptima, cuius meminit Suetonius, Dio, Plinius iunior, Oroſius, Nicephorus, ac plerique alij. In hac conflagratione, vt ait Dio, *cinis duas vrbes, Herculanum, & Pompeios, populo ſedente in theatro, penitus obruit*. Corruerant etiam hæ paulò ante ſub Nerone, breui poſtea interuallo inſtauratæ, illata quidem ab eodem Veſuuio clade, non publicitus per exilientes flammas, ſed latenter per intercluſos ſpiritus, ac terræ concuſſionem. Id cauſæ eſt, cur hanc inter Veſuuij conflagrationes non numerem. In quo à veritate deflexit Io. Boccacius in tractatu de Montibus, vbi Veſuuianum ſub Nerone refert incendium: cùm ſub eodem, nulla incendij mentione facta, terræmotum referat Seneca, fortaſſe ad Neronianas cædes contremiſcente tellure, ſuppreſſa intra Montem flamma, neque audente Veſuuio certare de ſæuitia cum Nerone. Lapſi etiam videntur Euſebius in Chronico, & Platina in Benedicto II. quorum alter hoc incendium ad Neruæ, alter ad Traiani tempora referunt: cùm ceteri omnes recenſeant idem ſub Tito. Neque diſcrepat Nicephorus teſtatus *Veſuuium euomuiſſe incendia ſub Veſpaſiano.* nam hic vnà cum Tito imperauit, iunctis Imperij faſcibus. De hoc eodem incendio loquitur Tacitus, qui, cùm deſcripſiſſet Parthenopæi crateris fatigatas Tiberij luxu delitias; *Antequam*, inquit, *Veſuuius mons ardeſcens loci faciem verteret.* Extat ad eundem Tacitum de conflagratione hac Plinij iunioris epiſtola, in qua auunculi ſui obitum ab obliuione vindicatũ, poſterorũ memoriæ conſecrauit.

*Sueto. & Dio in Tito.*
*Plin iun. lib. 6. in epiſt. ad Tacitum.*
*Oroſius lib 7. c. 9.*
*Niceph. lib. 3. c. 12.*
*Cedrenus in epitome.*
*Zonaras lib. 2. annali.*
*Sabellicus enn. 1. lib. 6.*
*Io. Boccac. in trac. de mon.*
*Senec. in lib. de terram.*
*Euſebius in Chron.*
*Platina in Bened. II.*
*Niceph. lib. 3. c. 12.*
*Corn. Tacit. Annal. lib. 4.*
*Plin. iunior epiſt. cit.*

ſecrauit. Præerat ille claſſi maritimæ Miſeni. cùmq; Veſuuianum incendium propius inſpecturus quadriremi Stabias acceſſiſſet, inter igneos afflatus intercepto ſpiritu interijt, ſcribendi, quàm viuendi peritior. Præbuit viro de Natura an optimè, an peſſimè merito cum nece rogum Veſuuius. qui Baſſum etiam poetam neſcio quem, vt Abulenſis teſtatur, vorauerat, Aetnæ in hoc quoque æmulator; cuius hiatus Empedoclem condidit.

*Abulenſ. parad. 5. c. 101.*

*Horatius in Poetica.*

Secunda conflagratio contigit Anno ducenteſimo quarto ſub Seuero. Huius meminit è Dione Xiphilinus in Seueri anno decimo, qui in hunc Chriſti annum incidit. Huc ſpectare incendium, de quo, quaſi de ſeculi ſui lue, Galenus loquitur, facilis eſt coniectura: cùm Seueri temporibus vixerit.

*Xiphilinus in Seuero.*

*Galen. lib. 5. meth. c. 12.*

*Montanus in vita Galen.*

Tertia contigit Anno quadrigenteſimo ſeptuageſimo ſecundo. Hanc tertio loco colloco. etenim, quam Maiolus refert à Ianuario compreſſam adhuc ſuperſtite, vt ſpuriam, ac nullius antiquioris teſtimonio fultam reijcio. Hanc verò non, vt in notis Martyrologij, Anno quadrigenteſimo ſeptuageſimo primo, ſed ſeptuageſimo ſecundo, ſupputandam eſſe ex ijſdem notis colligitur. vbi auctor teſtimonio nititur Marcellini in Chronico; qui hoc incendium non refert ſub Indictione nona, Leone, & Probiano Coſſ. vt perperam in ijſdem notis, ſed Anno inſequenti Indictione decima, Marciano, & Feſto Coſſ. ad quem Annum id etiam reuocant Sigonius, & Procopius. Hoc incendium toti Europæ formidandum, Bizantinis cineribus nobile, clarius redditum, cùm Ianuarij patro-

*Maiolus colloq. 16.*

*Baron. in notis Mart. ad 19. Sept.*

*Marcellus in Chron.*

*Sigon. de Imp. Occid. lib. 14.*

*Procop. lib. 2. de bel. Goth.*

patrocinio extinctum. Ceſſit exinde Veſuuius velut in aram Martyris: & ereptus flammarũ periculo terrarum Orbis Ianuarium aſſertorem agnouit. *Baro. in notis Mart. loc. cit.*

Quarta conflagratio contigit Anno quadringenteſimo ſeptuageſimo tertio. Meminit huius Procopius, teſtatus pluuios cineres in Phœniciæ Tripolim decidiſſe. *Procop. lib. 2. de bel. Goth.*

Quinta contigit Anno quadringenteſimo ſeptuageſimo quarto. Indicat hanc verius, quàm narrat idem Procopius. qui, cùm incendium retuliſſet Anni quadringenteſimi ſeptuageſimi ſecundi: addit ab eodem *Veſuuio illapſum cinerẽ Anno inſequenti, & altero.* Tria hæc per tres annos ſucceſſere ſibi continenti ſerie incendia: ne nos vno incendio defuncti, periculo etiam, metuque defunctos arbitraremur. enimuero creſcit quiete plurium ſeculorum, collecta ex longo rabies, quæ in plures annos effunditur: neque ſemper tanta vorago clade vnica ſatiatur. *Procop. ibid.*

Sexta contigit Anno quingenteſimo duodecimo. Refertur à Sigonio, & (vt idem animaduertit) de hac ſcripſit Caſſiodorus celebrem illam epiſtolam, in qua grandiore ſtylo rei magnitudinem aſſequitur. Porro arguuntur erroris ij, qui eandem epiſtolam trahunt ad conflagrationem Anni quadringenteſimi ſeptuageſimi ſecundi: cùm Theodoricus, cuius nomine data eſt, regni gubernacula ſit aggreſſus Anno quadringenteſimo nonageſimo tertio. *Sigo. de Imp. occid. lib. 16. Caſſiod. lib. varia. ep. 50. Baro. To. 10. Gual. in chr. ſeculo 4.*

Septima contigit Anno ſexcenteſimo octogeſimo quinto. Huius meminere Sigonius, Sabellicus, Platina. Contigit autem ſub Conſtantino, *Sigon. de Regno Ita lib. 2. Sabell. Enn. 8. lib. 0.*

K non

*Platina in Bened. II. Theatr. vitæ hum. lib. 1. colum. 23.*

*Procop. lib. 2. de bell. Goth.*

non primo, vt quidam falsò, ſed quarto, vt auctor eſt Sigonius. Hanc recenſeo ſeptimam. Nam, quam alij contigiſſe narrant Anno quingenteſimo triceſimo ſeptimo, ſeu potius octauo, Anno poſt captam à Beliſario Neapolim (ſi Procopio credimus, ex quo id alij ſe fatentur hauſiſſe) non conflagratio fuit Veſuuij, ſed mugitus. quo audito, quaſi claſſicum præcinuiſſet, ſolitum à Monte bellum, hoc eſt, incendium timebatur, timore, vt euentus docuit, irrito.

*Sigon. lib. 7. de Reg. Ital.*

*Baro. To. 10.*

*Petr. Dam. in epiſt. ad Dominicum Loricatum.*

Octaua conflagratio contigit Anno nongenteſimo octogeſimo ſecundo, vt Sigonius, vel tertio, vt Baronius. Quippe Mons flagrauit ſub aduentum Othonis II. in Italiam, quem huic anno adſcribit Sigonius, proximè inſequenti Baronius. Hoc incendium, vt ſupra è Petro Damiani narrauimus, malorum Dæmonum facibus excitatum, Ioãni Neapolitanæ vrbis Duci, & Pandulpho Capuæ Principi funeſtiſſimæ fuit mortis auſpicium, igne Veſuuiano euadente in portentũ, ac prope in cometen, omen claro plerũque ſanguine expiatũ. Conflagrationem hanc octauo loco recenſeo. neque enim eam admiſerim, quam alij obtrudunt in Annum octingẽteſimum ſeptuageſimum nonum: cùm hanc ſponte confingi appareat ex ipſomet teſte, quem producunt, nempe Eremperto: apud quem ne tenuis quidem huius incendij fumus. narrat enim tantummodo Saracenos ad Veſuuij radices caſtra poſuiſſe, indeque excurſiones feciſſe. quod non eſt è Monte flammam exarſiſſe, ſed bellum.

*Eremper. in chro. Longob.*

Nona contigit Anno nongenteſimo nonageſimo

mo

mo tertio. Meminit Baronius ex Glabro Rodulpho monacho Cluniacenſi, ſcriptore illorũ temporum. Ad hanc reuocanda ſunt ea, quæ ex Petro Damiani diximus de Guaimario Salernitano Principe. qui, dum proxima poſt incendium nocte cum pellice, periculi ſecurus, metuq; ſolutus concumberet; infelix ſubitò extinctus eſt, Veſuuiano igne Tartarei veluti prodromo. Enimuero, cùm nepos eiuſdem nominis, ex Caſſinenſi Chronico, diem extremũ obierit Anno milleſimo quinquageſimo primo; conſtetque auum deceſſiſſe in incendio Veſuuiano: id ad anni huius incendium referri commodè poteſt. ſi quidem inter obitum aui, & nepotis interualla temporũ ſibi congruunt.

*Baro. To. 10. Claber Rodulph. apud eundem.*

*Petr. Dam. epiſt. cit.*

*Caſſ. Chron.*

Decima conflagratio contigit Anno milleſimo triceſimo ſexto. Huius meminit Anonymus Caſſinenſis in Chronico. Neque audiendi ſunt ij, qui Capaccij auctoritatem ſecuti, aliam ante hanc cõflagrationem agnoſcunt Anno milleſimo viceſimo quarto. nam idem dubitare ſe fatetur, an contigerit ſub Benedicto VIII. an ſub IX. ſub quo eam ponit Anonymus. cui, tanquam antiquiori, fidem conciliat ipſamet ſuperioris æui veneranda canities.

*Anonym. Caſſin. in Chron.*

*Capaccius in hiſtor. Neap. lib. 2. c. 8.*

Vndecima contigit Anno milleſimo centeſimo triceſimo nono. Ita Falco Beneuentanus, & idem Anonymus Caſſinenſis in Chronico. qui refert, *per quadraginta dies Veſuuium incendia eructaſſe*: ne ſcilicet diluuio aquarum mora temporis cederet, quod diebus totidem perdurauit, hauſitque Orbem terrarum. Hanc Anonymus collocat ſub Anno triceſimo octauo. Sed videtur loqui pu-

*Falco Beneu. & Anonym. Caſſinenſis in Chron.*

gnantia: cùm dicat, hoc anno incendij Romæ cõcilium celebratum de damnatione partis Anacleti,& obijſſe Rainulphum Apuliæ Ducem. quæ quidem duo eueniſſe conſtat anno proximè ſequenti: ſub cuius faſtis refert incendium Falco Beneuentanus in Chronico, ſcriptor eorundem temporum. Ante conflagrationem hanc conſultò aliã omitto, quæ refertur à Leone Oſtienſi ſub Anno milleſimo nonageſimo quarto, fatalis, vt Leo narrat, Pandulpho Capuæ Principi. Hæc autem contigit, teſte Petro Damiani, cuius pæne eadem verba tranſcribit Leo, ſub aduẽtum in Italiam Othonis II. qui incidit in Annum ſiue nongenteſimum octogeſimum ſecundum, vt probatur Sigonio, ſiue tertium, vt Baronio. Neque me fugit, eundem Baronium ſemet erroris accuſare, quòd Pandulphi huius mortem, anticipata plus æquo narratione, retulerit Anno nongenteſimo octogeſimo tertio, traducendam ad Annum milleſimum quadrageſimum nonum, quo conſtat Pandulphum Capuæ Principem è viuis ereptum. Sed profectò, niſi inſimulare velimus errati Petrum Damiani, & Deſiderium tunc Caſſinenſem Abbatem, poſtmodum Victorem III. cùm duo Othones Secundi Imperatores geminari nequeant; duo Pandulphi, Capuæ Principes admittendi ſunt. Alter, qui vnà cũ Ioanne Neapolitanæ vrbis Duce, imperante Othone II. è vita exceſſerit inter excurrentes è Veſuuio flammas, ſempiternæ vtrique flammæ prænuntias; quemadmodum paulò ante, ijſdem auctoribus, narratum eſt. Alter, ad quem multò poſt vita functum Leo Oſtienſis, ſimilitudine nominis

*Leo Oſt. lib. 2. cap. 84.*

*Petr. Dam. in epiſt. ad Dominicum Loricatum.*

*Sigonius lib. 7. de Regno Italiæ.*

*Baro. To. 10.*

*Idem To. 11.*

minis

minis deceptus, ea detorqueat, quæ priori Pandulpho à Petro Damiani, & Deſiderio Abbate ſub Veſuuianum incendium tribuuntur. Nimirum ipſamet antiquitas tenebras offundit hiſtorijs: cùm multa per annorum lapſus intercidant, & quadam veluti fumoſæ vetuſtatis caligine intra temporum inuolucra condantur.

Duodecima conflagratio contigit Anno milleſimo quingenteſimo. Huius meminit Ambroſius Nolanus, ex quo Capaccius. Hanc quidam propterea reijciunt, quòd nulla à maioribus noſtris ad nos traducente memoria, tam recentis incendij ſcintilla deuenerit. Addunt deceptum Ambroſiũ à cinere, qui ſub idem tempus Puteolis depluit. Equidem non facile adducor, vt credam hominem, inſtituto Philoſophum, patria Nolanum, ſurgentem in proſpectu Nolæ Veſuuium non diſcreuiſſe ab vrbe Puteolis, ex aduerſo Montis collocata. Hæ conflagrationes à Chriſto nato præluxere poſtremæ huic Anni milleſimi ſexcẽteſimi triceſimi primi: cuius narrandæ prouinciam ſuſcepimus. Plures nõ adnumeratæ, quia veras à fictitijs excreuimus. Nullam ante Chriſtũ Veſuuij conflagrationẽ agnoſcit Maiolus: ſed primam omniũ recenſet ſub Tito. quod tum è Strabone colligit dicente, nunquam antea incendium Veſuuianum auditũ; tum à Plinio. qui ſcriptor naturalis hiſtoriæ neque Veſuuium inter Montes incendio celebres collocat: neque eiuſdem inſanas eruptiones prænouerat, quando in eas imprudens incidit, ignorationem teſtatus interitu. Verùm in re apertiſſima hæ coniecturæ planè nihil efficiunt. Quippe Plinio

*Maiol. colloq. 16.*
*Strabo lib. 5. Geogr.*

Ve-

Veſuuius excidit ; quem non erat calamo nobilitaturus, ſed funere. In flammam verò Veſuuianam incidit videndi auidior, quàm viuendi; Dei numen, ac nutum, quem è medio planè ſuſtulerat, flammis vlciſcente Natura. Quòd verò ad Strabonem ſpectat, ex eodem oppoſitum colligo: cùm ibidem animaduertat è combuſtis lapidibus iam tunc Monti adiacētibus præterita incēdia conijci. Et verò Beroſus (ſi tamen Beroſus, & non alius quiſpiam ſuppoſitiō nomine) incendium Veſuuianū omnium ætatum memoriæ antiquiſſimum refert his verbis. *Italia tribus in locis arſit multis diebus apud Iſtros, Cymeos, & Veſuuios: vocataq; ſunt à Ianigenis loca illa Palenſana, ideſt, regio cōflagrata.* Collocat autem hoc incendium ſub Anno triceſimo ſecundo Aralij Aſſyriorum Regis VII. qui vixit anno Mundi bis milleſimo, centeſimo nonageſimo ſeptimo, diluuij quingenteſimo quadrageſimo primo: vt non multò poſt diluuium aquarum has ignis excurſiones veluti prænuntias haberemus ignei diluuij, claudentis vitæ humanæ fabulam conflagratione Orbis terrarum. Huiuſmodi incendium eodem fere tempore eueniſſe traditur, quo aduentus Phaethontis in Italiam. Quamobrem anſam exiſtimatur dediſſe fabulæ, quòd Phaethon ſolaris currus auriga nouus, deuios equos tractandi neſcius terras peruſſerit. quibus adumbrabatur Veſuuianum incendium, Solis, vt putabant, ſolito ardentioribus radijs excitatum. Hæc ex Ioanne Annio Beroſi interprete. Neque Beroſus, aut quiſquis auctor ille ſit apud Poſſeuinum, & pleroſque ſuſpectæ fidei, incorruptis teſti-

*Plin. lib. 1. c. 7*

*Beroſus antiquit. lib. 5.*

*Io. Annius in locum cit. Beroſi.*

*Poſſeuin. in Bibl. lib. 1. cap. 16.*

bus

bus deſtituitur : nam Lucretius ita cecinit;

*Qualis apud Cumas locus eſt, montemq; Veſeuum,* Lucr. lib. 5.
*Oppleti calidis vbi fumant fontibus auctus.*

Quamuis hunc locum aliter legant alij, reponentes perperam contra metri leges, Miſenũ, pro Veſeuo. Florus etiam refert, prope Nolam obſeſſos à Clodio Glabro in bello ſeruili ſeruos, per cauas Veſuuij fauces viteis funibus occultè lapſos, repente in hoſtes irrupiſſe improuidos, nec opinantes. Cauus ergo iam tunc per patentes fauces ad imam voraginẽ aditum præbebat Veſuuius, non dubiũ antiquioris conflagrationis indiciũ. Strabo præterea fertilitatem camporum, qui ſub Veſuuio iacẽt, cineri adſcribit ſæpius in ea loca delapſo. His accedit Vitruuius teſtatus, *incẽdia Veſuuij antiquitus abũdaſſe.* Adſtipulatur ijſdẽ Diodorus Siculus. Qui quidem omnes floruere ſub Auguſti imperio. Addit Diodorus, *campos Phlegræos dictos à colle, qui olim plurimum ignis, Aetnæ inſtar, euomens nunc Veſuuius vocatur.* vnde liquidò colligas, Montem hunc antiquiſſimè Phlegram dictum; campos Veſuuianos, Phlegræos, aſſentientibus Strabone, & Plinio, à quibus id hauſit Sabellicus. Hi, vt idem animaduertit, campi ſunt illi Phlegræi, quos mendacijs Græcia inſperſit ſuis, cùm cecinit, bellatum in ijs à Gigantibus contra Deos, debellatis primùm ab Hercule, qui ibidem Herculanum condidit, tum fulmine, & igni hac, illac diſiectis, fulmina, & ignes etiam num regerẽtibus aduerſus Cælum. Itaque ex antiquiſſimis conflagrationibus Mons hic ſedes Gigantei belli confictus, & Phlegra dictus, poſtmodum Veſuuij nomen accepit. quæ

Lambinus in Lucr.

Florus lib. 3. de bel. Spartaco cap. 26.

Vitruuius lib. 2. c. 6.

Diodor. Sicul. lib. 4. Bibl.

Strabo lib. 5. Plin. lib. 3. c. 5.

vox, hauſta fortaſſe ſignificatione ab antiquioribus Græcæ linguæ fontibus, idem ſignificat, vti teſtatur Galenus, *ac ignem emittens:* vt inſitum Monti huic incendium ipſamet ſonet, ac ſpiret nomenclatura; ac tum demum ignem emittere deſinat, cùm deſierit eſſe Veſuuius. Meminere etiam Veſuuianæ flammæ inter Patres Boethius, ac Tertullianus: ille his verſibus,

Galen. lib. 5. meth. c. 12.

Boeth. lib. de conſolat. metro 4.

*Aut ruptis quoties vagus caminis*
*Torquet fumiuomos Veſeuus ignes.*

Tertul. apol. contra gen. cap. 40. Idem in lib. de pallio c. 2.

Tertullianus verò in Apologetico cõtra Gentes, vbi Chriſtianam religionem ab ea calumnia vindicans, quòd calamitates Romano imperio importaſſet, *nec Tuſcia*, inquit, *atque Campania de Chriſtianis querebatur, cùm Volſinios de Cælo, & Pompeios de ſuo Monte perfudit ignis*. Hæc ille. è quibus non obſcurè aſſequi coniectura licet Veſuuianum incendium ante Chriſtum; quo etiam conflagrarint Pompeij: cui oppido familiare malum conflagratio. Quippe ſi id, quod Tertullianus recenſet incendium, contigiſſet poſt Chriſtum, corroboraret eo argumento ethnicorum calumniam, non eneruaret. Denique controuerſiam dirimit Dio, qui narrans incendium à Veſuuio excitatũ ſub Tito, apertè teſtatur, *hæc in eo fere quotannis fieri ſolere*. Hinc arguas multò ſæpius, quàm adnotauimus, arſiſſe Veſuuium. Sed minora quidem incendia, quibus ob aſſiduitatem animus occalluerat, ab hiſtoricis neglecta: clariora verò luci, ac memoriæ mandata, eorumq; veluti fauillæ tranſmiſſæ ad poſteros. Inter ea omnia poſtremũ hoc, quod adhuc viuit incendium, non poſtremũ obtinet

Dio in Tito.

net locum. Conuenere in id vnum, quæ apud veteres annales in ceteris diſtributa reperio, pluuia cinerum, iactatio lapidum, torrentes ignei. Illa ſingularia, & quæ priorem memoriam ſuperant. Veſuuij bombus auditus non in Apulia ſolùm, ac Samnio, ſed etiam vltra Adriaticum in Dalmatia: lapis pluuius non modò, vt ſub Tito, in agro Veſuuiano, ſed procul quoque in Melphitano, vbi ferro inſuper pluit, & chalybe: cinis vltra primam aeris regionem euectus, & ad decē fere millia paſſuum ſupra Montis apicem elatus, mathematico Quadrante altitudinis exploratore: Fons prope Pompeios in cœnobio monachorum S. Petri Cæleſtini ſimul aqua manās & igni; parua quædam Montis per id tempus flamma, & vnda debacchantis effigies: aquarum vnà cum ignibus eruptio, quæ ſola vaſtitatem importaſſet: ignis indeptus maria, & in vndas, quaſi in alienam ditionem, intruſus, per decem dies, & eò amplius exardeſcente fluctu; hæc profectò antiquitati noua, futura fortaſſe poſteritati vnica. Illa etiam admirabilia, atque antea vix audita. Quercus duæ è Monte diuulſæ, & halitu igneo in viam publicam exturbatæ inter Herculanum, & Pompeios, radices ibidem ſubitò iecerunt ex ſeſe, flamma ipſa veluti conſerere condiſcente. Arbor alia eradicata, verſas cælo radicum fibras oſtentat, ramis terræ ſuffixis, inter clades, Naturæ luſus. Prædium integrum prope Herculanum cum arboribus, pecudibus, caſa, è ſedibus diuulſum ſuis, atque in altum elatum, mox eodem ſpiritu ductum longius: vt, mutatis vicibus, cùm ignis tellure deflueret, tellus

per aerem volitaret. Non defuit aliquid inter tot lacrymas riſu dignum. Cella vinaria dimota ex agro Nolano, procul inde ad Palmæ planitiem integra vnà cum dolijs traducta. quæſita, reperta. agnitum ſolum, parietes, fores, dolia. Solum integrum, parietes erecti, fores obſignatæ, dolia intacta. ſedem hæc, non fortunam mutauerant. Quod ſubdo, minus ad ſpeciem, ſed non extra oſtentum. Vidi ego Herculani, quæ inter bituminatas flammas obdurauerant, mella planè ſaxea, nouo prodigio priſcis aduerſante, neque, vt olim, *mel de petra*, ſed è melle petram reddente. Allatum eſt etiam humanum caput, quod ſpeciem lapidis induerat, tanquam è lapidicina recens exciſi. caput hominis dicebatur. lapidem ego eſſe, iureiurando affirmaſſem: niſi minuta etiam lineamēta verticis, &, quæ nulla confingi arte poterant, oſſiculorum vertebræ fidem miraculo ita feciſſent; vt circumferri inhumatum religioni duxerim. Ouidianas metamorphoſes, & Niobem Gorgoneo Meduſæ aſpectu obuerſam in lapidem, fabulis decantatas, inter hiſtorica prodigia comperi, non iam Silari flumine, vt auctor eſt Plinius, iniecta omnia reddente lapidea, ſed igneo, & bituminato torrente. Iam verò, quod ad perniciem attinet, vicimus profectò maiorum memoriam clade noſtra. Oppida Pompeios, & Herculanum nouimus, Veſeuo conflagrante, Tito imperante, euerſa. Nihil tum de pagis alijs traditum. Contumulati nūc cum Pompeijs, & Herculano multi pagi, atque oppida condecorauere cladem. Plures, quàm triginta, numerantur. S. Georgij, S. Sebaſtiani, Boſchi, Maſſæ, No-

*Deuter. 32.*

*Plin. lib. 2. c. 103.*

Nouellæ pagi funditus periere. Nihil pæne in his flammam euaſit,non domus,non caſa, non arbor, non ſtipes,non res,non recula.Octauianum,oppidum Octauiani Medicei ditioni ſubiectum, Octauiani Auguſti hoſpitio nobile, Retina, Porticus, Trochia, Pollena, Summa, à quo oppido Mons apud Italos appellationem accepit,magna ex parte vel diruta,vel ſepulta.S.Anaſtaſius,Barra,Leucopetra,non fuere ſine querela. Nolæ ampliſſima Virginum cœnobia collapſa: plurima etiam ſpoliata imbricibus tecta non tegunt. In pagis Mariliano,Bruſciano, Ciſterna, Siciniano, Pomiliano, Caſtronouo magna ex aquis, & cinere clades accepta.Mitto Montemfortem, Abellinum, Tripaldam,Forinum, Solophram, aliaque oppida non pauca: quæ, quamuis procul à Veſuuio diſtent; præſentiſſima tamen damna ſenſerunt. Quinque ferè millia hominum hoc incendio extincta creduntur. Tanta internecione iuſtæ diuini Numinis iræ parentatum eſt. Iactura bonorum,quam auget præcipuè agrorum vaſtitas, & armētorum clades, tanti à peritioribus æſtimatur; vt magnitudo ipſa minuat fidem.Supputatur ſumma bis centies centum millium aureorum.Ita in eo lapidum iactu dilapidata bona Campaniæ pæne totius:& tot ſeculorum opes in vnius diei rogum congeſtæ. Equidem,quid de tam ingenti iactura omnino,& adamuſſim ſentiendum ſit, non decerno. Expendat quiſque pretium ad ſuæ lancem prudentiæ. Illud generatim affirmo, quod à cordatis ſæpius audio, in ceteris famam dicendo inualeſcere;in Veſuuiano incendio minorem eſſe famam, quàm flammā.

Neque id mirum. Nempe Veſuuius (vt ille, qui olim Dianæ fanum incendit) famam ſibi captauit à flamma: quæ tamen ne ipſi quidem pepercit. Integrum perſtare ex vtroque latere Montem, dum flammis cetera diruit, mirantur Caſſiodorus, & Dio. nunc nõ prius in ruinas aliorum incubuit, quàm ſibi pararet ſuam. Erat Veſuuius, vt modò diximus, biceps, geminis, ac præaltis rupibus in cælum erectus. atque in eo vertice, quò mari ſubiecto imminebat, vorago quædam ſpectabatur perexigua, quæ nihil de acuminato, ac veluti turbinato faſtigio detrahebat. Hæc, ſi Octauiani oppidi incolis, qui eò venatum itabant, habenda eſt fides, paucis ante conflagrationem diebus obſtructa eſt, lateribus inter ſe coeuntibus. Omnia quippe venatores in ſummo Monte plana, & æquata ſe reperiſſe teſtantur. Quæ ſubita obſtructio, profectò admirabilis, oriri aliunde non potuit, quàm à ſubterraneis ſpiritibus, qui ſubſtratum voragini ſolum ad Montis vſque cacumen extulerint, hiatumque præcluſerint. Hinc factum arbitror, vt flãma, cùm ſæuire cœpit incendium, non è faſtigio, ſed (vt plerique conſtanter affirmant, qui rem attentius, ac propius inſpexere) è latere Montis erumperet, nouis hiatibus patefactis. quibus poſtmodum materia decidua facilè oppletis, flammæ, ac ſpiritus, dum in ſublime tolluntur, ac priori retecta voragine, priſtinum exitum retentant, ipſum Montis apicem exturbarunt, quaſi obtruncato Veſuuij capite in ipſa molitione criminis. Conceſſum ſanè communis ruinæ ſolatium, ſupplicium eius, qui intulit: &, ſi ſub tantam cladem iocari licet

*Caſſiodor. lib. var. epiſt. 50. Dio in Tito.*

cet amarius, Mons tanquam publicus incendiarius multatus eſt. Iamque ex occidentali latere ſine vllo culmine apparet, magna etiam ſui parte deiectus. Ducētis fere quinquaginta paſſibus geometricis, ſi cum altero Montis vertice conferatur, decubuiſſe Mathematici deprehenderunt. Deſæuierat olim flamma in Montis viſcera, innoxijs ijs, quæ prominebant: nunc apex, & collum euanuere, tunc euiſcerato, nunc decurtato Veſuuio. quātumque accreuit hiatui, tantum de Monte decreuit, planè in voraginem deceſſuro, ſi vlterius flamma graſſetur. Non defuere quidam paucis ante diebus auſi procumbere ad os voraginis, qui affirmant eam ſolo terminatam (quantum oculo iudice conijci poterat) mille fere paſſus deſidente infra crepidinem: fumum nouem ibi è caueis in ſublime ſubmitti magno montis murmure, illique ſimillimo, quo intra caminos crepitare ſolet ignis, dum æſtuat: fumeos per foramina turbines, multicolores aſſurgere, quà nigricantes, quà candicātes, quà ſubuirides, quà ſubrufos pro materiæ diſcrimine, vnde ducuntur: primùm ferri diductos; tum ſenſim coire, donec circa Montis cacumen coaleſcant in nubem: à qua nos adhuc cineream procellam, atque imbres igneos formidamus. Hic ſtatus Montis, dum hæc ſcribo.

Cauſa, & origo conflagrationum, vt extrema narratione ad hanc tandem accedam, à quibuſdā refertur ad congreſſiones, aſpectuſque ſyderum: nimirum cum exorbitans octauus circulus in Martis afflatum igneum incidit. Ego imbecillis eſſe duco ingenij, ad latentes, & generales cauſas confugere

*Io. Annius in Berosi antiq. lib. 6.*

fugere

fugere in ijs, quæ apertas, & propiores agnoſcunt. Sinamus, quæſo, ſydera ſcintillare innoxia: & incendiarium terris deprehenſuri, Cælum tanto crimine liberemus, Aſtrologis aſtra incuſantibus, à quibus ipſorum mendacia verius accuſentur. Alij, vindicato ab ea calumnia Cælo, cauſam ſubterraneis ignibus tribuunt, Veſuuij viſcera exedentibus, quæ exeſa, & exuſta cogatur egerere. In hanc, quia plana videtur, captuque perfacilis, multi pedibus iuere ſententiam: à qua ego magna ex parte diſſentio. Non inficior, multa loca ſubterraneis ignibus ardere. ſed aio ea, quæ ſic ardent, loca die, noctuque viciſſim fumum, ac flammam exhalare. Ita montes Olympus, & Theon in Aethiopia; Chimæra, & Hephæſtij montes in Lycia, Cophantus in Bactris, Ceſtia apud Medos, Argeus in Cilicia, Hecla, & Helga in Islandia, Vulcanus in inſulis Aeolijs, Aetna in Sicilia, &, ne longè diuager, Puteoli ipſi prope Veſuuium. In his fere fumus apparet interdiu, & ſaltem noctu flãma collucet. Quod animaduertens Ariſtoteles, *Flagrant*, inquit, *in Medijs, & Pſittacinæ gentis, ac Perſidis confinio ignes; quos quidem interdiu, noctuue percipere licet. qui verò in Pamphylia cremant, noctu duntaxat percipi poſſunt*. Vehementiſſima vis eſt ignis, dum caminis occluditur; & mox, facto ſibi ſpiramento, foras erumpit. Porro Veſuuium videmus per integra ſecula cõquieſcere, nullo vnquam flammarum, nullo fumi veſtigio. Quis credat, ignẽ perpetuò ſub eo ardere conſopitum, ac nullo ſe prodentem indicio, excitandum poſt ſecula? Clauditur intra Veſuuium vis ingens bituminis, nitri,

*Plinius lib. 3. c. 106. Ariſt. de admiran. audit. 33. & 123. Maiolus coll. 16. Conimbric in Meteor. tract. 12. c. 3.*

*Ariſt. de admir. 33.*

nitri, ſulphuris. ſi æterna ibidem flamma clauderetur: cur per tam longas moras à paratiſſima ſibi materia temperaret? Nũquam ſanè otiatur ignis: admotam eſcam corripit incredibili voracitate, rerum heluo: neque profectò, quaſi ſecularibus pactis inducijs, tamdiu abſtinuiſſet à clade, ſi tamdiu ſub Monte vixiſſet. Quod verò ſcribit Ambroſius Nolanus, cõſueſſe aliquos Auguſto menſe ſe in vaporaria conferre ad Veſuuium; id referendum non eſt ad flammas, quæ indidem perpetuò fumum exhalent; ſed ad vapores ſpiritibus calidis immiſtos, ſulphureo infuſos halitu: qui capiti tum exiccando, tum etiam roborando hauriuntur ſalubriter. Equidem non negauerim, perennes aliquando ignes arſiſſe ſub Veſuuio: ſed per idem tempus fumo, flammaque ſe prodidiſſe arbitror, eodem plane modo, quo Aetna, monteſq; ceteri, qui ignes nutriunt. Luculentiſſimum huic ſententiæ teſtimonium ferunt Dio, Solinus, Procopius, Florus, Caſſiodorus. Dio in Tito de Veſuuio loquens, *Fumum*, inquit, *interdiu, noctu flammam reddit; ita vt in eo ſuffimenta cuiuſuis generis fieri ſemper videantur.* Solinus, *Quod*, inquit, *in Campania Veſuuius, in Sicilia Aetna, hoc in Lycia mons Chimæra eſt, nocturnis æſtibus fumum exhalans.* Procopius inter cetera, quæ de Veſuuio refert, *Ignem*, inquit, *ex ima parte exiſtere quiuis poterit cõſpicari, qui in eius voraginis ſupernum os auſit procumbere. inde & flamma in ſemet confota altius excitatur: nulli tamẽ eius regionis homini negotiũ exhibet.* Florus Veſuuium eſſe affirmat *Aetnei ignis imitatorem*. Denique Caſſiodorus in epiſtola, quam præ-

*Ambroſ. Nolanus de ſitu Nolæ lib. 1. c. 1.*

*Dio in Tito.*

*Solin. c. 4.*

*Procop. lib. 2. de bell. Goth.*

*Florus lib. 1. cap. 16.*

*Caſſiod. var. epiſt. 50.*

prælibauimus, Veſuuium appellat *perpetuam fornacem, arenas emittentem puniceas.* Cùm igitur multis ab hinc ſeculis neque ignis, vt antea, conſpiciendum ſe præbeat per os voraginis; neque inde viciſſim per diem fumus, per noctem flamma reciprocent: iure conijci poteſt, Veſuuij ſubterraneos ignes per plures, & ingentes excurſiones auolaſſe. atque adeo, cùm nullum, niſi per interualla ſeculorum, fumi extet indicium; nullum ibidem perpetuò ignem occludi, ſed præuio materiæ apparatu per interualla progigni. Huius originem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis, qui è nube proſilit, quando in tonitrum, ac fulmen eliditur. Nubes quippe crebrius, quàm Montes, ſuis quoque exardeſcunt incendijs; quæ hoc fere modo excitantur. Tolluntur ſpiritus calidi vi Solis è terra, aquoſis immiſti vaporibus, atque vnà quodammodo peregrinantur. dumque in aeris regione media, vbi grando, niueſque gignuntur, incremento frigoris conſtipati vapores humidi concreſcũt in nubem: ſpiritus, quaſi hoſte obſidente, per antiperiſtaſin inter ſeſe coeunt, & collecta vi acrius incaleſcunt. Vt incaluere, laxantur. nam calor partes laxat, quas frigus addenſet. laxati ſpatioſiorem ſedem expoſcunt. nubes, ne perrumpant, obſiſtit. illi ad latera nubis eliſi, atque ipſa met conflictatione, ac motu ſuccenſi, nube tandem diſrupta, eduntur in tonitrus, micant in fulgetra, erumpunt in fulmina, terrores mortalium, excidia turrium, clades montium. Eidem planè cauſæ Veſuuiana, quæ identidem exiſtunt incendia, adſcribenda cenſeo. Par conflagrationis vtriuſque conditio, &

eius,

eius,quæ intra nubium,& eius,quæ intra terræ viſcera,gignitur.In hac quoque Mons intonuit: micuere fulgetra: exertati lapides ignei, vera fulmina.In eruptione fulminum concuſſio aeris;in eruptione Veſuuiana terræmotus contigere. Ex eadem autem cauſa proficiſci docet in meteorologicis Ariſtoteles *in terra terræmotum,in nubibus tonitrum*.Delitet intra Veſuuij receſſus,perennis nō quidem ignium, ſed calidarum exhalationum copia. pars è vicino mari ſuffunditur: nam ijs mare abundat,vnde ſalſedo. pars è cauernis Puteolanis tranſmittitur,breuiſſimo interuallo diſiunctis;quæ perpetuis ignibus æſtuant. pars intra Montis gremium virtute Solis efficitur: qui, quemadmodum aurum,argentum,ac metalla cetera, ita etiam in terræ ſinu ſpiritus procreat, ſiue ſolari calore per meatus traducto, ſiue latenti, & occulta vi. Quapropter Ariſtoteles, *à Sole*, inquit, *in terra multus quidem extra,multus quoque intra fit ſpiritus*.Comprobat hoc idem olei ſcatebra, quod circa Porticus per latentes caueas è radice Montis emanat, morbis frigidis leuandis aptiſſimum, calidarum exhalationum index, quæ Montis gremio confouentur. Itaque, cùm ſpiritus Veſuuij penetralibus occluſi,atque expiratione intercepta veluti ſtrangulati, ſe ſe foras efferre contendunt: ita cientur; vt multò acrius recaleſcant: ita recaleſcunt,vt exardeſcant: ita exardeſcunt, vt tandem diſrupto Monte in flammas erumpant. Hanc incendiorum cauſam in libris Meteororū inſinuat Ariſtoteles. qui,*terra*,inquit,*rupta,exiuit ſpiritus multus, & fauillam,ac cinerem eleuauit,& Liparæorum ciuitatem*

*Ariſtot.lib.2. meteor. ſumma 4.c.1.*

*Ariſtot. lib.2. meteor. ſumma 3. c.2.*

*Ariſt.ibidem.*

M *exi-*

*exiſtentem non longè, omnem incinerauit: & ad quaſdam in Italia ciuitatum venit. etenim facti ignis in terra hanc putandum eſt eſſe cauſam.* Sed quoniam hæc ſpirituum copia multis eſt inſita montibus, à quibus nullum creatur incendium: potior aliqua indaganda eſt ratio, cur conditi intra Veſuuium ſpiritus conflagrent, idque non ſemper, non ſæpe, ſed per longiſſima interualla. Tria ſunt, quæ rara, ſed magna Veſuuio incendia pariunt, cauernarum vaſtitas, ſoli tenacitas, bituminis & ſulphuris copia. Cauernoſum eſſe Veſuuium, oculi comprobant defixi ad hiatus, quos aperit. Olim perduelles à Clodio obſeſſos, per Veſuuij cauernas elapſos, paulò ante narrauimus è Lutio Floro. Ingentes intra Veſuuium caui à ſubterraneis ignibus ortum duxere, ſaxa excauante flamma: quæ tandem elapſa eſt, exeſo Monte, ac prope exoſſi relicto. Inde cauernarum inanitas, in quibus, cùm liberè ſpiritus diſpatiari poſſint, non adeo pertinaciter eruptionem meditantur, ac fugam: donec per ſeculorum ſpatia numeroſiores, ne cauernarũ quidem vaſtitate contenti, ad ſuperni aeris immenſitatem adſpirent. Hinc perduelliones, tumultus, eruptiones poſt ſecula. His ita ſe ſpiritibus longo æuo cauernoſus Mons ingurgitat; vt identidem cogatur euomere. Non latuit ratio hæc Ariſtotelem, ſolertiſſimum cauſarum latentium indagatorem, qui de terræmotibus agẽs, *Quicunque*, inquit, *laxa habent, quæ ſubtus loca, multum ſuſcipientes ſpiritum, concutiuntur magis.* Eadem autem materia, quæ dum terræmotus ciet, parturit; dum perſtat, parit incendia. Huc accedit ſoli tenacitas. Siqui-

*Ariſt. ibid.*

dem

dem ſiccum eſt Veſuuianum ſolum, pertinax, pumicoſum, argilloſum, arenoſum. Teſtantur id arenæ, quibus adeo largè pluit in agro Barienſi, ac Melphitano; vt littora crederes exarenata. Teſtantur Veſuuiana vina viuida, neruoſa, generoſa, quæ diluta non eneruantur; per mare deuecta, vires etiam ab aquis accipiunt. Teſtatur denique ſolum ipſum bibulum, aquas pluuias quãcitiſſimè exorbens, nullo recentium imbrium ſeruato veſtigio. Cùm igitur orta è ſiccitate durities expirationi obſiſtat: fit, vt perdifficilem ſpiritus reperiant exitum: &, cùm reperiunt, ipſamet duritie ſoli obluctantis vehementius excandeſcant. Hinc per interualla rara conflagrationes maximæ. Denique in idem conſpirat oleaginea, & bituminata materia: quam Veſuuius tanta copia exegit; vt bituminis torrentes decurrerint. Bitumen facilè flãmam & concipit, & nutrit. quippe Naphtha, genus bituminis, teſte Plinio, non ſecus ac magnes ferrum, procul ad ſe ignem pertrahit. Ita Iaſonis pellicem à Medea æmula crematam, fabulis tradidere Græci, igne in coronam naphtha illitam inſiliente. Bituminis cognatam igni naturam oſtendit lacus Aſphaltites. Hic, vt animaduertit Ioſephus, ſitus in regione Sodomorum, quæ incẽdio periјt, bituminis magnam vim emittit aquæ ſupernatantem. *In Apollonia quoque bitumen foſſile naſci, nec longè ab ea regione ignẽ omnibus anni temporibus flagrare*, auctor eſt Ariſtoteles. Demũ à bitumine Babylonico ignem conſtantiſſimè detineri, neque aqua extingui, ſed vel cœno, vel alumine, refert è Leandro Maiolus. Quodlibet verò bitumen, ſi ſemel inar-

*Plinius lib. 35. c. 105.*
*Plin. ibid.*
*Ioſephus de bello Iudaic. lib. 5. c. 9.*
*Ariſt. de admir. audit. 123.*
*Maiolus colloq. 18.*

Conimbr. in meteor. tract. 13. c. 1.
Tacit. lib. 13. annal.

ſerit, flagrare inter aquas, teſtantur Conimbricenſes; qui de hoc eodem ignis genere interpretantur id, quod Tacitus refert, ſub Nerone *igni terra edito villas, arua, vicos, paſſim correptos, neque extingui potuiſſe; non, ſi imbres caderent; non, ſi fluuialibus aquis, aut quouis alio humore niterentur: donec inopia remedij, agreſtes quidam eminus ſaxa iecere*. Hoc idem de Veſuuiano bitumine ſemel accenſo experientia docuit, noua vndarum cum flammis commercia paciſcente Natura. Materies hæc bituminata ſuperioris ætatis conflagrationibus egeſta, denuo per temporum moras enata, nouo ſemper ſemina incendio ſufficit. Bitumini ſulphureæ quoque interſeruntur venæ: vt apparet è lapidibus, quos Mons effudit, plerumque ſulphur olentibus. Ex his cauſam odoramur incendij: cui concipiẽdo ſulphur aptiſſimum, nutriendo bitumen. Hanc earum conflagrationum originem, quas in Vulcano, & Aetna perpetuò, in Veſuuio ſubinde experimur, agnouit Abulenſis, dum ait, *modum, quo eæ fiunt, talem eſſe. quia quilibet horum montium multas concauitates ſulphure plenas habet; & inflammatur ſulphur in aliqua earum. &, dum illa combuſtio durat, ardet ſulphur, & fiunt eructationes ignium*. Idem de Aetna Iuſtinus tradidit, qui philoſophico ſale inſpergens hiſtoriam, *Ignibus*, inquit, *generandis, nutriendiſque ſoli ipſius naturalis materia. Quippe intrinſecus ſtratum ſulphure, & bitumine traditur. Quæ res facit, vt ſpiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter, & compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet*. Igitur, vt compendio cuncta complectar, calidi ſpiritus in cauer-

Abulenſis parad. 5. c. 163.
Iuſt. hiſt. l. 4.

noſo

noſo Monte magna copia per ſeculorum diuturnitatem aggeſti, ac tenaciſſimo ſolo conſtricti, per antiperiſtaſim eo, quo ante diximus, modo exarſere: & bituminatam, ac ſulphuream nacti materiam, illa miſcuere inter Veſuuianas venas incendia, quæ Monti ruinam, mortalibus exitium, vrbibus excidia importarunt. His ea omnia, quæ in hac cõflagratione vidimus, diſtribuenda ſunt cauſis, terræmotus, cinis pluuius, lapis deciduus, torrens igneus, inundatio. Extitere terræmotus, concuſſo ſolo: dum ſpiritus, non dum laxiori aditu patefacto, in latera Montis incurrerent. *Terræmotus enim*, teſte Ariſtotele, *fiunt maximè propter anguſtias*. Magnus porro inter terræmotum, & incendiũ nexus eſt. quandoquidem, vt eidem probatur Ariſtoteli, *Cauſa terræmotus eſt ſpiritus, cùm intro ſorte fluxerit, qui extra exhalat*. exhalat autem quandoque iactatione ipſa, atque attritu ſuccenſus. Quamobrem, vt adnotauit Beroſus, *ſub Phaethonte Rege ſecutum eſt incendium poſt terræmotum*. Declarat hoc Ariſtoteles exemplo petito ab humano corpore. Quemadmodum enim in hoc, cùm ardor inualeſcere cœperit, eadem & tremoris cauſa eſt, & febrium: ita ſpiritus intra terram incluſi & terræmotus pariunt, & incendia. *Oportet enim* (verba ſunt Ariſtotelis) *intelligere, quòd ſicut in corpore noſtro & tremorum, & pulſuum cauſa eſt ſpiritus, qui intercipitur, virtus: ſic & in terra ſpiritum ſimilia facere: & hunc quidem terræmotum velut tremorem eſſe; illum autem veluti pulſum. & ſicut accidit ſæpe poſt mixtionem (per corpus enim fit velut tremor quidam, cùm transfertur ſpiritus deforis intro ſimul totus)*

*Ariſt. 2. meteor. ſumma 3. c. 2.*

*Ariſt. ibidem.*

*Beroſ. lib. antiq. ſub Rege Aſſyriorum XVII.*

*Ariſt. ibidem.*

*tus ) talia fieri & circa terram.* Differt porro in hoc Veſuuianus terræmotus à tremore, qui exiſtit è febribus: quòd hic quidem fit à ſpiritibus è partibus extimis intro accitis: terræmotus autem, qui in Veſuuio contigit, ortus eſt à ſpiritibus ex imo Mõte foras euocatis. Extitere quoque pluuiæ cinerũ: quia cum ignis montanas inter fornaces cœpit ardeſcere, multa exhauſit in cinerem. qui primò nube fumea enectus quà ſordidiore, quà candidiore, vt cineris plus, minuſue ſuſtulerat; tum hinc aliò vi ſpirituum aſportatus; demum ſiue flatibus deficientibus, ſiue in aeris media regione, accreſcente frigore, ſuo ponderi redditus, in pluuiam decidit, quandoque chalybe, ferro, argento etiam permiſtus: vt eorundem metallorum venas in Veſuuio deprehenderes, & argentea ſecula ſperares poſt ferrea, Monte ipſo ſponte prodente, quæ texerat, & accolarum inertiam accuſante. Ita pluiſſe olim piſcibus, Athenæus tradit, à ventis mare deprædantibus veluti auecto pecore, & diſiecto. Extitere inſuper pluuiæ lapidum, diuulſis ijs flammarum vi, atque vnà cum ſpiritibus eodem impetu extritis eo fere modo, quo è nube igniti lapides, atque è tormentis æneis quandoque ſaxeus imber extruditur. In his, conciti lapides, vt egregiè Ariſtoteles, *patiuntur, & non agunt: ſpiritus verò vt principium.* Dum imbri lapidaret, magna vis cecidit eius lapidis, quem ſpecularem appellant, nitẽtis, pellucidi, ac prope cryſtallini, inter tot incendia, & clades in eo veluti ſpeculo humanas vices repræſentante fortuna. non defuere etiam pauci aliquot lapides, aureis venis interliti, irritæ cupi-

*Athenæus lib. 8. c. 2.*

*Ariſt. ibidem.*

di

ditatis incitamentum, auro pernicioſius effuſo, quàm flamma. Extitere præterea torrentes ignei, ingenti bituminis, ac ſulphuris liqueſcente vi, ac veluti in fluuium igneum exundante. Bitumen quoque ſuperfuſum cùm arderet, ſaxa eliquauit. In quo ſenſu Maronianum illud accipiendum eſt.

*Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam* Virg. 1. Geor.
*Flammarumque globos, liquefactaq; voluere ſaxa.*

Huc etiã reſpexit Auguſtinus dum refert, *ex Aetnæ verticibus quondam torrentis vice, flammarum flumina cucurriſſe*. Aug. lib. 4. de ciu. c. 2. Bitumine eodem, quo præduri lapides colliquefacti, effectum eſt; vt mollia lapideſcerent, igne tenuiſſimo permeante, neque abſumente partes, ſed exiccante. Ita eadem Solis vi cœnum obdureſcit, niues liquantur. Porro bituminis ardentes riui, conuoluti in globos, ac veluti fluctuantes, tranſuerſim, non rectà ciebantur, nempe à ſpiritibus igneis intercurſantibus adacti, igni fulmineo, quem cum tonitru nubes efferũt, perſimilibus. quippe fulmina veluti errabunda in obliquum agi, obſeruant Meteororum periti. Ceterũ alia quoque miracula fulminum in igne Veſuuiano ſuſpeximus; pernicitatem illi tantam, vt non fugam modò, ſed ipſas quoq; cogitationes præuerteret; deiecta ea potiſſimum, quæ obſiſtebant, ijs, quæ cedebant, innoxijs; non paucos etiam interclusо ſpiritu exanimatos, vt in fulgetris ſolet accidere, nullo, aut leuiſſimo relicto conflagrationis inditio; hauſtos in ſinu matrum liberos, parentibus incolumibus; arſiſſe lodiculam, proxima culcitra intacta. Hæc, & alia pleraque id genus, tenuiſſimæ flammæ celeritatem declarant fulmini non abſimilem.

milem. Extitere denique inundationes: quæ aliæ, & aliæ in alias, & alias cauſas referendæ ſunt. Inundationes, quæ contigere poſt pluuias, ab ijſdem ſuam agnoſcunt originem. etenim aquæ pluuiæ, quæ antea exiguos diductæ in riuulos per plures tramites demitttebantur è Monte, obſtructis alto cinere, aliaque decidua materia montanis vijs ſimul aggeſtæ, quaſi collectis vndequaque auxiliaribus copijs, ſenſim excreuere in torrentem. qui præſtructis elicibus, nullo certo delatus alueo, quocunq; incidiſſet, agris, atque arboribus exitium importabat. Prima verò inundatio, quæ altero ab ortu incendij die, pluuiæ adſcribi nõ potuit; certè aquis ab ipſamet Mõtis aluo effuſis tribuenda eſt. quæ vi halitus elatæ è nouis hiatibus, quà data porta, exiliere, ſeruata flammis bituminatis fide. Sunt, qui affirment, vidiſſe ſe riuos igneos aqueis intercurrere, & ſupernatantem flammam, aquæ quaſi vehiculo deuehi, aduerſario elemento in triumphalem quodammodo ſibi rhedam conuerſo. Effudere ſe ſimul flammæ, & aquæ è Veſuuio, modo planè conſimili, quo eliſis nubibus, dũ inardent fulmina, funduntur pluuiæ. quò alluſiſſe
Iſai. 62. videtur Iſaias ijs verbis, *Vtinam diſrumperes cælos, & deſcenderes: aquæ arderent igni*. Mons igitur in nubem, ſonitus in tonitrum, flammæ in fulgetra, ignei lapides in fulmina; aquæ in pluuias euaſere. Neque inſolens, vi calidorum ſpirituum, quemadmodum ſiccantur quandoque flumina; dum, vt
*Beroſ. lib. antiq ſub Rege Aſſyri XVII.* obſeruat Beroſus, *apertis oſtijs montium aquæ in alueos regrediuntur*, atque intra priores anguſtias reſorbentur: ita laxatis terræ meatibus, nouas
fon-

fontium,ac fluminum ſcaturigines prodire. Namque in bello Mithridatico prope Apameam Phrygiæ vrbem, terræmotu concuſſa tellus nouas paludes,fontes, fluuios edidit. Neque id reticuit Ariſtoteles, cùm dixit, *aquas erupiſſe, factis terræmotibus*. Vtinam idem contigiſſet in Veſuuio: & qui manare torrens occœperat, perennaſſet in fluuium: aquas ab igne mercaremur, beneficium à clade. Hæc de hiſtoria, & cauſis incendij Veſuuiani; quod quidam in ſpem, quidam in metum trahunt. Non deſunt,qui bene ominentur. Aliqui Ignem, & Aquam, principia rerum omnium prædicant: ideo exulibus igni & aqua, tanquam bonis omnibus, interdici: ideo ſponſis ignem, & aquam præferri ſolita, auſpicium fœcunditatis: ideo à Lactantio pronunciatum, *igne, & aqua vitam humanā conſtare: ignem ſoli homini datum: igne nos vti,qui cæleſte animal ſumus: quoniam ignis è cælo eſt*. Igne adijciunt primùm mortales cœpiſſe conuiuere: igne è nubibus miſſili Ceraunias interdum pretioſas deferri, ac veluti gemmeam tempeſtatem:igne Zoroaſtrem abſumptum, tranſcriptumq; illico ad ſuperos, quaſi iam diuinitate potitum: ignem Perſis eſſe, Lycijſque ſacrum: igne latam à Deo, promulgatamque Hebræis legem inter incendia montium,dum *Mons Sinai fumaret eò,quòd deſcendiſſet Deus in igne*: Igneæ quodammodo, vt Iuſtinus animaduertit, Platoni Deum eſſe naturæ: Igne felicitatem; igne, vt Seruio Tullo contigit, imperia ipſa portendi. Denique vicinis vrbibus, Neapoli,ac Romæ,ad quarum læuā Veſuuius ſitus eſt,iuxta veterum haruſpicum effata, nō niſi fauſta,

*Conimbr. in meteor. tract. 12. c. 8.*

*Ariſt. lib. 2. meteo. ſum. 2. c. 2.*

*Plutarc. in probl. c. 1.*

*Alex. genial. lib. 2.*

*Lactan. diu. inſt. lib. 2. c. 9.*

*Vitru. lib. 2.*

*Plin. lib. 37. c. 9.*

*Greg. Turon. hiſt. Francor. lib 5.*

*Pier. Valer. in hier. lib. 46.*

*Exod. c. 9.*

*Iuſtin. orat. paranet. contra gen.*

*Liu. lib. 1.*

ac proſpera auſpicari nos poſſe cõtenditur: quan-
*Virg 2. Aen.* doquidẽ *Intonuit læuum*. Leuiuſcula profectò ſunt iſthæc,& digna vix,quæ audiantur. Alij, dum rem propius attingunt, pollicentur ſibi fertilitatem à cinere confouente terræ calorem, ſpiritibus intus obſtrictis.cinere augurantur reparanda damna, quæ flamma intulit: quaſi Phœnicis in modum Veſuuius conflagrauerit; vt vitam duceret à fune-
*Strab. lib. 5.* re,vires à cinere. Adſtipulatur his Strabo,qui Ve-
*Caſſiodorus varia. ep. 50.* ſuuiani ſoli fertilitatem cineri adſcribit. Caſſiodorus fauſtum ducit auſpicium ab arena. *Vomit*, inquit, *fornax illa perpetua puniceas quidem, ſed fertiles arenas.quæ,licet diuturna fuerint aduſtione ſiccatæ; in varios fœtus ſuſcepta germina mox producunt, & magna celeritate reparant,quæ paulò ante vaſtauerãt.* Hæc ille,ingentis mali ſolatia leuiſſima;&,vt liberè dicam,quod ſentio,ſpes planè repoſitas in arena. Agnoſcitur iactura præſens: promittitur poſt interualla temporum è ſterili arena, & infelici cinere reuictura ſoli felicitas. Adeo ſunt cupiditatis humanæ in deplorata re ſpes pertinaces.Speratur aliquid fortunæ melioris telluri: timetur deterioris mari. Procurrit Veſuuius in Neapolitani ſinus craterem bijugus Mons vno vertice. Hoc dedit Natura munimentum, vt potiſſimùm Euri ſubſolani inde flantis à ſubiecto mari rabiem arceret. Nunc,deiecto Montis culmine,ac veluti arcis deturbato faſtigio, liberior illac ventis ad mare patet excurſio. Quamobrem fretum importuoſum, neque hactenus nautis ſatis fidele, erit deinceps etiam formidandum; futurum,vti metuo,non iam Sirenum lenocinijs,ac fraudibus,ſed procellis, ac

nau-

naufragijs infame. Auguria quidam adijciunt multò triſtiora. Nimirum bella præſagiunt, peſtilentias, famem, conſulto Dione, alijſque ſcriptoribus: apud quos hæc ipſa mala poſt Veſuuianas conflagrationes eueniſſe legimus. Olympiadem obſeruant, cùm è Philippo Macedonum Rege concepit, ſomniaſſe, faculam in aluo ſuccendi incendia toto terrarum Orbe miſcentem, belli præſagium, quo poſtmodum, incēdente Alexandro, Europa, atque Aſia conflagrauit. Hæc paſſim iactant Hiſtorici. Audent etiam decernere de his Poetæ. Hecubam proferunt face fœtam, atque ignes enixam iugales, omina belli, quo arſit Troia: Lauiniā, comas flamma ſponte allambente, claram fore, haruſpices pronunciaſſe

*Dio in Tito. Sigon. de Imper. Occiden. lib. 16. Platina in Bened. II. Pluta. in vita Alex.*

*Virg. 10. Aen.*

*Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.* *Idem 7. Aen.*

Ideo ad Veſuuiani ignis aſpectum œſtro fatidico Poetæ perciti iam vulgo, ducibuſque canunt *Bella, horrida bella*. His Mathematici adiunguntur ij, qui ſe Aſtrologos venditant. Genus hominum, quod ex aduerſis æquè, ac proſperis famam captat, rarò diuinans, ac fortuito; plerumque fallax, & infidum. Pronunciant hi, eodem occurſu, congreſſuque ſyderum montes flamma, regios animos ira excandeſcere: vnde diſcordiæ, motuſque bellorum. Hoc non tam incendium fuiſſe clamitant, quàm prodigium: omnia bellis arſura, quaſi Veſuuianus ignis in cometam ceſſerit, ſplendore ferali, ac portentoſo. Præuium conflagrationi fuiſſe Lunæ deliquiū animaduertunt, quadrato Martis appulſu percuſſæ: Martem quoque decimo quarto Leonis gradu concluſum, actumque in rabiem.

*Idem 6. Aen.*

biem. Hæc aſtrorum obſeruatores, motus aſpe-ctuſque ſyderum nõ tam metiri ſoliti, quàm mentiri: iudice me, ſi minus è republica eliminandi, certè exauctorandi. quippe vanis poſt damna timoribus nõ meticuloſum modò vulgus, ſed Principum quoque aures imbuunt. ad quos faciles cõparant ſibi aditus, ſiue mendacijs aſtra trahẽtibus ad ſtudia potentiorum; ſiue innata quadam cupiditate mortalibus, quod natura denegauit, prænoſcendi futura. Scilicet ideo timenda ſunt bella, quia Veſuuij iam apta flãmæ materia conflagrauit. Antiquioribus obſeruata hæc auguria, & iam pridem cum ethnica ſuperſtitione antiquata. Bellum, & pax in diuino nutu ſunt poſita. Propior ijs cauſa ex eo ducitur, quod regni rationibus conducit; & vel tuendo, vel propagando imperio prodeſſe, aut officere noſcitur. Vnico bella afflantur aſtro, amore dominandi. Quòd ſi augurijs ducimur; omnia ſunt nobis auſpicatiſſima. Quippe ſub ortum Alexandri, Dianæ Epheſinæ apud Græcos incendium Græciæ felicitatem, atque imperium præmonſtrauit. Neque deeſt *Aquilæ nido*, vt adnotauit Plinius, *lapis ætites, nihil igne deperdens*. Et haſtæ Romanæ ſub Sabinum bellum ardere viſæ, Romanis victoriam prænunciarunt. Propinquior peſtilentiæ, famiſque metus. nam alteram è Montis latebris inhalata mephitis; alteram cinere obruta ſemina, & agrorum vaſtitas minatur. Sed, vti ſperamus, peſtilentiam flammæ ipſæ, purgato aere; ſterilitatem opportunæ pluuiæ depulere. Noua è Veſuuio eruptura ſubinde incendia ominatus eſt Niphus. Omen comprobatum experientia pæne omnium ſecu-

*Plutar. in vita Alex.*

*Plin. lib. 10. c. 3.*

*Pier. Valeri. lib. 46.*

*Niphus in meteor. Ariſt. lib. 2. ſum. 3. c. 2. ante explicat. VI. ſigni.*

ſeculorum, recurrentibus ijſdem incendij fontibus, atque intra vaſtiſſima montis receptacula renaſcente materia, quæ nouis nutrimenta ignibus præbet. Poſtrema prænunciatio ſupereſt, quamdiu perduratura ſit hæc ipſa, quam experimur, conflagratio: cui narrandæ finem facio, quamuis Veſuuius flagrandi finem non fecerit. Siquidem adhuc fumum expirat: adhuc per interualla cinerem expuit: adhuc torrentes exudat: adhuc theatrales excitat lacrymas: adhuc tragica dat ſpectacula. Nondum reductum ſcenæ ſiparium: nondum vacat Orcheſtra: nondum peracta eſt fabula; ſi tamen fabula, quæ vera dat funera. Nutant ſuſpenſi expectatione animi, quò tandem ſit tanta res euaſura. Miſerrimum profecto eſt, accepta iam pernicie, adhuc luctari cum metu. Si conſulamus Ariſtotelem peritiſſimum in effectis naturæ præuidendis, prædicendiſque veluti hariolum: augurari de incendio licebit id, quod ille de maximis terræmotibus præmonuit. quippe vtraque ex eodem fonte naſcuntur. *Cum*, inquit, *fortis factus fuerit terræmotus; non mox, neque ſemel ceſſat agitatus. ſed primò quidem vſque ad quadraginta dies agitur: poſterius autem & ad vnum, & ad duos annos dominatur ſecundum eadem loca. Quapropter, ſicut in corpore pulſus non repente ceſſant, neque citò, ſed per moram, marcefacta paſſione: ſic & principium, à quo exhalatio facta fuit, & impetus ſpiritus palam eſt, quod non mox omnem conſumpſit materiam. Quouſque igitur conſumantur reliquiæ horum, neceſſe eſt quaſſare.* Hæc ille, poſt quadraginta dies annuum, aut etiam bienne ominatus incendium. Si quid interea in

*Ariſt. l. 2 meteor. ſum. 3. c. 2.*

Veſu-

Veſuuiano fumo luce dignum, vel noui contige-
rit, vel contigiſſe iam nouerim; narrationi huic at-
texam. Scribent hæc alij cothurnato ſtylo, & tan-
ta digno tragœdia. Hæc amicorum ſuaſu à me
ſcripta curſim inter excurſiones flammarum, *are-*
Lucæ c. 21. *ſcentibus hominibus præ timore*, areſcente ingenio,
areſcente calamo.

# APPENDIX
# DE NOVIS TERRAEMOTIBVS.

SCripſeram hæc fere intra menſem ab ortu incendij: cùm noui terræmotus, ijque creberrimi cogunt me priori narrationi, vti ſpoponderam, hæc pauca ſubtexere. Dixeram ſub incendij exordium ſæpiſſime ſuccuſſatam tellurem, biduoue iactatam formidine maiore, quàm clade. adieceram eorum terræmotuum originem referendam eſſe ad ſpiritus igneos. qui, cùm è Veſuuij latibulis cinerem, lapideſque ſuſtollerent, inter hiatus anguſtias exitum eluctati, aere vehementius concito, montem concuſſerint, & nexu quodam ſola terrarum monti finitima. Quemadmodum, dum tormenta ænea pilas explodunt, concuti vicina loca experimur, vmbratili quadam terræmotus imagine; ad exitialis illius peſtis afflatum quodammodo ingemiſcẽte aere, contremiſcente tellure. Multis id ſuadere conatus addideram, defecto iam Veſuuij vertice, ac vaſtiſſima patefacta voragine, terræmotus conquieſſe. Nunc inſtaurati non tam tellurem videntur, quàm meam de ijſdem ſententiam labefactare. Quippe Montis vtrique lateri adnixa oppida, pagique, poſt perbreues inducias, reualeſcentium terræmotuum vi pæne perpetuò vexati. In vrbe verò Neapoli, inter quam, & Veſuuium non parua planities interiacet, terræmotus ab ineunte Iunio & frequentes, & acerrimi auditi: cer-

tè

tè cum prioribus conferendi; niſi quòd in ijs rei nouitas,& inſolentia viam terrori ſtrauerant: hos, vt in venalium pretio ſolet accidere, reddit ipſamet copia viliores. Aſſuetudo quoque & admirationem, & timorem imminuit. Inſitum namque mortalibus noua magis, quàm magna mirari: & formido minor inceſſit expertos ſe non ſemel indemnes. De horum origine perſuaſum non paucis, tunc terram concuti, cùm abrupta vi latentium ignium, intra hiatum decidunt Montis fragmina. Siquidem tantus Mons,opus olim gaudentis, ac veluti ſuperbientis Naturæ, magna iam ex parte corruit, ſiue inteſtino abſumptus incendio, ſiue mole ſua. Dumque in ſua viſcera recidiuus,in ingentes cauernas relabitur; inter natiuos ignes rogo ſuccenſo, veluti contumulatur in ſe ſe. Hanc generatim omnibus terræmotibus cauſam tribuit ex Anaximene Seneca, terræ tremorem eius partibus adſcribens: quæ reuulſæ introrſum deuoluuntur in præceps,ſiue ignis vi, ſiue vitio vetuſtatis. Nimirum ætates habent elementa etiam ſuas: & nihil à ſenectute tutum. Idem his expreſſit carminibus, qui Parnaſsum in Lycæa tranſtulit Lucretius.

*Anaximenes apud Senecã in libel. de terræmotu.*

*Lucret. lib.6.*

*Terra ſuperna tremit magna concuſſa ruina:*
*Subter vbi ingentes ſpeluncas ſubruit ætas.*
*Quippe cadunt toti montes, magnoque repente*
*Concuſſu, latè diſcerpunt inde tremores.*

Itaque, dum dilacerato Veſuuij latere,ſaxa ſubinde diſſiliunt, tunc dumtaxat ſubſilire terram, quidam rentur. & verò perperam: nam, cum terræmotus frequentiſſimi extiterint, ſi quoties terra

con-

contremuit, toties, diffiſis lateribus, immanis lapidum ſtrues aceruatim de Monte decuſſa eſt; actum iam pridem foret de Veſuuio. Enimuerò, ſi Poetis hic philoſophari liceret: gigantes dicerent in Veſuuianis campis, qui, Diodoro teſte, Phlegræi dicti ſunt, olim contra Iouem depræliatos, pleroſque ibidem etiam conſepultos, adhuc ſpirantes, feſſoſq; pondere, mutare lateri ſedem; eoq; motu terram ſuccuti. Quamobrem Latinus vates de Encelado cecinit, fulmine ſemiuſtum iacere ſub Aetna, ſubſtrata fulciendo Monti mole corporis:

*Diodorus Siculus lib. 4.*

*Et feſſum quoties motat latus, intremere omnem*
*Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.*

*Virg. Aeneid. lib. 3.*

Hæc eadem de fumo, qui continenter è Veſuuio ducitur, & inter currentibus terræmotibus tradere in expedito eſſet: ſi cum Poetis liceret, de Gigantibus mendacia cudere, vt ita dixerim, Gigantea. Parum ab his aberrant Aſtrologi, qui iuxta Babyloniorum placita, teſte Plinio, terræmotus deriuant à vi trium ſyderum fulmineorum, Soli occurſantium circa quadrata Mundi. Sanè, cùm in ſupernis orbibus, quem vocant *trepidationis motum* Aſtrologi deprehenderint: quid ni à cælo tellus quoque trepidare didicerit? Expedirent etiam his ſe facilè tricis Mathematici ij, qui ab ortu ad occaſum circumferri terram affirmant, immoto cælo. nulla enim nouorum terræmotuum ratio ijs reddenda eſt, quibus perpetua eſt terræ motio. quæ ideo ſtare videtur, quia rapidiſſimè circumagitur, oculorum ſenſum fallente pernicitate motus, atq; æterna vertigine ſtabilitatem ementiente. Ingenioſum primò Heraclidis, tum Cupernici

*Plinius lib. 2. c. 79.*

*Heraclides apud Albert. 2. cæli trac 3. Cupernicus in lib. de Reuol.*

deliramentum, ijs tantùm probandum, quibus immobilia verti monſtret emota mens. Ridiculum quoque foret, ſi de terræmotibus his, qui à Veſuuiana conflagratione deriuantur, Thaletis Mileſij ſententiam ſequeremur. qui docuit mari terram ſupernatare, *tanquam grande nauigium*; tunc verò moueri, ac veluti fluctuare, cùm aquæ, quibus innititur, vehementius concitantur. Quantum porrò foret dementiæ eos terræmotus in aquas referre, quos à Veſuuiano igne proficiſci, pæne oculis contuemur? Igitur, vt modus appareat, quo tellus à ſubiecto igne quaſſatur, res eſt paulò altius repetenda; ac terræmotuum, iam conſeneſcente incendio, renaſcentium origo è ſuis ducenda principijs. Terræmotuum vniuerſim cauſam eſſe ſpiritum intra terræ inanitates conſtrictum, exploratum eſt ijs, qui Ariſtotelis veſtigijs inſiſtunt. Spiritum appello exhalationem ſiccam, & calidam, quæ maſcula vi caloris è terræ ſinu progignitur. Quia verò exiguo concluſa corpuſculo ſub aſpectum non cadit: ideò quaſi à corporis concretione ſeiuncta ſpiritus dicitur. Tam tenue illud eſt, quod turres eruit, quod vrbes haurit, quod terræ molem exagitat. Terræmotum ab incluſo ſpiritu effici, ita breui argumentatione demonſtro. Omne quod mouetur, aut mouetur ex ſeſe, aut ab alio. atqui tellus non mouetur ex ſeſe. nam, iudice Ariſtotele, quæcunque principium motus in ſe ipſis continent, viuentia ſunt, & anima prædita. tellus autem inanime quiddam eſt. neque enim terram, vt ille ait,

*Thales Mileſius apud Albert. loco cit.*

*Ariſt. 8. Phyſ. t. 29.*

*Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus*

*Virg. Aen 6.*

*Mens agitat molem; & magno ſe corpore miſcet.*
Quod de Mundi totius anima Platonicus Poeta cecinit. Quale porro animal tellus, quod neque quotidiana ex aratris illata vulnera perſentiſcit: neque progredi valet, aut regredi; mobile dumtaxat; quia tremulum. Itaque, cùm terra non arbitrio moueatur ex ſeſe, nec niſi ad centrum natiuo pondere deferatur: neceſſariò fit, vt in alijs motibus à centro deuia motricem vim agnoſcat alterius. Aut igitur alterius extra, & ſupra ſe; aut alterius intra, & infra ſe. Non extra, & ſupra; neque enim vnquam tanta vis ventorum aerem peruagata in terram incumbit; vt eam vel tantillum è ſua ſede dimoueat. Illa verò Archimedis effata, *Quolibet moueri quodlibet*; & poſſe ſe, ſi pedem extra terram figeret, Mathematicis machinis terræ libramenta conuellere; magnificentius ab eo iactata, quàm verius. Quamobrem cùm in terræmotibus nullum mouens appareat, quod in extima terræ facie ſupernè locatum ſit: reliquum eſt, vt mouens infernè deliteat. Porrò intra terræ receſſus, ac latebras aut Aer, aut Aqua, aut Ignis intercipitur, aut miſta corpora, metalla potiſſimùm. inter quæ præcipua ferrum, & aurum ſub terræ fodinis Natura clementer abſcondit, commiſeratione quadam generis humani, alterum crudelitati ſubducens, alterum cupiditati. Miſta hæc, quæ ſolidè concreta terream ſubſtantiam ſapiunt, neque facilè moueri poſſunt, neque mouere. Aer, & Aqua fluida quidem ſunt corpora; ſed ſubterraneis cauernis incluſa, non eſt vnde impetum tantum concipiant, vt terræ ſtabilitatem amoliantur. Supereſt

*Archimedes apud Pappũ Mathem. coll. lib. 8 probl. 6. prop. 10.*

igitur, vt motus terræ igni adſcribatur inter elementa cetera præſtantiſſimo tum leuitate, tum vi. Sed quonam modo id efficiat, eſt vlterius inueſtigandum. Nam, cùm ignis comburat potius, quàm concutiat: ſane hoc præſtare non poteſt, niſi ſatellitio ſpirituum, quos calore progignit. Quippe his facultas ineſt & maximè mobilis, & motrix. Hoc, quo ſolet, acumine confirmat, cùm de terræ motibus agit, Ariſtoteles. Qui, *terram*, inquit, *à Sole, & ab eo, qui in ipſa eſt, igne incaleſcit: vt multus quidem extra, multus quoq; intra fiat ſpiritus.* Paulò poſt. *Conſiderandum vtique erit, quale maximè motiuum erit corporum. neceſſe enim eſt ad plurimum natum ire* (id eſt, quod per loca plurima facilè tranſmeat) *etiam vehementiſſimum maximè tale eſſe. Vehementiſſimum eſt, quod citiſſimè fertur. percutit enim maximè propter velocitatem. ad plurimum autem natum eſt pertranſire, quod per omnia ire maximè poteſt. tale autem eſt, quod ſubtiliſſimum. Quare ſiquidem ſpiritus natura talis eſt, maximè corporum ſpiritus motiuus.* Vnde paucis interiectis ita infert. *Non igitur Aqua, neque Terra cauſa vtique erit motus; ſed ſpiritus, cùm intro fortè fluxerit, qui extra exhalat.* Comprobat id duplici experientia. Primam innuit ijs verbis, *Qui extra exhalat*. videmus enim fere poſt terræmotus ventos exiſtere. nempe intra terræ ſepta obſtricti ſpiritus, tanta vi obſtantia quæque inuadunt; vt tandem euadant. Altera experientia ſumitur à tranquillitate futuri terræmotus indice. *Fiunt enim*, inquit, *tranquillitate plurimi, & maximi terræmotus*: nempe cælo ventis immuni, clandeſtinas rixas, ac bellum

*Ariſt. lib. 2. Meteor. ſum. 3. c. 2.*

domeſticum intra terræ cauernas apparantibus. Nimirum præcurritur terræmotui ſilentio vniuerſitatis, integris ad exaudiendum terræ fragorem auribus. Comprobat id ex eo Ariſtoteles, quòd terræmotus plerumque contingunt vehementiores noctu, quàm interdiu; & meridie, quàm ſpatio diei reliquo. Noctu quidem: quia tunc ſpiritus intra terræ cubilia deſident conſtipati à frigore, à Sole non euocati. *Nocte*, inquit, *plures, & maiores fiunt terræmotus.* Rationem infra ſubijcit. *Quia noctes diebus tranquilliores ſunt propter abſentiam Solis.* Meridie verò: quia hæc diei pars media tranquillior eſſe ſolet, quàm ceteræ, tunc maximè terris è cæli faſtigio dominante Sole. *Sol*, inquit, *cùm maximè dominatur, diſſoluit exhalationem in terram. dominatur autem maximè circa meridiem.* Quamobrem præmiſerat, *Terræmotus, qui fiunt die, fieri circa meridiem: quia tranquilliſſima eſt, vt in pluribus, diei meridies.* Enimuero terrarum concuſſioni tranquillitate præluditur, ſecundis aduerſa ſuccedere in hoc quoque præmonente Natura. Ad eandem cauſam referas alia ſecuturi terræmotus indicia. Nam ſi ſub Solis occaſum, ſereno cælo, nubeculam videris non obliquatam in flexus, ſed rectà longo tractu porrectam: nocturnum illa tibi, Ariſtotele augure, terræmotum præſagiat, quippe certum tranquilliſſimi aeris argumentum nulla ne tenui quidem aura perflati: quæ leui pulſu nubeculam facilè ductilem ſuo diuaricatam tràmite, hinc, aut inde detorqueat. Aer verò à vẽtis prorſus exẽptus, ac liber, ſpiritus infra detentos indicat, & ſubtus intumeſcentem procellam. Ex his liquidò conſtat, à

ſpiri-

ſpiritibus intra terræ cancellos obſeptis terræmotus exciri. Spiritibus vim calor ſufficit: leuiſſimoq; halitui tãtum roboris adijcit; vt, emotis terræ cardinibus, nõ rarò montes euertat. Sed quo pacto id fieri poſſit, paucis exequar. Caloris eſt, partes diſſoluere, quæ frigore concreſcunt. ſolutis ampliora ſpatia, fineſq; protendit ijs, quæ ſpiſſata continebantur in arcto. Hinc fit, vt exhalatio, calore quaſi ſe maior effecta, in propinqui corporis ſedem inuadens, illud conetur è vicinia deturbare. Siquidem idem ſpatium à duplici corpore occupari nequit. Et quemadmodum ab hac rerum vniuerſitate locus excluditur planè vacuus: ita quoque duplicato plenus, neque inane, neque ſuperfluum probante Natura. Quamobrem, ſicut ad ſubterfugiendum vacuum ſubitos aquarum aſſultus videmus, nullo impellente ſurſum, & alia id generis vſq; ad miraculum: ita non minore Natura ſtudio prohibet, corpus geminum vnico includi ſpatio: quam Philoſophi *penetrationem* appellant. Eius odio terra conuellitur, atque in hiatus diducta diſcerpitur. Etenim quandoque calor tanta vi funditur; vt & maximam ſpirituum copiam quamcitiſſimè procreet, & iam procreatos è terræ meatibus, aut cauernulis, quibus quaſi ergaſtulis conſtricti tenebantur, educat. eductis extemporaneum domicilium quæritur: quando nequeunt ſine vlla ſede conſiſtere. Dumque corpora reliqua terræ ſinu intercepta obſtinatè hoſpitium pernegant: vrgent illi vi caloris adacti, ac demum extorquẽt. Et quoniam, vt diximus, Naturæ legibus cautum eſt, ne plura vno loco conſideant: ſpiritus corpora ſibi

fini-

finitima impellunt; vt eorũ ſuccedant ſedibus. Ab his loco pulſis trudũtur media, à medijs poſtrema, à poſtremis exitus aut ſibi, aut ſpiritibus intercurſantibus quæritur. Terra ſuæ obiectu molis obſiſtit. Ita ſpiritus dum enituntur, dum premunt, dum premuntur, dum irrumpunt, dum erumpunt, terrã cient. Hæc intra penitiſſimos Naturæ receſſus oculis planè lynceis introſpexit Ariſtoteles: qui *cauſa*, inquit, *eſt motus ſpiritus; cum forte intro fluxerit; qui extra exhalat*: Ad inſtitutum redeo, vnde modò deflexerã. Flagrant adhuc Veſuuiana viſcera, ac perpetuò per os voraginis tæterrimum fumum inhalant. Ignis initio materiam bituminatam, ſulphuream que depaſtus, quam ſpatia ſeculorum congeſſerant, magnum excitauit incendium. Hæc immenſa ſpirituum vis effuſa, dum inter hiatus anguſtias elideretur ad Montis latera: terræmotus eos conciuit; quorum vel ſola recordatione contremiſcimus. Nunc, cùm vires nondum ſuas flamma conſumpſerit; & viuant adhuc, etſi aliquantulum conſopiti, nunquam tamen intermortui, non modicæ ignis reliquiæ: noui ſpiritus intra Veſuuium, flammæ ſublatentis vi, in illa veluti Vulcani officina cuduntur: cuſi, aggeratique inflammantur: quippe ſicci, & calidi, igniq; affines: inflammati cõcitantur ex imo ad ſublime: concitati terrã pulſant. Hanc Ariſt. terræmotuũ cauſam in Veſuuiano igne proſpexit; dum ait, *terram à Sole, & ab eo, qui in ipſa eſt, igne incaleſcentem, multum quidem extra, multum quoque intra efficere ſpiritum*. Additque paulò poſt, *ſpiritum eſſe maximè corporum motiuum: quia ignis, quando cum ſpiritu fuerit, fit flãma; ferturq; celeriter.* *Ariſt. loco citato.*

Ex

Ex his facilè apparet incendij cum terræmotu cognatio. Quamobrem mirum nõ eſt, incendio nondum extincto, adhuc vigere terræmotus. quaſi eo motu tellus ignem in venas illapſum conetur excutere, fremitu etiam indignationem teſtante. Illud hac in re difficultatem exhibet non contemnendam: quòd terræmotus fiunt, vt dictum eſt, cùm *ſpiritus intro fluxerit*. Si quando autem terræmotus contingunt, dum ſpiritus exhalatur: id ſolùm fit, cùm arctior eſt exitus, quàm vt capere turbam poſſit ingruentium ſpirituum. Tunc enim ij, qui detinentur, terram quatiunt. Atque id cauſæ eſſe diximus, cur inter Veſuuianæ conflagrationis initia, difflatis vndique ſpiritibus, adhuc terræmotus exiſterent, nempe propter anguſtias faucium. Quapropter obſeruatum eſt, amplificata voragine, terræmotus Neapoli per menſes aliquot ſiluiſſe. Nunc neſcio quo pacto integrati: dũ per ſpiramẽta vaſtiſſima, perruptis repagulis, nubes fumeæ volutantur. enimuero terræmotus prohibet expiratio. Quamobrem, vt à magiſtra experientia didicit Ariſtoteles, rarò æſtate terræmotus contingunt. Nimirum ſpiritus è terræ gremio per laxos nimio calore meatus nulla vi ſenſim ad auras prodeunt, ſubterraneis cauernis deſertis. quæ idcirco, vt in putealibus aquis apparet, æſtate ſunt, quàm hyeme frigidiores. Hinc etiam fit, vt terræmotus tum Autũno, tũ Vere frequentiores ſint, quàm vel hyeme, vel æſtate, per hyemem nimiùm conſtricto, per æſtatem nimiùm ſoluto halitu. ſcilicet inter niuiũ, atque ardorum iniurias inconcuſſa Tellus inter Autumni diuitias cõtremiſcere didicit, dum fructib us

*Ariſt. lib. 2. Meteor. ſum. 3. c. 2.*

tibus redundat; inter Veris delicias, dum floribus redimitur, magna infortunia ad dulciores anni partes traducente Natura. Quod ab Ariſtotele obſeruatum tranſcripſit Plinius. qui *Autumno*, inquit, *& Vere terræ crebrius mouentur. ideo Galliæ, & Aegyptus minimè quatiuntur: quoniam hic æſtatis cauſa obſtat, illic hyemis.* Gallijs Germaniam, & Aquilonares plagas; Aegypto reliquam Africæ oram, & Hiſpaniã adiungas, quæ ab Africa anguſto freto dirimitur: quòd illæ regiones hyemem; æſtatem hæ referant: in ijs quidem terræ ſinum niuibus, geluq; conſtrictum Solis calore ad gignendos ſpiritus minimè violante; in Africa verò, Hiſpania, & calidioribus regionibus expiratione perfacili terræmotus arcente. At Italia temperatiſſima Mundi regio, eæque potiſſimùm Italiæ vrbes, quæ verna gaudent cæli temperie, terræmotui maximè ſunt obnoxiæ, Sole ad ſpiritus procreandos, ſolo ad continendos idoneo. Ita pulcherrimam Orbis terrarum partem nõ terræ minus, quàm fortunæ motibus Natura ſubiecit, perpetua nutãtem iactatione rerum, ac veluti concuſſu quodam collabentis felicitatis. Ad rem redeo. Si terræmotibus loca calida nunquam, aut rarò vexantur, diſſipato, diſiectoq; halitu: cur adiacentes æſtuanti Veſuuio campi tam crebrò quatiuntur: dum per hiatus latiſſimos vndante fumo, liberè ſpiritus effluunt? Enodandæ difficultatis duplex mihi aperitur modus. Primus ducitur à caueis: à quibus voragini ſubſtratis fumi, & halitus fit expiratio. Nouem paulò poſt ortum incendij, vti ſupra in narratione diximus, deprehenſæ: è quibus fumeæ nebulæ ad os

*Plinius lib. 8. c. 8.*

P vo-

voraginis euoluebantur. Paucis poſt menſibus repertæ tres, obſtructis ceteris. quippe creuerat vorago ruina laterum: quorum partes deciduæ plura ex ijs, per quæ halitus efflabatur, foramina obduxerant. Imbres etiam, qui poſt incendium, æmulatione quadam ignium, largiſſimi ceciderunt, intra montis hiatũ effuſi ſpiramenta quædam fumi emiſſaria clauſere. Itaque redactis nunc in priores anguſtias, qui deliteſcunt, ſpiritibus, terræmotus repetuntur. Argumentum eius rei non leue ſunt terræmotus non ſemel ſecuti paulò poſt, quàm è voraginis faſtigio exeſa fumo ſaxa deciderant. Obſeruatum quoque eſt, terræmotus hos non raro eueniſſe poſt pluuias, ſiue oppletis infuſo imbre receptaculis, atque inde detruſis, pulſiſque ſpiritibus; ſiue conſtrictis terræ meatibus, per quos tenuiſſimus halitus auolabat. Vtramque rei huius cauſam reddidit Ariſtoteles, docens terræmotus fieri poſt pluuias, *& eo quòd*, inquit, *amplior fiat intus exhalatio* (quia ſcilicet expiratio intercluditur) *& eo quòd intercipiatur in anguſtioribus locis, & compellatur in minorem locum talis ſegregatio, repletis concauitatibus terræ aqua*. Hac de cauſa vrbes crebris cloacis ad excipiendam eluuiem, atque ad mare tranſmittendam cauatæ aut minus quatiuntur, aut innoxiè. quod de vrbe Neapoli iam tum obſeruauit Plinius. Alter enodandæ difficultatis modus petendus eſt à copia ſpirituum: quæ quandoque tanta eſt, vt & expiranti flammæ materiem, & terræmotui ſuggerat. etenim, quando ſpiritus per patẽtes ad aerem aditus ſiue inflammatus in ignem; ſiue abreptus in turbinem, totus effertur; incendia exi-

*Ariſt. lib. 2. meteo. ſum. 3. c. 2.*

*Plin. lib. 2. c. 82.*

exiſtunt, aut venti: quando totus terræ clauſtris occluditur, terræmotus: quando partim effertur, partim clauditur; tum aeri fumum, aut flatum, tum terræ quoque motum ſummittit. Vidit hoc, vt cetera, Ariſtoteles. qui, *ſpiritus*, inquit, *aliquando quidem continuus extra fluit omnis: aliquando autem intra omnis: aliquando & partitur*. Hinc paulò poſt infert, *tranquillitate fieri plurimos, & maximos terræmotus: quia continua exiſtens exhalatio ſequitur vt in pluribus impetum principij. quare aut intro ſimul, aut ſimul extra fluit omnis*. Subdit tamen, *quoſdam fieri terræmotus etiam flatu exiſtente*. Hoc ex eo deducit, quòd præmiſerat, *ſpiritum non ſemper omnem extra, aut omnem intra fluere, ſed aliquādo & partiri*. tunc enim pars ſpirituum liberiorem ſortita exitū in ventos effunditur: pars terræ concluſa latibulis muſſitat: & inuidia, credo, aliorum, qui per aerem diuagantur, obmurmurat. Addit etiam, *tunc terræmotus minores magnitudine fieri: propterea quòd diuiſum eſt principium, & cauſa ipſorum*. Hinc licebit non ſine ingenti admiratione conijcere, quàm exaggerata intra Veſuuij penetralia lateat vis ſpirituum. qui, dum continenter è ſupercilio Montis in flatus euoluuntur, ac fumum; eodem temporis articulo terræmotus non debiles, ac perraros, ſed validos, & crebros exuſcitant. Quota pars in aciē educitur, quando ij ſpiritus, qui veluti intra vallum ad cuſtodienda caſtra ſe continent, vehementiſſimè terram dimouent? enimuero dum palam flamma, fumo, cinere impetimur; per latentes quoque obſeſſi cuniculos pulſu ſpirituum arietamur. Parum eſt, vnico bellum cū elemento geri: niſi ſimul

*Ariſt. ibidem.*

in aerem, ac tellurem inuadatur. neq; aquis parcitur. Etenim hæc eadem ſpirituum copia, à quibus aer fumo, tellus motu infeſtatur; aquarum etiam torrentes eiectat. Menſe ſuperiori ab ijs qui Veſuuij maritimas radices accolunt, poſt præuios terræmotus murmur auditum veluti decurrentis è monte torrentis. Ignis defluxum aliàs experti, cõparauere ſe denuo trepidabundi ad fugam. Dum turbatur in oppidis, torrens aqueus in campos decidit. Ab aqua beneficij loco parua clades accepta, quæ ingens metuebatur à flamma. Erat eo die cælum impluuium, ne quemquam ſuſpicio ſubiret ſubitò collectæ ex imbribus aquæ, cumulatæque in torrentem. Quamobrem, cùm nõ appareat, vnde repente nouus hic torrens extiterit; fatendum eſt, erupiſſe ex hiatu montis, efferueſcentibus, atq; exultantibus aquis vi ſpirituum. quemadmodum, dum ollæ flamma ſubijcitur, aqua labris exuberat. Quippe montanis cauernis aquarum magna vis conditur, an delabentibus imbribus, atq; intra hiatus montium receptis, an aere frigido ſubterraneis antris incluſo ſenſim concreſcente in humorem aqueum. Vnde primò ſtillicidia, ac tenues fontium ſcaturigines; tum inexhauſtæ fluminum perennitates. In quo ſenſu accipias illud Poetæ

Virg. Georg. lib. 4. *Omnia ſub magna labentia flumina terra.*

Nouos è Veſuuij voragine proſiluiſſe torrentes, ſi cui fortaſſe videbitur incredibile, legat Cardinalem Contarenum in libro ſecundo de elementis. vbi teſtatur, ſe Valentiæ in Hiſpania vidiſſe ſereno cælo ſubitum, dehiſcente terra, noui torrentis ortum, qui effuſus in campos vrbem verſus

ſus excurrit, vaſtitatem, & cladem importaturus: vnde cùm ſolo murorum obiectu arceri non poſſet; vix nouis aggeribus, obicibuſque repulſus, & corriuatus ad littora, tandem ad mare decubuit. enimuero eadem ſpirituum vis & terræmotus, & inundationes creat. Atalantam Græciæ peninſulam poſt terræmotum perrupto aquis accurrentibus Iſthmo, mari circumuentam atq; inter inſulas repente aſcitam, tradit ex Thucydide Diodorus. Terræmotum, quo plurima Rhodiorum, & Aſiæ oppida conciderunt, conflagratio, vt obſeruat Baronius, & inundatio excepere. Terram ſub Gallieno motam, & per idem tempus multas vrbes mari demerſas, narrat Trebellius. Nimirum ijdem ſpiritus terram è ſua ſede dimouent; aquam è ſua: ijſque impellentibus, terra è centro, mare è littoribus exilit, violatis in vtroque elemento Naturæ legibus. Quocirca futurum terræmotum in aquis præſenties: ſi ſolito turbidiores hauriantur è puteis, *neque*, vt addit Plinius, *ſine odoris tædio*. Si quidem ſpiritus efferueſcentes ex imo in aquas inuadunt, antequam aggrediantur ad ſolida. Hæc de nouis terræmotibus, & torrente nuper exorto. è quibus anceps etiã coniectatio, accipientibus hæc multis in fauſti euentus omina, alijs in aduerſi. Fauet prioribus Vates Regius. qui *terra*, inquit, *mota eſt. etenim cæli diſtillauerunt à facie Dei Synai, à facie* Dei *Iſrael*. Quod de lege duarum tabularum à Deo inter terræmotuum fragores promulgata in Monte Synai, plures interpretum explicant. Etenim in Exodo ita legitur, *Mons Synai fumabat, eo quòd deſcendiſſet Dominus Deus ſuper eum in igne; &* *aſcen-*

*Diodor. lib. 3.*

*Baron. tom. 2.*

*Trebell. in Gallieno.*

*Plin. lib. 2. cap. 81.*

*Pſalm. 67.*

*Vide Lorinũ ibidem.*

*Exod. 19.*

*aſcenderet fumus ex eo, quaſi de fornace. eratque omnis Mons terribilis*: ſiue, vt vertitur ex Hebræo, probãte Saliano, & alijs, *totus Mons contremuit*. Quamobrem ſub incendium, & fumum Veſuuianum repetiti identidem terræmotus diuinæ, vt quidam rentur, ſunt præſentiæ argumenta, quæ maieſtati ſeruiant potius, quàm terrori. ſiquidem *terra mota eſt, dum cæli diſtillarent à facie* Dei *Synai*. Terræmotu, & fumo, arcanæ maieſtatis indice, Deus Iſaiæ ſpectadum ſe præbuit. Quippe *domus repleta eſt fumo, & commota ſunt ſuperliminaria cardinum*. quod ad Iouis aſpectum traduxit Maro, dum dixit,

*Salianus tomo 2. anno 2544. num. 384.*

*Iſa. 6.*

*Totum nutu tremefecit Olympum.*

*Virg. lib. 9. Aen.*

Terræmotu præterea Chriſti nouum è cælo ad terras acceſſum prænuntiatum reperimus apud Aggæum, *Commouebo cælum, & terram: & veniet deſideratus cunctis gentibus*. Eo terræmotu, dum Chriſtus in Bethleem naſceretur, antiquiſſimum Romæ templum corruiſſe, teſtatur Petrus Damiani. quaſi exinde Romana tellus, ethnica ſuperſtitione deiecta, ſeptem elata collibus, in occurſum conditoris aſſurgeret. Nimirum *Montes exultauerunt vt arietes, & colles ſicut agni ouium. à facie Domini mota eſt terra*. Terræmotu quoque feſtiuiſſimo inſignitus Chriſti rediuiui triumphus, referentis è deuicto Dite manubias. *Ecce*, inquit Matthæus, *terræmotus factus eſt magnus*, quodammodo geſtiente tellure, & lapidibus ipſis præ lætitia exilientibus. Inter terræmotus fragores, & lapſus ignium Sanctus in Apoſtolos Spiritus effuſus eſt, terra veluti ſeſe ad ſuperna efferente. Deniq;, ſi maximis minora licet adijcere, terræmotu Pau-

*Aggæi 2.*

*Petrus Damiani ſerm. in natiuitate Domini.*

*Pſalm. 113.*

*Matth. 28.*

lini obitus celebratus; eo terræ plauſu euecti ad cælum. Terræmotu Ignatij Societatis noſtræ parẽtis è profana militia ad ſacram traductio nobilitata. nempe trepidatum tunc eſt, turbatumque apud Inferos. Conſimili planè modo Franciſcus Ignatij ſocius, Indorum Apoſtolus terræmotum, qui in Inſula Mauri ipſo die Archangelo Michaeli ſacro contigit; interpretatus eſt, bono ciues animo eſſe iubens: ſiquidem mali dæmones ab Archangelo pulſi, inter fugiendum terram concuſſerant. Fauſtiſſima hæc è terræmotibus omina ducuntur à quibuſdam timori aut demendo, aut leuando, terra etiam, dum mouetur, non tam quietem, quàm inertiam dediſcente. Alij contra terræmotus in magni omen terroris accipiunt. Antiquiſſimum omnium ætatum memoriæ terræmotum inter ea fuiſſe memorant, quæ à Deo Pharaoni, Aegiptoque inflicta ſunt vulnera. Habetur id apud Euſebium ex Artapano, qui refert *Moyſen grandinem, & terraemotum noctu excitaſſe; vt qui terrae hiatus effugerent, grandine interirent: & qui vitarent grandinem, terræ hiatibus abſorberentur.* Neq; terræmotibus admixta grando, inter noſtra ſupplicia defuit, dum apud nos toties lapidibus grandinauit. Grandini apud Aegyptios adiunctus eſt ignis. Quippe animaduertit Salomon tunc *ignem ardentem in grandine & pluuia coruſcaſſe*. Quod ſignificauit etiam Dauid, dum dixit. *Tradidit grandini iumenta eorum, & poſſeſſionem eorum igni.* Et alibi. *Poſuit pluuias eorum grandinem*, ſiue ex hebræo, *lapidem concretum, ignem comburentem in terra ipſorum.* Denuo hæc graſſata calamitas in incendio Veſuuiano.

*Lippeman. in vita S. Paulini.*
*Ribadeneyra in flore Sanctorum par. 2. in vita S. Ignatij.*
*Turſellin. in vita Xauerij.*
*Euſeb. l. 9. de Præp c. 4.*
*Sap. 16.*
*Pſalm 77.*
*Pſalm. 104.*

uiano.

uiano. ſiquidem Deus *tradidit grandini iumenta noſtra, & poſſeſſiones noſtras igni*. Namque exanimata iumenta, dum lapidatum de cælo: ac non prædia modò, ſed oppida etiam integra, viciquę exuſti. Illud præterea in Aegyptio igne prodigioſum, quòd neque tenebras pelleret, neque pelleretur ab aquis. Etenim, vt perpendit Philo, *ignis ſplẽdor vincebatur à craſſiſſimis tenebris*. Quod teſtatur Salomon ijs verbis, *Ignis nulla vis poterat illis lumen praebere*. Hoc in incendio Veſuuiano inſtauratum vidimus, dum Mons flammas, flammæ noctem, ac tenebras funderent. Quòd ſi tunc, vt animaduertit Sapiens, *in aqua ſupra virtutem, ignis exardeſcebat*: hoc planè idem nunc, geminato portento, contigit: dum & incendium inter aquas vigeret; & ignis imperio mare, flammæ vnda decederet. Quamobrem ad terrores ceteros terræmotus quoque crebri acceſſere; vt nos etiam, quemadmodum olim Aegyptios, *deſcendens ſonitus perturbaret*. Quem porro terræ fragor non exterreat: dũ modò frementi ſimilis, modò mugienti repente intumeſcit, aſſurgit, proſilit, deſidet; mox reſultat ſpiritu reciprocante? Quid, dum fatiſcunt parietes, criſpãt, concurrunt, vibrant, atq; aduerſo motu quodammodo inter ſe arietant? Quid, dum ſolum huc illuc inclinat, decumbit, nutat, vndat, abſcedit, iam iam aut impoſita ſupernè tecta, laxatis compagibus, labefacturum; aut, quod non rarò contigit, diducendum in hiatus, ac pæne Inferos noſtris aſpectibus exhibiturum? Magna profectò ſunt iſthæc diuinæ iræ argumenta: quam tamen quotidie cumulatis ſceleribus prouocamus. Audiamus

*Phil. l. 1. de vita Moyſis.*

*Sap. 17.*

*Sap. 16.*

*Sap. 17.*

quid

quid in euentu perſimili dixerit ſanctiſſimus vir Ephrem Syrus. qui *terra*, inquit, *tremiſcens ſub noſtris pedibus commouetur, vt nobis metum incutiat: & ne ſic quidem ob noſtram duritiem formidamus. vrbes integræ abſorptæ ſunt; & loca ab ira Domini deſolata: & neque ſic trepidamus. Bella commota ſunt; vt nos timentes Deum pœnitentiam ageremus: & neque ſic conuerti volumus*. Hæc ille. qui ſermone etiam peculiari *de terræmotu* multis probat hunc, ſeclusis naturalibus cauſis, ſæpe à Deo ipſo excitari ſiue ad cladem, ſiue ad terrorem. Id ethnici quoque cùm animaduerterent, è terræmotibus calumniam Chriſtianis cõflarunt: quorum culpa dicerent, terram concuti à neglectis, & iratis Dijs. Ita de terræmotu, qui ſub Galieno contigit, teſtatur Origenes. eius cauſa ſacra per totam vrbem, totumq; Orbem terrarum ingẽtia celebrata, addit Capitolinus. Adeo inſitum eſt vel imbutis falſa religione pectoribus, terra labante, ad cælum confugere. Quòd ſi apud eoſdem ethnicos, vt teſtis eſt Plinius, *parietes incendiorum deprecationibus conſcribebantur*; mirum non eſt apud Chriſtianos, vt refert è Cedreno Baronius, Iuſtiniano imperante, terræmotibus diriſſimis perculſa Antiochia, dum publica, priuataque ædificia iactarentur, ac paſſim aſſultantia tecta corruerent; domorũ fores ad ſiſtendũ, auertendumq; terræmotum, ita conſcribi cœptas. *Chriſtus nobiſcum. ſtate*. vrbe exinde indemni: cùm tellus, quæ ad Chriſti vltoris imperiũ deſæuiebat, ad eiuſdem nomen, ac nutum cõquieſceret. Enimuero terræmotus non ſemel à Deo ipſo immitti, è ſacro codice compertum eſt. Terræmotu ad tu-

*Ephrem Syrus l. 2. vitarum SS. PP. pro em. apud Lip. pom. to. 2.*

*Origen. contra Celſum.*

*Capitol. in Galieno.*

*Plin. l. 28. c. 2*

*Baron. to. 7.*

*Paraphr. Chald. in Ioſue cap. 6.*

barum ſonitum ſummiſſo, muri Hiericuntini conciderunt. Terræmotu præferēte miraculum, vt Salianus animaduertit, exercitus Philiſtinus ad internecionem deletus. Terræmotus, Chriſto moriēte, ſupra Naturæ leges exhibitus, duodecim, vt narrat Plinius, vrbes in Aſia proruit. quanquam tunc quoq; diſſiluere Montes, abruptiſque in immenſum hiatibus, quot voragines, tot ora tellus aperuit ſui conditoris interitum conqueſtura. Poſtremò, vt ſileam de ceteris, terræmotus extremum Orbis terrarum præcurret excidium, quod ipſemet Chriſtus præmonuit. *Erunt*, inquit, *terræmotus magni per loca*. ſiue Mundi iam conſeneſcentis interitum, vt ſolet in morbis accidere, agitatio, tremorq; antecedat: ſiue eo motu incumbentia vndique ſcelera tellus nitatur excutere, impar tanto ponderi moles. Denique, vt paucis cuncta concludam, terræmotibus his datæ tragœdiæ plauditur, dandæ præluditur.

*Salian. tomo 3. anno 2964. nu. 67.*

*Plin. lib. 2. cap. 48.*

*Matth. 24.*

*Ad Dei gloriam, ac Deiparæ.*

INDEX

# INDEX

## Rerum memorabilium.

### A

AEtites lapis, Aquilæ nido inædificatus, nihil igne deperdit. pag. 92.

Aetna mons torrentes igneos emittit. p. 32. Empedoclem hiatu condidit. p. 64. Inferorum oſtium à multis exiſtimatur. p. 49. claudendum extremo Mundi die. Ibidem.

Aetnei incendij, quo mare ferbuit, mentio apud Auguſt. p. 32.

Aetnei incendij cauſa. p. 84.

Agatha velo Catanenſes Aetnæ igneos torrentes arcent. p. 36.

Alexandri ortus ſub Diana Epheſina incendium p. 92.

Altitudo nubis cinereæ primo die inhalatæ. p. 73.

Angeli tutelaris mira erga clientem prouidentia. p. 25.

Antonius Patauinus vir Sanctiſſimus dux cuidam ad viſenda loca pœnarum. p. 54.

Aphrica cur terræmotibus parum ſubiaceat. p. 105.

Aquarum inundatio vnà cum igne. p. 36. & deinceps.

Aqua Thaleti rerum principium. p. 89. Sponſis præferebatur. Ibid.

Aqua & igni cur exulibus interdictum. Ibid.

Aquarum inundationes poſt terræmotus. p. 88. 89. 108. 109.

Aquæ puteales terræmotus prænunciant. p. 109.

Aqua ignis accenditur. p. 31. 32. 83. 84.

Arborum ex incendio miracula. p. 73.

Arenæ pluuia. p. 12. 33. 83.

Arena Veſuuiana fertilitatem affert. p. 90.

Argentum pluuium inter cineres. p. 14. 86. Aurum itidem. p. 86.

Aſphaltites lacus bitumen emittens. p. 83.

Aſtrologi cauſas incendij ad ſyderum congreſſus referũt. p. 77.
Aſtrologi cauſas terramotus ad ſyderum congreſſus reuocant. p. 97.
Aſtrologorum omina de ijs, quæ euentura ſunt poſt incendium. p. 91.
Aſtrorum aſpectus ſub incendium Veſuuianum. Ibid.
Aſtrum, quo bella afflantur, amor dominandi. p. 92.
Aurum cur Natura in fodinis abſconderit. p. 99.

B

BEroſi antiquitatum liber ſuſpectæ fidei. p. 70.
Bitumen ardet inter aquas. p. 31.
Bitumine ſaxa eliquantur, mollia lapideſcunt. p. 74. 87.
BiZantium cinis Veſuuianus nube delatus. p. 10. 40. 64.

C

CArdinalis Archiepiſcopi in communi periculo ſingularis pietas & induſtria p. 40. 41. 45.
Ceraunia gemma enaſcitur ictu fulminis. p. 89.
Ceſtia mons flagrat in Media, Chimæra in Lycia. p. 78.
Chriſti aduentus per terræmotum ſignificatus. p. 110.
Chriſti natali die templum Romæ corruit. Ibid.
Chriſti nomen terræmotus arcet. p. 113.
In Chriſti Paſſione cur terræmotus. p. 114. Cur itidem in Reſurrectione. p. 110.
Cinereæ pluuiæ. p. 7. & deinceps.
Cinerei turbines. p. 29. & deinceps.
Cinere fœcundari campos, qui autument. p. 90.

D

DAemones viſi dicuntur ſub ſpecie Aethiopum. p. 50. rheda vecti per montem. p. 53. equitatu etiam curſitantes. Ibid.
Deo vindice immittuntur incendia. p. 48.
Deo vindice terramotus exiſtunt. p. 113.
Dei maieſtas fumo & terræmotu adumbrata. p. 109. 110.
Deus igneus apud Platonicos. p. 89.
Dodonæus fons faces accendit. p. 31.

E

EVchariſtiæ aſpectus nubem cineream fugat. p. 13.

Filij

F

FIlij inſignis in parentem pietas. p.27.
Flumina quomodo gignantur in montibus. p.108.
Fluminum ortus poſt terræmotus. p.89.109.
Fons aqua & igni manans. p.73.
Fulmina quomodo creentur in nubibus. p.80.

G

GAllia terræmotibus parum obnoxia. p.105.
Gehennæ oſtia montes ignivomi. p.47.
Gehennæ ſupplicia cuidam intra Veſuuium oſtenſa. p.54. & deinceps.
Germania crebris terræmotibus non ſubiacet. p.105.
Gigantes viſi ſub incendium. p.53.
Gigantum ſedes, Veſuuius. p.71. 97.
Guaimarij, Salerni Principis, infelix mors. p.51.67.

H

HEcla & Helga flagrant in Iſlandia. p.78. Apparent in Hecla mortuorum ſpiritus. p.49.
Herculani excidium. p.20. & deinceps.
Hiſpania terræmotibus immunis. p.105.

I

IAnuarius incendium extinxit toti Europæ formidandum. p.10.40.64. eiuſdem ſanguis ſponte colliquefactus ſub incendium. p.40. delatus ad aſpectum montis nubem cineream fugat p.41. eiuſdem patrocinio Vrbs Neapolis ab incendio indemnis. p.39.42.43.
Ignatij ad Deum conuerſio terræmotu nobilitata. p.111.
Ignis, rerum principium, ſacer Perſis, ac Lycijs. Præferebatur ſponſis. Portendit imperia p.89. Belli præſagium. p.91. Omen victoriæ. p.92.
Igne ſolus homo vtitur. p.89. igne mortales cœperunt conuiuere. Ibid.
Igne Ceauniæ gemmæ deferuntur. Ibid.
Igne à Deo lata eſt lex. Ibid.
Igneæ naturæ Deus Platoni. Ibid.
Ignes ſubterranei. p.76. ignis ardens inter aquas. p.31.32.83.84. pluuijs inardeſcens, fæno vel cœno extinguitur. Ibid.

Ignis

*Ignis fugientes ſequens. p.28. in Naphtham tranſiliens. p. 83.*
*Ignis non præbebat lucem Aegyptijs. p.112.*
*Igne nihil deperdit Aetites. p.92.*
*Incendij cum terræmotu cognatio. p.85. 103. 104.*
*Incendium Alexandro portendit imperium. p.92.*
*Incendij auertendi cauſa parietes conſcribebantur. p.113.*
*S. Ioſeph commendatum ſibi puerulum, ex incendio admirabiliter eripit. p.22.*
*Ioannis, Neapolitanæ Vrbis Ducis, mors miſerabilis. p.51.66.*
*Italia crebris terræmotibus cur ſubiaceat. p.105.*

L

L*Apidum pluuia p.14. & deinceps.*
*Lapis ſpecularis pluuius. p.86.*
*Lapideſcentia ex bitumine. p.74.87.*
*Lapideſcentia in flumine Silari. p.74.*
*Linum in ſtagno Samoſata ardens. p.31.*

M

M*Are ſub incendium deſtituit littora. p. 32.33.*
*S. Mariæ imago ab igne propugnaculum. p.24. templa inter flammas indemnia. p.23.24. patrocinium Pompeianis ſalutem peperit. p.23.*
*Martyrum ſanguine Gehennæ ignes ſopiuntur. p.42.*
*Montes perpetuò flagrantes. p.78.*

N

N*Aphtha ignem trahit. p.83.*
*S. Nicolai liquor nubem cineream disijcit. p.12.*
*Neapolis ſitus & deſcriptio. p. 58. Cur damni parum accipiat à terræmotibus. p.106.*

O

O*Lympus mons ardet in Aethiopia. p.78.*

P

P*Andulphi, Capuæ Principis, miſeranda mors. p. 50. 66. 68.*
*Piſcium pluuia. p.86.*
*Plinij mors ex incendio. p.64.70.*
*Pompeiorum excidium. p.21.23.*
*Proregis in præſenti clade prouidentia, & religio. p.45.46.*

*Sonus*

S

SOnus Veſuuij auditus ultra Adriaticum. p.15. & deinc.
Supplicationes per urbem. p.44.

T

TErræmotus crebri ſub initium incendij. p.4. unde ortum duxerint p.7.85. cur poſtea inſtaurati. p.105. & deinc.
Terræmotuum cauſæ. p.7.81.85.96. & deinc. Signa. p.110. & deinc. effugia. p. 5. 6.113. Quæ loca ijs obnoxia. p.106. Quæ tempora. p.101.104.
Torrens igneus è Veſuuio. p.18. ex Aetna. p.36.
Tonitrus quomodo edantur è nubibus. p.80.

V

VAcuum admirabili aquarum attractione uitatum. p.33.
Veſuuij nomen. p.71.72. ſitus. p.56. & deinc. ubertas. p. 60. 75. amœnitas. p. 62. uina. p. 60.83. incendia ante Chriſtum. p.69. & deinc. Incendia poſt Chriſtum. p. 63. & deinc. Incendij poſtremi cum ceteris collatio. p.73. & deinc. Incendiorum cauſæ. p.77. & deinceps.

Z

ZOroaſter igne abſumptus. p.89.

FINIS.

Errata

| Errata. | | Corrige. |
|---|---|---|
| Pagina 3. verſu 26. | repetit. | reperit. |
| pag. 4. ver. 10. | ſipatio. | ſipario. |
| pag. 7. ver. 1. | perpetuæ. | perpetua. |
| pag. 11. ver. 12. | Orbam. | Orbem. |
| pag. 18. ver. 14. | cuſtobus. | cuſtodibus. |
| pag. 19. ver. 10. | fugerent. | peterent. |
| pag. 23. ver. 18. | manſerant. | manſerant. |
| pag. 24. ver. 12. | intentarat. | intentaret. |
| pag. 25. ver. 4. | xiſtis. | xyſtis. |
| pag. 29. ver. 30. | minatabantur. | minitabantur. |
| pag. 40. ver. 10. | Ianuaria. | Ianuario. |
| pag. 46. ver. 16. | vaſtäuerat. | vaſtauerat. |
| pag. 46. ver. 29. | egenti. | egeni. |
| pag. 58. ver. 9. | cincta, ſi fas. | cincta, &, ſi fas. |
| pag. 64. ver. 7. | Baſum. | Baſſum. |
| pag. 70. ver. 18. | quadrigeſimo. | quadrageſimo. |
| pag. 72. ver. 7. | Boethius. | Boetius. |
| pag. 74. ver. 10. | obdurauerant. | obduruerant. |
| pag. 74. ver. 22. | Silaci. | Silari. |
| pag. 74. ver. 20. | Niobem Gorgoneo. | Niobem velut Gorgoneo. |
| pag. 86. ver. 6. | ciuerum. | cinerum. |
| pag. 97. ver. 14. | continentur. | continenter. |
| pag. 100. ver. 9. | terram. | terra. |

19
22
25
27
28
30
31
44
46

2584-543